

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**TEVRAT, İNCİL VE KUR'AN-I KERİM'DE
ERKEK OLGUSU**

ZEYNEP SENA KOÇAK URAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. HAYRİ ERTEN**

KONYA-2025

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zeynep Sena KOÇAK URAL		
	Numarası	20810201007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de Erkek Olgusu			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Zeynep Sena KOÇAK URAL
İmzası

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zeynep Sena KOÇAK URAL		
	Numarası	20810201007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Tezin Adı	Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de Erkek Olgusu			

Bu çalışma, erkekliğin yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel olarak şekillenmiş bir toplumsal kimlik olduğu düşüncesinden hareketle, Tevrat, İncil ve Kur'an'da erkek temsilini ele almaktadır. Erkekliğin aile, hukuk, ekonomi ve ibadet gibi temel toplumsal alanlardaki rollerine odaklanılmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, doküman analizi tekniğiyle kutsal metinlerdeki erkeklik temsilleri incelenmiştir. Üç metinde ortak olarak erkekliğin düzen kurucu ve sürdürücü kimlik olarak sunulduğu; ancak boşanma, miras ve şahitlik gibi bazı hukukî konularda farklı yaklaşımların benimsendiği görülmüştür. Çalışma, dinî metinlerin toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında nasıl bir rol oynadığını göstermeyi ve günümüz şartlarında nasıl karşılandığını açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Rol, Toplumsal Cinsiyet, Erillik, Din, Kutsal Kitap.

ABSTRACT

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Zeynep Sena KOÇAK URAL		
	Student Number	20810201007		
	Department	Philosophy and Religious Studies / Sociology of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Fact of Man in the Torah, the Bible and the Qur'an			

This study examines the representations of masculinity in the Torah, the Bible, and the Qur'an, based on the premise that masculinity is not only a biological reality but also a socially constructed identity shaped by historical and cultural contexts. The research focuses on the roles attributed to men in key areas of social life, including family, law, economy, and worship. A qualitative research method has been adopted, and the representations of masculinity in the sacred texts have been analyzed through document analysis. The three scriptures commonly portray men as figures of order and social stability; however, they differ in certain legal matters such as divorce, inheritance, and testimony. This study aims to reveal the role of religious texts in constructing gender roles and to explore how these roles are perceived and interpreted in contemporary contexts.

Keywords: Social Role, Gender, Masculinity, Religion, Holy Scripture.

ÖNSÖZ

Dini metinler, yalnızca inanç sistemlerini inşa etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumların sosyal yapıları, değerleri ve normları üzerinde de derin izler bırakır. Bu bağlamda, Tevrat, İncil ve Kur'an gibi kutsal kitaplar, sadece dinî referans kaynakları olmanın ötesinde, farklı kültürlerde ve coğrafyalarda erkeklerin toplumsal rollerine dair önemli yaklaşımlar sunmaktadır.

Çalışma, Tevrat, İncil ve Kur'an'da erkek olgusunun nasıl ele alındığını, erkeklerin toplumsal rollerinin nasıl şekillendiğini ve bu rollerin birey ve toplum üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Her üç kutsal kitap da farklı zaman dilimlerinde ve farklı kültürel bağlamlarda yazılmasına rağmen, erkeklerin toplumsal yapılar içinde oynadığı rolleri belirlemiş ve bu rollerin örneklerini sunmuştur. Bu metinlerdeki erkeklik anlayışı, yalnızca dinî bir çerçeveye sınırlı kalmayıp, sosyal, kültürel ve hukuki düzeyde de önemli yansımalar göstermektedir.

Çalışmada, erkeklerin aile içindeki görevleri, sosyal sorumluluklar, toplumsal düzenin korunmasındaki rolü ve dinî ritüellerdeki yeri gibi başlıklar altında bir karşılaştırmalı analiz yapılacaktır. Ayrıca, erkek olgusunun, dinlerin öğretilerine göre nasıl şekillendiği, toplumların bu öğretileri nasıl içselleştirdiği ve toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiği üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu araştırma, her bir kutsal kitabın kendi bağlamında erkekliği nasıl tanımladığını ve erkeklerin toplumsal yapıdaki yerlerini nasıl belirlediğini ele alacak ve bu kitapların toplumsal hayattaki etkilerini anlatmaya çalışacaktır.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, kapsamı, yöntemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, veri toplama yöntemleri ve verilerin analizi açıklanacaktır. Birinci bölüm olan Toplumsal Cinsiyet ve Erkek başlığında araştırmanın kavramsal çerçevesini çizmek amaçlanmaktadır. Çalışmayı anlaşılır kılmak ve bir temel oluşturmak maksadıyla gerekli görülen kavramlar ele alınarak açıklanmaktadır. İkinci bölüm olan Tevrat, İncil ve Kur'an'da Sosyal Alanlarda Erkek Olgusu başlığı dört alt başlığa ayrılarak kategorize edilmiştir. Bunların ilkinde erkeğin aile hayatındaki rolü ele alınmıştır. Bu başlık altında doğumdan önce erkek çocuk beklentisi durumu, çocukluk

çağında erkek, eş olarak erkek, kardeş olarak erkek ve baba olarak erkek konularına değinilerek aile hayatında erkeğe verilen roller incelenmiştir. İkinci başlıkta ise iş hayatında erkek ve erkeğin askerlik durumu ele alınmıştır. Üçüncü başlıkta erkeğin hukuk karşısında durumuna bakılmıştır. Burada şahitlik, boşanma, miras paylaşımı ile suç ve cezalar karşısındaki genel durumuna değinilmiştir. Son başlıkta erkeklere has ritüeller ve ibadetler üzerinde durulmuştur. Sonuç kısmında çalışma boyunca elde edilen veriler incelenerek karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkması noktasında beni yönlendiren ve desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Hayri ERTEN'e, katkıları sebebiyle değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Ahmet TÜRKAN ve Dr. Öğr. Üyesi Ali BAYER'e teşekkürlerimi sunarım. Çalışma esnasında her konuda destek olan kıymetli eşime de teşekkür ederim.

Zeynep Sena KOÇAK URAL

KONYA-2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ.....	6
1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	7
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	7
3. Araştırmanın Yöntemi.....	8
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	9

BİRİNCİ BÖLÜM TOPLUMSAL CİNSİYET VE ERKEK

1. Erkek Kavramı	11
1.1. Erkek Kelimesinin Sözlük Anlamı.....	12
1.2. Erkeklik (Maskülinite)	12
1.3. Tevrat, İncil ve Kur'an'da Erkek Kavramı	13
1.4. Günümüzde Erkek Kavramı.....	16
2. Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	17
2.1. Toplumsal Yaşamda Erkek Olgusu.....	19
2.2. Cinsiyet Rollerini	22
2.3. Sosyal Rol	23
2.4. Ataerkillik ve Erillik	24
2.5. Eleştirel Erkeklik ve Feminizm.....	28

İKİNCİ BÖLÜM TEVRAT, İNCİL VE KUR'AN'DA SOSYAL ALANLARDA ERKEK OLGUSU

1. Tevrat, İncil ve Kur'an'a Göre Aile Hayatında Erkek Olgusu	32
1.1. Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi Durumu	34
1.1.1. Tevrat'ta Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi.....	36
1.1.2. İncil'de Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi.....	38
1.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi	39
1.2. Çocukluk Çağında Erkek	41

1.2.1. Tevrat'ta Çocukluk Çağında Erkek.....	43
1.2.2. İncil'de Çocukluk Çağında Erkek.....	45
1.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Çocukluk Çağında Erkek	47
1.3. Eş Olarak Erkek	50
1.3.1. Tevrat'ta Eş Olarak Erkek.....	51
1.3.2. İncil'de Eş Olarak Erkek.....	55
1.3.3. Kur'an-ı Kerim'de Eş Olarak Erkek	57
1.4. Kardeş Olarak Erkek	62
1.4.1. Tevrat'ta Kardeş Olarak Erkek	63
1.4.2. İncil'de Kardeş Olarak Erkek.....	66
1.4.3. Kur'an-ı Kerim'de Kardeş Olarak Erkek.....	67
1.5. Baba Olarak Erkek	69
1.5.1. Tevrat'ta Baba Olarak Erkek	71
1.5.2. İncil'de Baba Olarak Erkek.....	74
1.5.3. Kur'an-ı Kerim'de Baba Olarak Erkek	76
2. Tevrat, İncil ve Kur'an'a Göre Erkeğin Çalışma Hayatı ve Askeri Hayattaki Rolü	79
2.1. Çalışma Hayatında Erkek.....	80
2.1.1. Tevrat'ta Çalışma Hayatında Erkek.....	83
2.1.2. İncil'de Çalışma Hayatında Erkek	84
2.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Çalışma Hayatında Erkek	85
2.2. Askeri Hayatta Erkek	88
2.2.1. Tevrat'ta Askeri Hayatta Erkek	90
2.2.2. İncil'de Askeri Hayatta Erkek.....	92
2.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Askeri Hayatta Erkek	93
3. Tevrat, İncil ve Kur'an'a Göre Hukuk Alanında Erkek Olgusu	95
3.1. Boşanma Durumunda Erkek	96
3.1.1. Tevrat'ta Boşanma Durumunda Erkek	97
3.1.2. İncil'de Boşanma Durumunda Erkek.....	101
3.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Boşanma Durumunda Erkek	103
3.2. Miras Paylaşımında Erkek	105
3.2.1. Tevrat'ta Miras Paylaşımında Erkek.....	106
3.2.2. İncil'de Miras Paylaşımında Erkek	108

3.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Miras Paylaşımında Erkek	109
3.3. Erkeğin Şahitliği.....	110
3.3.1. Tevrat'ta Erkeğin Şahitliği.....	111
3.3.2. İncil'de Erkeğin Şahitliği	113
3.3.3. Kur'an-ı Kerim'de Erkeğin Şahitliği	115
3.4. Suç ve Cezalar Karşısında Erkek	116
3.4.1. Tevrat'ta Suç ve Cezalar Karşısında Erkek	119
3.4.2. İncil'de Suç ve Cezalar Karşısında Erkek.....	122
3.4.3. Kur'an-ı Kerim'de Suç ve Cezalar Karşısında Erkek	122
4. Tevrat, İncil ve Kur'an'da Erkeklere Özel Ritüel ve İbadetler.....	125
4.1. Tevrat'ta Erkeklere Özel Ritüel ve İbadetler	125
4.2. İncil'de Erkeklere Özel Ritüel ve İbadetler	129
4.3. Kur'an-ı Kerim'de Erkeklere Özel Ritüel ve İbadetler.....	130
SONUÇ	133
KAYNAKÇA.....	136

GİRİŞ

Erkeklerin toplumsal hayattaki yeri, tarihsel ve kültürel olarak değişiklik göstermektedir. Din erkeklerin toplumsal hayattaki rolünün şekillenmesinde ciddi bir rol oynamaktadır. İnsanlık tarihinin en önemli kutsal kitaplarından olan Tevrat, İncil ve Kur'an, bu rolleri şekillendiren temel öğretileri içermektedir. Bu üç kutsal kitap erkeklige dair belirli ahlaki- dinî roller ve sorumluluklar sunar. Fakat kültürel ve tarihsel bağlamda bu roller değişik şekillerde kendini gösterebilmektedir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam, toplumsal yaşamı düzenleyen ahlaki ve dinî kuralları ile tarih boyunca toplumların yapısını şekillendirmiştir. Bu dinlerin kutsal kitaplarında, erkeklerin toplumsal hayattaki yeri ve rolü, oldukça merkezi bir öneme sahiptir. Tevrat, İncil ve Kur'an'da erkeğe atfedilen roller, aileden başlayarak toplumun geneline yayılacak şekilde geniş bir alanda sorumluluklar içermektedir. Aile reisliği, dinî liderlik, ekonomik sorumluluklar, savaş gibi konular erkeklere yüklenen bu görevlerin temelini oluşturur.

Dinlerin dolayısıyla dinî metinlerin toplumlar üzerinde etkisinin varlığı kabul edilen bir gerçektir. Dinin bu etkisi erkeklerin toplumsal rollerini, aile içindeki konumlarını, ahlaki sorumluluklarını şekillendiren temel unsurlardan biri olmuştur. Bu çalışmada Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki erkek figürünün, toplumsal hayatın çeşitli alanlarında nasıl ele alındığı incelenmektedir. Her bir kutsal kitabın erkeklige dair mesajları döneminin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına uygun olsa da üç kitabın erkekleri ele alışında ortak noktalar da bulmak mümkündür. Özellikle erkeğin ailedeki rolü, toplumdaki yeri, dinî ritüellere katılımı gibi konular benzerlik göstermektedir.

Çalışma, dinin ve dinî metinlerin toplumları nasıl yapılandığı, erkeklerin bu yapılar içinde nasıl bir yere sahip oldukları ve dinî normların toplumsal yaşamı biçimlendirmede etkisi var mıdır sorularına cevap aramaktadır. Ayrıca, erkeğin toplumsal yönleri ile toplumsal hayatta erkeğin rolüne dair bir araştırma amacı taşımaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma sadece dinî metinlerin içerdiği erkeklik anlayışlarını ortaya koymakla kalmayacak, aynı zamanda dinlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkisini ve dinin, erkeklerin toplumdaki yerini nasıl şekillendirdiğini anlamaya da katkı sağlayacaktır. Bu hem tarihsel hem de modern toplumlardaki erkeklik algısına dair önemli bir perspektif sunacak ve din olgusunun toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisine dair fikir edinmeye imkân verecektir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın kutsal kitapları üzerinden yapılacak bu inceleme, erkeklerin toplumsal ve dinî sorumluluklarının benzerliklerini ve farklılıklarını karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele almayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, bu rollerin patriarkal toplum yapılarının şekillenmesinde ve sürdürülmesindeki rolü de değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Çalışmanın konusu, Tevrat, İncil ve Kur'an'da yer alan erkek imgesinin toplumdaki yeriyle ilgilidir. Her bir kutsal kitapta erkeklerin ahlaki, dinî ve toplumsal sorumlulukları ve toplumdaki rollerine dair bir inceleme yapılacaktır. Çalışma, bu kutsal kitapların tarihsel bağlamlarını da göz önünde bulundurarak, metinlerin toplumsal yapı ve cinsiyet rolleri üzerinde nasıl bir etkisinin oluştuğunu ele alacaktır. Modern dönemde söz konusu dinî metinlere getirilen eleştiri ve yorumlar izah edilecektir.

Tevrat, İncil ve Kur'an'da erkeklığe dair öğretiler, erkeklerin toplumsal rolleri ve aile içindeki sorumlulukları, ahlaki yükümlülükleri ve bunların toplumsal yapıya katkılarını araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Aynı zamanda üç kutsal kitaptaki benzerlikler ve farklılıklara değinilerek kutsal kitapların toplumlardaki erkeklik algısı üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma Tevrat, İncil ve Kur'an'da erkeklere verilen toplumsal rolleri ve bunun toplum üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlar. Çalışma, her üç kutsal kitaptaki erkekle ilgili ayetleri ele alarak, dinlerin toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiği konusunda bir perspektif sunmayı hedefler. Özellikle erkeğin ailedeki, toplumdaki ve

dinî topluluklardaki yerini, sorumluluklarını, ahlaki yükümlülüklerini ve hukuk karşısında rolünü ele almayı amaçlar.

Çalışmanın önemi hem dinî hem de toplumsal açıdan çok boyutludur. Bu çalışma, toplumsal yapıyı, kültürel normları ve bireylerin dinî inançlar doğrultusunda şekillenen kimliklerini anlamaya yönelik bir bakış açısı sunmaya çalışır. Çalışma, erkeklerin toplumsal hayat içindeki yerini, erkeklik normlarının tarihsel ve dinî bağlamda nasıl şekillendiğini inceleyerek, erkeklik rollerinin modern toplumlardaki yeri hakkında bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışma, antik çağlardan günümüze kadar değişen toplumsal yapılar ve erkeklik anlayışları hakkında bilgi verir. Dinî metinlerin toplumsal hayatta nasıl uygulandığı ve bu öğretilerin zamanla nasıl evrildiği, modern toplumlarda erkeklığe dair algıları anlamaya yardımcı olur. Araştırma, dinler tarihi, sosyoloji, toplumsal cinsiyet çalışmaları, etik ve felsefe gibi disiplinlere katkı sunmaya çalışır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Nitel yöntemler, metinler ve imgesel verilere dayanır.¹ Araştırmada din müntesiplerinin yaklaşımları değil kutsal metinlerin sosyal alanda erkeğe bakışları inceleme konusu edildiğinden araştırma yöntemi olarak nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Bu sayede kutsal metinlerin analizleri gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırma desenleri içerisinde araştırmanın temelini doküman analizi oluşturmaktadır. Doküman analizi, araştırmanın temel veri kaynağı olarak kullanılan çeşitli dokümanların sistematik biçimde derlenmesi, titizlikle incelenmesi, eleştirel olarak sorgulanması ve değerlendirilmesi sürecidir. Bu bilimsel yöntem, literatürde genellikle diğer araştırma tekniklerine destek sağlayan araç olarak yer alsa da kendi başına bağımsız bir yöntem olarak da uygulanabilmektedir.² Araştırmada Tevrat, İncil ve Kur'an'ın ilgili bölümleri üzerinde erkek olgusu üzerinde detaylı bir metin taraması

¹ John W. Creswell, *Araştırma Deseni*, ed. Selçuk Beşir Demir, çev. Yüksel Dede (Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 2017), 183.

² Ramazan Sak vd., “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (Mayıs 2021), 228.

yapılır. Bu metinlerde erkeklige dair öğretiler, kavramlar ve normlar incelenir. Her kutsal metin tek tek analiz edilip erkeğe dair sosyal hayattaki beklentiler, kötü görülen durumlar ve bunların günümüz normları ile ilişkisi açısından değerlendirilmesi yapılır.

Araştırmanın bir diğer başvurduğu yöntem ise karşılaştırmalı araştırma yöntemidir. Karşılaştırmalı yöntemde amaç birimler arasındaki benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarmaktır. Yöntemin en önemli avantajı tek bir birimi ayrıntılı olarak ele almak yerine, birden fazla birimi kapsayan bir analiz yaparak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarmak, genellemelere ulaşmada çok daha etkin sonuçlar vermesidir.³ Bu sebeple araştırmada üç kutsal kitabın metinleri karşılaştırılmaktadır. Ortak noktalar ve farklılıklar belirlenir. Bu karşılaştırmalar sırasında metinlerin yazıldığı tarihsel ve kültürel bağlamlar da dikkate alınmaktadır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma yalnızca Tevrat, İncil ve Kur'an ile sınırlıdır. Çalışmanın bu üç dinin kutsal kitaplarıyla sınırlandırılmış olmasının sebebi bu dinlerin kurumsallaşmış dinler olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dinler ilahi bir kaynağa dayandırılan, peygamber vasıtasıyla insanlara aktarılan, ritüelleri, ibadetleri, hukuk sistemleri ve kutsal kitapları olan benzer özellikte dinlerdir. Sahip oldukları ortak noktalar nedeniyle araştırmanın konusu olarak seçilmişlerdir. Çalışmanın anlatım akışı içerisinde kronolojik olarak ele alınmışlardır.

Tevrat, Yahudi kutsal kitabının ilk beş kitabıdır ve Tanah adı verilen tüm Yahudi kutsal metinlerinin bir bölümünü oluşturur. Tevrat Yaratılış, Mısır'dan Çıkış, Levililer, Sayılar ve Yasa'nın Tekrarı kitaplarından oluşur. Çalışmada kutsal kitap olarak temelde Tevrat kelimesi kullanılmış olsa da zaman zaman diğer Yahudi kutsal metinlerinden çeşitli alıntılara rastlamak mümkündür.

İncil, Hristiyanlık dininin önemli bir metnidir, Eski Ahit ve Yeni Ahit olmak üzere iki ana bölüme ayrılır. Eski Ahit, esasen Tevrat'ı kapsar, ancak Hristiyanlıkta içeriği genişletilmiştir. Yeni Ahit ise İsa'nın yaşamını, öğretilerini, çarmıha gerilişini

³ Kemal Aydın - Uğur Baran Hanağası, "Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33 (Haziran 2017), 66.

ve dirilişini anlatan dört İncil kitabını içerir: Matta, Markos, Luka ve Yuhanna. Ayrıca, Hristiyanlıkta yer alan çeşitli mektuplar ve diğer metinler de Yeni Ahit'in kapsamı içindedir. Çalışmada Hristiyanların kutsal metni olarak İncil kelimesi kullanılmıştır ancak İncil bölümünde geçen metinler büyük ölçüde Yeni Ahit içerisinde yer alan kısımlardır. Eski Ahit'ten alınan kısımlar Tevrat başlığı altında geçmektedir.

Kur'an, İslam dininin kutsal kitabı olup, Kur'an'ın Müslümanlar tarafından Allah tarafından Cebrail aracılığıyla son peygamber Hz. Muhammed'e gönderildiğine inanılır. Kur'an, İslam'ın temel öğretilerini içerir ve Allah'ın keliması olarak kabul edilir. Müslümanlar, Kur'an'ın doğrudan Allah tarafından vahyedildiğine ve hiç değiştirilmeden bugüne kadar ulaştığına inanırlar. Kur'an, iman, ibadet, ahlak, toplumsal düzen ve insan ilişkileri gibi konularda detaylı öğretiler sunar. İslam dininin bir diğer önemli metinleri de Hz. Muhammed'in sözleri ve davranışlarından oluşan hadislerdir.

Hadisler, dinî yorumlar, dinlerin diğer kutsal kabul edilen metinleri veya mezhep farklılıkları kapsam dışı tutulmakta olup zaman zaman açıklama amacıyla başvurulmaktadır. Kutsal kitaplar her ne kadar herkese hitap etse de içerikleri nazil oldukları dönemin toplumsal ve kültürel şartlarında değerlendirilmelidir. Günümüz bakış açısıyla değerlendirilmesi doğru çıkarımlar yapmayı engelleyebilir. Kutsal metinler tek bir toplumun ya da kültürün kullanımına özel olmadığından o dinî yaşayan toplumlarda farklı şekillerde algılanabilmektedir. Çalışma kutsal kitaplardaki erkek figürünü incelemeyi amaçladığı için kadın hakkındaki değerlendirmelere konunun erkek olgusu üzerindeki etkisinin anlaşılması için başvurulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE ERKEK

1. Erkek Kavramı

Erkeklik, toplumsal cinsiyet açısından, toplumun yüklediği roller, beklentiler ve davranış kalıpları ile şekillenir. Bu kavram ataerkillik, baskın erkeklik ve erkeklikte yaşanan krizler gibi teoriler çerçevesinde ele alınarak tartışılır.⁴ Farklı kültürler, erkekliği kendi tarihsel, dinî ve toplumsal bağlamlarına dayandırarak şekillendirir. Örneğin, Türk kültüründe erkeklik, tarihsel süreçte kahramanlık, cesaret ve ailenin koruyuculuğu gibi değerlerle özdeşleşmiştir.⁵ Psikolojik araştırmalar, erkek bireylerin cinsiyet kimliklerini nasıl oluşturduklarını, maskülen davranışlarını ve toplumun onlara yüklediği rollerle ilişkilerini analiz etmiştir. Erkeklik kavramı, biyolojik, toplumsal ve kültürel bağlamlarda çeşitli anlamlar taşır ve farklı şekillerde yorumlanır.⁶ Akademik araştırmalarda, erkeklik ve cinsiyet kimliği gibi kavramlar, biyoloji, ekonomi, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi farklı disiplinler tarafından kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Her bir disiplin, bu kavramlara kendi perspektifinden yaklaşarak kavramın farklı boyutlarını ele alır. Erkek kavramını farklı yönleriyle ele alan bu disiplinlerin yanında kavramın çok yönlü olarak anlaşılması için disiplinler arası çalışmalar da yapılmaktadır.

Her ne kadar cinsiyet araştırmaları ve tartışmaları uzun yıllar boyunca kadın cinsi üzerinden gelişim göstermiş olsa da son yıllarda erkek cinsi de araştırmaların konusu olmaya başlamıştır. Hala erkek ve erkeklik çalışmaları noktasında ciddi eksiklikler olmakla beraber ülkemizde ve dünyada her geçen yıl bu konuda çalışmaların arttığı görülmektedir. Erkek üzerine yapılan araştırmaların temelinde toplumsal cinsiyet araştırmaları ve feminist ideoloji yatmaktadır. Toplumsal cinsiyet araştırmalarının başlangıçta kadın araştırmalarına yoğunlaşmasının sebebi ataerkill toplum yapısıyla ilişkilendirilmektedir. Bununla beraber erkek çalışmalarının çıkış

⁴ R. W. Connell - James W. Messerschmidt, "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept", *Gender & Society* 19/6 (2005), 829-830.

⁵ Özge Zeybekoğlu, "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı", *Ethos: Dialogues in Philosophy and Social Sciences* 3/1 (2010), 7.

⁶ Mustafa Duman, "Toplumsal Cinsiyet ve Erkeklik Çalışmaları Açısından Folklorun Niteliği ve Bir Yöntem Denemesi", *Folklor Akademi Dergisi* 5/2 (2022), 464.

noktasının da ataerkiyi daha iyi anlamak ve ataerki toplunun erkek üzerindeki etkilerini incelemek amacı taşıdığı da düşünülmektedir. Erkeği merkeze alan çalışmaların gecikmesinin temel nedeni, kadın hakları söyleminin popülerleşmesi ve kadın çalışmalarının öncelikli olarak ilgi görmesidir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarında feminist hareketin ivme kazanmasıyla birlikte, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında birçok akademik ve sosyal çalışma yapılmıştır. Ancak, 1970'lere gelindiğinde hem feminist hem de maskülist hareketlerin etkisiyle erkeklik üzerine yapılan araştırmalar da hız kazanmış, bu alanda akademik ve teorik üretim artmıştır. Bu dönemde, erkekliğin toplumsal, kültürel ve psikolojik boyutları daha kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.⁷

1.1. Erkek Kelimesinin Sözlük Anlamı

Erkek kavramı biyolojik, toplumsal ve bilimsel bağlamlarda farklılık göstermekle birlikte, genel anlamıyla üreme sisteminde “sperm üreten birey” olarak tanımlanır. Erkek kelimesi sözlükte “yetişkin adam; insan, hayvan ve bitkilerden dişiye dölleyecek olanı; koca” şeklinde tanımlanmaktadır.⁸ Erk ise sözlük anlamıyla iktidarı karşılamaktadır.⁹ Erkek kelimesi yerine kullanılan ‘adam’ ise esasen insanın karşılığıdır.¹⁰ Erkeklik (masculinity) ise “erkek olma durumu; erkekçe davranış” olarak geçmektedir.¹¹ Kelimenin ‘erkekçe davranış’ şeklinde olan kullanımı toplumsal cinsiyet ve maskülenizm çalışmaları için birincil öneme sahip olarak kabul edilir.

1.2. Erkeklik (Maskülinite)

Connell, erkekliği, kadınlığa karşı tanımlanan bir toplumsal cinsiyet düzeni bağlamında inşa edilen ve bu yolla kadınlarla erkekler arasındaki güç ilişkilerini sürdüren toplumsal bir yapı olarak açıklar. Bu nedenle, erkeklik tek bir olgu değildir. Erkekler arasındaki güç dinamikleri ve bireylerin kişilik gelişimindeki farklı örüntüler,

⁷ Emek Çaylı Rahte, “Türkiye’de Eleştirel Erkeklik Çalışmaları: Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İniyatifi ile Söyleşi”, *Moment Dergi* 8/2 (2021), 518-519.

⁸ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Erkek” (Erişim 08 Ocak 2025).

⁹ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Erk” (Erişim 08 Ocak 2025).

¹⁰ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Adam” (Erişim 08 Ocak 2025).

¹¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), “Erkeklik”, 206.

çeşitli erkeklik biçimlerini oluşturur.¹² Masküinite, erkeklere atfedilen toplumsal, kültürel ve bireysel nitelikleri tanımlayan bir kavramdır. Biyolojik cinsiyetin ötesine geçerek, erkeklerin toplumdaki rollerini, davranış biçimlerini ve toplumsal beklentilere uygun tutumlarını içerir. Bu kavram, toplumların kültürel yapısına ve tarihsel süreçlere bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanır ve süreç içerisinde değişim gösterebilir. Masküinite, farklı türlere ayrılarak incelenmiştir; bunlar arasında hegemonik masküinite, alt masküinite ve toksik masküinite gibi türler yer alır.¹³ Toksik masküinite esasında bir erkeklik eleştirisi olarak karşımıza çıkar ancak bir erkeklik türü olarak da zikredilir. Her biri, erkekliğin belirli bir sosyal bağlamda nasıl şekillendiğini ve toplumsal yapılarla nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koyar. Bu konu “Toplumsal Yaşamda Erkek Olgusu” başlığı altında açıklanacaktır.

Masküinite sosyal inşa sürecinin sonucunda şekillenerek benimsendiğinden dolayı masküiniteyi etkileyen faktörler toplumsal normlar, kültürel etkenler, din, ekonomik ve sosyal yapı olarak ifade edilebilir. Örneğin, “erkekler ağlamaz” gibi söylemler, masküiniteye dair toplumsal bir normu ortaya koymaktadır. Kültür, masküiniteyi inşa eder ve farklı toplumlarda erkeklik, farklı şekillerde tanımlanır. Erkeklik, sınıfsal, ekonomik ve sosyal bağlamlarla da ilişkilidir. Örneğin, iş hayatındaki başarı veya sosyal statü, masküiniteyle ilişkilendirilir.¹⁴

Toplumların erkeklik beklentilerine dair önemli unsurlardan birisi de dindir. Dinler, erkeklere belirli roller ve sorumluluklar atfeder. Bu durum, erkeklik anlayışını etkiler. Dinlerin bu etkisinin temelinde ise kutsal kitaplarda erkeklere karşı kullanılan hitaplar ve söz konusu kitaplarda yer alan erkek figürleri bulunmaktadır.

1.3. Tevrat, İncil ve Kur’an’da Erkek Kavramı

Kutsal kitaplarda erkek kelimesi, toplumsal hayatta olduğu gibi farklı bağlamlarda farklı kelimelerle ifade edilmektedir. Bu ifadeler aile içindeki konuma,

¹² Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 200.

¹³ Connell - Messerschmidt, “Hegemonic Masculinity”, 105.

¹⁴ Mehmet Boran, “Bir İnşa Alanı Olarak Erkeklik Nosyonu ve Erkek Dünyasına İlişkin Kuramsal Bir Yaklaşım”, *Etkileşim* 11 (Nisan 2023), 379.

yaşa, bulunan sosyal ortama göre baba, oğul, koca, adam gibi çeşitli şekillerde kendini göstermektedir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'a göre insan, kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cinste yaratılmıştır. Dinlerde erkek kavramı, her dinin kutsal metinleri, öğretileri ve yorumlarına bağlı olarak şekillenir. Erkeklik, genellikle belirli roller, görevler ve ahlaki sorumluluklarla ilişkilendirilir.

Yahudilikte erkek, dinî yasaları yerine getirme (Mitzvot) ve aileyi koruma sorumluluğu taşır. Erkekler, genellikle sinagog ibadetlerinde ve dinî törenlerde aktif bir rol oynar.¹⁵ Tanah'ta insanın yaratılışıyla ilgili iki farklı anlatım bulunmaktadır. İlk anlatıma göre, erkek ve kadın aynı anda ve Tanrı'nın suretinde yaratılmış olup, bu durum yaratılış açısından aralarında herhangi bir üstünlük farkı bulunmadığını gösterir. Yani her ikisi de eşit konumda yaratılmıştır. Ancak ikinci anlatımda, kadın erkeğin ardından ve onun bir parçasından yaratılmış olarak tasvir edilir. Erkek, kadına isim vermiştir. Bu anlatım Yahudi geleneğinde, erkeğin otorite sahibi olması ve kadının ona tabi olması şeklinde yorumlanmıştır. Kadının erkekten yaratılmasının nedeni ise, aynı bütünün parçaları olarak birbirleriyle uyum içinde olmalarının sağlanması olarak açıklanmıştır.¹⁶

Hristiyanlıkta erkek, ailenin lideri ve rehberi olarak tanımlanır. Hristiyan kutsal metinlerinde "Erkek, karısının başıdır" ifadesi yer alır.¹⁷ Erkeklerin ailelerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaları bir sorumluluk olarak tanımlanır.¹⁸ Erkek, kadına sevgi ve sadakatle yaklaşması gereken biri olarak anlatılır. Pavlus'un mektuplarında erkeklerin ailedeki ruhsal liderliği vurgulanır.¹⁹

İslam'da erkek, Kur'an ve hadislerde kendisine yüklenen sorumluluklarla tanımlanır. Erkek, aile bireylerinin geçimini temin etmekle yükümlü olup, aynı

¹⁵ Çık. 23:17. "Yılda üç kez bütün erkekleriniz Rab Tanrı'nın huzuruna çıkacak."

¹⁶ İsmet Eşmeli - Muhammed İsmail Hiçyılmaz, "Yahudiliğin Erkek Egemen Anlayışı", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Haziran 2020), 78.

¹⁷ Ef. 5:23.

¹⁸ 1Ti. 5:8: "Kendi yakınlarına, özellikle de ev halkına bakmayan kişi, imanı inkâr etmiş olur ve imansızdan daha kötüdür."

¹⁹ Kol. 3:18-19. "Ey kadınlar, Rab'be bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza da bağımlı olun. Ey kocalar, karılarınızı sevin, onlara sert davranmayın."

zamanda aileyi koruma ve gözetme görevi üstlenir.²⁰ Dinlerin çoğunda erkeklik kavramı biyolojik özelliklerin yanı sıra ahlaki, etik ve toplumsal sorumluluklarla bağlantılıdır. Erkeklik genellikle liderlik, koruyuculuk ve ahlaki rehberlik gibi niteliklerle ilişkilendirilmektedir.

Kutsal kitapların ‘insanlar’ ya da ‘inananlar’ şeklinde genel hitaplarda bulunduğu gibi kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı da seslendiği görülmektedir. Tevrat’ta erkeğin karşılığı olarak geçen farklı kullanım alanlarına sahip çeşitli kelimeler vardır. Zakar²¹ biyolojik olarak erkek cinsiyetini, ben²² genellikle erkek çocukları, na’ar²³ çocuk ya da genç yaşlardaki erkekleri, baal²⁴ bir kadının kocası ya da bir topluluğun lideri olan erkekleri, anashim²⁵ çoğul olarak erkekleri ya da bir grubu tanımlamak için kullanılır. Tevrat’ta erkek anlamına gelen bu kelimeler, bağlama göre farklı anlamlar taşıyabilir. Bazıları genel insan tanımlamaları için kullanılırken, bazıları biyolojik cinsiyet ya da sosyal rollerle ilişkilendirilir.

İncil’de erkeğin karşılığı olarak geçen farklı kullanım alanlarına sahip çeşitli kelimeler Yunanca yazılmış olan orijinal metinlerde yer alır. Anthrōpos²⁶ genellikle insanlık genelini ifade etmek için kullanılır, ancak bazı bağlamlarda erkek anlamına gelebilir. Pais²⁷ genellikle genç yaştaki erkekler ya da bir hizmetkâr anlamında, huios²⁸ erkek çocuğu ifade etmek için, neaniskos²⁹ genç erkekleri tanımlamak için kullanılır. Kullanılan kelimenin anlamı, ayetin bağlamına göre değişiklik gösterebilir.

Erkek kavramı, Kur’an’da çeşitli terimlerle ifade edilmiştir ve bu terimler kullanıldığı bağlama göre farklı anlamlar taşır. Kur’an-ı Kerim’de de erkeğin karşılığı olarak geçen farklı kullanım alanlarına sahip çeşitli kelimeler vardır. Ez-zeker³⁰

²⁰ en-Nisa 4:34. “Erkekler, kadınlar üzerinde koruyucu ve kollayıcıdırlar.”

²¹ Yar. 1:27. “Erkek (רָקִי) ve dişi olarak onları yarattı.”

²² Yar. 9:18. “Nuh’un oğulları (בְּנָי): Sam, Ham ve Yafet idi.”

²³ Yar. 22:5. “İbrahim, gençlere (רַעֲבָדִים) eşeği burada bırakın dedi.”

²⁴ Çık. 21:22. “Saldırgan, kadının kocasının (לְרַעֲבָדִים) istediği ve yargıçların onayladığı miktarda para cezasına çarptırılacaktır”

²⁵ Yar. 18:2. “İbrahim karşısında üç adamın (שְׁלֹשָׁה) durduğunu gördü.”

²⁶ Mat. 4:4. “İnsan (ἄνθρωπος) yalnız ekmekle yaşamaz, Tanrı’nın ağzından çıkan her sözle yaşar.”

²⁷ Mat. 2:16. “İki yaşından küçük erkek çocukların (παῖδες) hepsini öldürttü.”

²⁸ Mat. 16:16. “Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlu’nu (υἱός) verdi.”

²⁹ Mat. 19:20. “Genç adam, (νεανίσκος) “Bunların hepsini yerine getirdim” dedi.”

³⁰ eş-Şûrâ 42:49. “Allah dilediğine kız, dilediğine erkek (ذَكَرَ) çocuklar verir.”

biyolojik olarak erkek cinsini, racül³¹ adam manasına gelip erkek bireyi, ibn³² genellikle birinin oğlu anlamında erkek çocuk için, ğulam³³ genel olarak erkek çocuk için, feta³⁴ ise genç erkek, delikanlı anlamlarında kullanılmaktadır. Kur'an'ın dili, zengin ve çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu için, her kelimenin anlamı, geçtiği ayet bağlamına göre farklılık gösterebilir. Bu nedenle, bu ifadelerin sadece cinsiyeti değil, insanın genel durumunu veya insanlık kavramını da içerdiğini göz önünde bulundurmak önemlidir. Her bir kelimenin detaylı olarak analiz edilmesi, o kelimenin hangi bağlamda insan olgusunu veya özel bir rolü vurguladığını anlamaya yardımcı olacaktır.

Kutsal metinlerde erkeğe dair bu farklı anlamlarda kullanılan kelimelere genel olarak bakıldığında yaratılışa atfen ortaya konan pasajlarda biyolojik cinsiyete; toplumsal beklentiler, emir ve yasaklar veya örnek kişi anlatımlarında ise toplumsal cinsiyet olgusuna karşılık gelecek bir anlatı olduğu görülebilir. Ancak kutsal metinlerdeki bu farklılığın itibari olduğu, biyolojik ve toplumsal cinsiyet arasında reel bir ayrımın kurulmadığı da ilk bakışta ortaya çıkacaktır.

1.4. Günümüzde Erkek Kavramı

Erkek kavramına yüklenen anlamlar tarihsel süreçte bazı değişikliklere uğramıştır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'a ait kutsal metinlerin günümüzdeki erkek kavramının oluşmasında büyük rol oynadığı görülmektedir. Ancak sadece kutsal metinlerin etkisinden bahsetmek yetersiz kalacaktır. Günümüzdeki erkek kavramına bakılacak olursa "erkeklik" teriminin tarihsel süreçteki gelişimi ve eleştirel bir konu haline gelmesi meselesine değinmek gereklilik arz etmektedir. Günümüzdeki erkeklik kavramının şekillenmesinde önemli bir figür olarak, psikanalizin kurucusu Sigmund Freud ön plana çıkmaktadır. Freud, erkeklik üzerine yaptığı teorik çalışmalarla bu kavramın temelini oluşturan düşünce yapılarına önemli katkılarda bulunmuş ve bu alandaki tartışmalara zemin hazırlamıştır.³⁵ Günümüzde erkekten beklenen roller ve

³¹ el-Yâsîn 36:20. "Ve şehirde koşarak bir adam (رجل) geldi."

³² en-Nisâ 4:171. "Meryem oğlu (ابن مريم) İsa sadece bir peygamberdir."

³³ el-Hicr 15:53. "Onlara bir oğlan (غلام) müjdeledik."

³⁴ el-Kehf 18:60. "Musa, genç yardımcısına (فتاه) dedi ki: 'Kahvaltımızı getir.'"

³⁵ Şafak Horzum, "Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kuramsala", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4 (Aralık 2018), 39.

sorumluluklar, modern toplumun dinamikleri, kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet anlayışları tarafından şekillenirken; kutsal kitapların erkeklerden beledikleri genellikle Tanrı'ya bağıllık, güzel ahlak ve bazı toplumsal görevler çerçevesindedir. Günümüzde erkeklik kavramı, bireysel özgürlük, toplumsal eşitlik ve duygusal zekâ gibi modern değerlerle yeniden tanımlanırken; kutsal kitaplar, erkeklik kavramını daha geleneksel ve dinî bir bağlamda ele alır. Her iki anlayış da erkeklerin toplumsal ve bireysel sorumluluklarının altını çizer, ancak bu sorumlulukların içeriği ve uygulanışı dönemlere ve kültürlere göre farklılık gösterir.

2. Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley, cinsiyet kavramıyla biyolojik olarak erkek ve kadın arasındaki farklılıkları ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramıyla kadınlık ve erkeklik arasında toplumda oluşan ve eşitsizliğe neden olan sosyal ayrımları tanımlar. Bu ayrım, biyolojik özelliklerin ötesinde, toplumsal yapıların ve kültürel normların cinsiyetler üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.³⁶ Bu kavram, ortaya çıktığı dönemde sadece bireylerin kimlik ve kişilik özelliklerini açıklamakla kalmamıştır. Aynı zamanda, erkeklik ve kadınlığa dair kültürel beklentileri, klişeleri ve cinsiyete dayalı iş bölümü gibi unsurları da kapsamına almıştır.

Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki fark, özellikle feminizm hareketinin etkisiyle tartışma konusu haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların yalnızca biyolojik olmadığını, aksine bu farklılıkların büyük ölçüde toplum ve kültür tarafından şekillendiğini vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda, cinsiyetin doğal bir özellikten ziyade, toplumsal normlar ve kültürel değerler tarafından inşa edilen bir süreç olduğu anlayışı ortaya konulmuştur.³⁷ Biyolojik cinsiyet, doğuştan gelen özelliklere dayansa da mevcut kültürel değerler ve normlar çerçevesinde yeniden şekillendirilir. Bu süreçte, kadınlar ve erkekler için belirlenen roller toplumun ihtiyaçları ve beklentileri

³⁶ Celalettin Vatandaş, "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı", *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35 (Eylül 2011), 31.

³⁷ Judith Butler, *Cinsiyet Belası*, çev. Başak Ertür (Metis Yayınları, 2014), 54.

doğrultusunda tanımlanır. Toplumsal cinsiyetin inşasında din, aile, kültür ve medya gibi faktörler belirleyici bir rol oynar. Bu unsurlar, bireylerin cinsiyet kimliklerini şekillendirerek, toplumsal ve kültürel normlara uygun bir biçimde toplumsal cinsiyetin oluşumuna katkıda bulunur. Böylece, kadınlık ve erkeklik kavramları toplumun değer yargılarına göre biçimlenir ve aktarılır.

Geçmişte, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasında belirgin bir ayrım yapılmamıştı. Bunun temel nedeni, biyolojik farklılıklarla kültürün cinslere yüklediği anlamların birbiriyle aynı olduğunun varsayılmasıydı. Ancak, zamanla kültürel ve toplumsal farklılıkların cinsiyetlere özgü belirli anlamlar ve roller yüklediği fark edildi. Bu ayrımı açıklayabilmek için, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları geliştirildi.

Toplumsal cinsiyet, cinsiyetlere toplum tarafından yüklenen görev ve sorumlulukları ifade eder. Bu görevler, toplumun normlarına ve değerlerine göre şekillendiğinden kültürden kültüre, hatta aynı toplum içinde aileden aileye farklılık gösterebilir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet sadece rollerle değil, bu rollerin mekânsal ve davranışsal bağlantılarıyla da ilişkilendirilmiştir. Örneğin, erkeklerin evin geçimini sağladığı, kadınların ise ev işleri ve çocuk bakımıyla sorumlu tutulduğu iş bölümü, toplumsal cinsiyetin tarih boyunca nasıl şekillendiğini açıkça ortaya koyar.

Toplumsal cinsiyet, erkeklik (masculinity) ve kadınlık (femininity) olarak belirli davranış, rol ve beklentileri tanımlayan bir kavramdır. Bu ayrım, biyolojik cinsiyetin doğal ve sabit kabul edilen bir yapıyı ifade etmesine karşın, toplumsal cinsiyetin kültürden kültüre ve zaman içinde değişebilen bir sosyal inşa olduğunu ortaya koyar. Toplumda gözlemlenen farklı erkeklik ve kadınlık türleri, toplumsal cinsiyetin bir ürünü olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, erillik sadece tek bir şekilde değil, çeşitli sosyal ve kültürel bağlamlarda farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, hegemonik erkeklik, belirli bir toplumda en çok değer gören erkeklik biçimini ifade ederken, diğer erillik türleri buna göre farklı şekillerde tanımlanır ve konumlandırılır. Bu durum, toplumsal cinsiyetin kadınlık ve erkeklik üzerindeki üretici ve şekillendirici etkisini açıkça ortaya koyar. Eril ve dişil özellikler, toplumun kültürel normları, değerleri ve beklentileri doğrultusunda şekillenir. Dolayısıyla

toplumsal cinsiyet gibi eril ve dişil özellikler de toplumdan topluma farklılık gösterebilir.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, genellikle erkekleri “öteki cins” olarak konumlandırmış ve kadınların toplumsal konumlarını anlamaya ve güçlendirmeye odaklanmıştır. İlk dönemlerde, bu çalışmalar feminizm hareketiyle yakından ilişkilendirilmiş ve akademik literatürde “kadın çalışmaları” olarak adlandırılmıştır. Zamanla, kadınların toplumsal rollerini anlamının yanı sıra erkeklik ve erkekler üzerine yapılan çalışmalar da artış göstermiştir. Erkeklik çalışmaları, toplumsal cinsiyet rollerinin sadece kadınlar için değil, erkekler için de sınırlandırıcı olduğunu ve toplumsal yapılar tarafından şekillendirildiğini vurgulamıştır. Bu gelişmeler sonucunda, kadın çalışmaları ile erkeklik çalışmaları bir araya gelerek daha kapsayıcı bir çerçeve oluşturmuş ve bu alan “toplumsal cinsiyet çalışmaları” adı altında yeniden tanımlanmıştır.³⁸ Toplumsal cinsiyet çalışmaları kadınlık ve erkekliğin sosyal, kültürel, tarihsel ve ekonomik boyutlarını inceleyerek, cinsiyetler arasındaki eşişsizlikleri ve bunların toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlar. Bu disiplin, kadınların ve erkeklerin toplumsal rolleri arasındaki ilişkiyi ve bu rollerin güç dinamiklerini de analiz ederek, toplumsal cinsiyetin daha geniş bir perspektifte ele alınmasını sağlamıştır. Özellikle dinin toplumsal cinsiyetin şekillenmesindeki önemli rolü sebebiyle son yıllarda toplumsal cinsiyet ve din alanında yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Cinsiyet temelli ayrımcılık, toplumsal cinsiyetin eşişsiz dağılımına yol açarak, bireylerin eğitim, sağlık, hukuk, istihdam ve meslek seçimi gibi temel haklarına erişimini sınırlayabilir. Bu durum, fırsatların eşişsiz dağılımına, kaynakların kısıtlanmasına ve hizmetlere erişimde ayrımcılığa neden olur.

2.1. Toplumsal Yaşamda Erkek Olgusu

Sosyolojide erkek kavramı, biyolojik cinsiyetten (sex) farklı olarak toplumsal cinsiyet (gender) olarak incelenir. Erkeklik, toplum tarafından erkeklere atfedilen

³⁸ Nebile Eroğul - Beyhan Zabun, “Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Erkeklik Çalışmaları ile Eleştirel Erkeklik Çalışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Academic Social Resources Journal* 7/42 (Ağustos 2024), 1229-1231.

roller, normlar, beklentiler ve ilişkiler bütününe ifade eder. Erkeklik, kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlamlarda değişen ve dönüşen bir sosyal yapıdır.

Erkeklik kavramının sosyolojik açıdan incelenmesi, feminizmin etkisiyle gerçekleşmiştir. Feminist düşünürler, geleneksel cinsiyet rolleri ve toplumsal normlara eleştirel bir yaklaşım getirerek kadınlık ve erkeklik kavramlarını yeniden yorumlama çabasına girmişlerdir. Toplumsal cinsiyetin sabit ve değişmez bir olgu değil, toplumsal ve kültürel olarak şekillenen bir yapı olduğu anlayışı yaygınlık kazanmıştır. Erkeklik çalışmaları, feminist eleştirilerin etkisiyle geleneksel erkeklik tanımlarını sorgulamaya başlamış ve farklı erkeklik biçimlerini kabul etme yönünde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Feminist kuramların toplumsal ilişkilerdeki değişimleri ele alarak geliştirdiği eleştiriler, erkeklik algısını yeniden şekillendirme sürecinde belirleyici olmuştur. Feminizmin bu dönemde sunduğu eleştiriler, erkeklığı toplumsal bir kimlik olarak dönüşüme uğratan süreçlere ışık tutmuş ve erkeklerin sosyal rollerini bireysel kimlikleriyle nasıl bağdaştırdıklarını anlamaya yönelik yeni perspektifler geliştirmiştir. Bu değişim, erkeklik çalışmaları alanında hem teorik hem de uygulamalı düzeyde önemli ilerlemelere katkıda bulunmuştur.³⁹

Çocuklar birey olma sürecinde hem kendi cinsiyetlerine hem de karşı cinse ait toplumsal cinsiyet rollerini, toplumsal kuralların bir parçası olarak öğrenirler. Bu öğrenme süreci, çevredeki bireylerin davranışlarının gözlemlenmesi, sosyal etkileşimler ve kültürel normların içselleştirilmesi yoluyla gerçekleşir. Çocuklar, aileden başlayarak okul, arkadaş grupları ve medya gibi çeşitli sosyal çevrelerde bu rolleri benimserler. Toplumda erkeklik, sosyolojik açıdan farklı tipler ve kategoriler altında incelenebilir. Bu tipler, toplumun kültürel değerlerine, toplumsal cinsiyet normlarına ve bireylerin sosyal konumlarına bağlı olarak farklılık gösterir. Erkeklik tipleri, belirli bir toplumun erkeklere atfettiği rollerin çeşitliliğini ve bu rollerin sosyal bağlamlarla nasıl şekillendiğini anlamamızı sağlar.

R. W. Connell tarafından geliştirilen hegemonik erkeklik kavramı, bir toplumda en çok kabul gören ve idealize edilen erkeklik modelini tanımlar. Bu model,

³⁹ Barış Çağırkan, "Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Postmodern Toplumlarda Farklı Erkeklik Algıları", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/5 (Mayıs 2018), 95.

erkeklik rollerinin diğler türleri üzerinde baskın olan bir biçimini ifade eder. Hegemonik erkeklik genellikle fiziksel güç, bağımsızlık, liderlik ve duygusal kontrol gibi özelliklerle ilişkilendirilir. Bu kavram, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve erkeklik anlayışının güç ilişkileriyle nasıl şekillendiğini analiz etmek için önemli bir teorik çerçeve sunar.⁴⁰ Connell'e göre, hegemonik erkeklik, yalnızca kadınlar üzerinde değil, aynı zamanda diğler erkeklik türleri üzerinde de üstünlük kurar. Bu durum, toplumda erkekler arasındaki hiyerarşik düzeni destekler ve güç ilişkilerini yeniden üretir. Dışsal hegemonya, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini ifade ederken, içsel hegemonya, bir grup erkeğin diğler erkekler üzerinde kurduğu üstünlüğü tanımlar. R. W. Connell, hegemonik erkeklik kavramının temelinde, bu egemenlik ilişkilerinin büyük ölçüde rızaya dayalı olarak sürdürüldüğünü vurgular. Bu hem toplumsal normlar hem de kültürel pratikler aracılığıyla hegemonik erkeklik modelinin geniş bir kabul görmesiyle mümkün hale gelir. Connell'e göre, bu rıza, toplumsal güç ilişkilerinin yeniden üretiminde kilit bir rol oynar. Örneğin, "sert ve güçlü" erkek imajı bu modele uygundur.⁴¹

Maskülinite yani erkeklik kavramı, feminist ve toplumsal cinsiyet çalışmaları tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler toksik erkeklik kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüzde giderek daha fazla tartışılan bir kavram olan toksik erkeklik, erkeklere atfedilen zararlı davranış kalıplarını ifade eder. Bu kavramın en kapsamlı tanımını, Kupers, hapisanelerdeki erkekler üzerinde yaptığı çalışmasında ortaya koymuştur. Kupers'a göre toksik erkeklik, tahakküm içeren, kadınların değersizleştirilmesine yol açan, homofobiyi ve şiddeti teşvik eden tutucu erkek davranışlarının bir araya gelmesidir. Kupers, toksik erkeğin, hegemonik erkeklikten türediğini ve bu modelin özellikle başkalarına tahakküm kurmayı teşvik eden, sosyal açıdan yıkıcı yönlerinden beslendiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, toksik erkeklik hem bireyler hem de toplum üzerinde olumsuz etkiler yaratan bir olgu olarak değerlendirilmektedir.⁴² Toksik erkeklik, erkeklerin duygusal ifadelerini

⁴⁰ Raewyn Connell, *Masculinities* (Berkeley: University of California Press, 2005), 36-37.

⁴¹ Pınar Laloğlu, "Hegemonik Erkeklik ve Şiddet", *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi Özel Sayı* (Haziran 2018), 395.

⁴² Münevver Başman vd., "Toksik Erkeklik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Fe Dergi* 16/1 (Mayıs 2024), 88.

bastırmalarını, güç ve üstünlük arayışını, fiziksel şiddeti ve kadınlarla eşitsiz ilişkiler kurmayı normalleştiren bir davranış modelini içerir. Bu tür davranışlar, yalnızca kadınlara ve topluma değil, aynı zamanda bu kalıplara uymaya çalışan erkeklere de zarar vermektedir.

Erkeklik, tek bir yapıdan ibaret değildir; farklı sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamlarda değişiklik gösteren, çok katmanlı bir kavramdır. Yukarıda belirtilen erkeklik tipleri, toplumun erkeklik algısını ve bireylerin bu algıya uyum süreçlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunar.

2.2. Cinsiyet Rollerini

Cinsiyet rollerini, kadınların ve erkeklerin nasıl davranması gerektiğini ve üstlenmeleri beklenen görevleri belirler. Bu roller, biyolojik cinsiyetten çok, toplumsal cinsiyet kapsamında şekillenir ve bireylerin toplumdaki statüsünü, ilişkilerini ve sorumluluklarını tanımlar.⁴³ Toplumların kültürel değerleri, tarihsel dinamikleri ve sosyal normları, cinsiyet rollerinin oluşumunda önemli bir yer tutar. Cinsiyet rollerini, toplumsal düzenin devamını sağlamak ve belirli normları korumak amacıyla kültür tarafından inşa edilir ve bireyler, bu rollerini yaşamları boyunca sosyal etkileşim yoluyla öğrenir. Bu rollere uyum sağlamak, bireylerin toplum tarafından kabul edilmesini kolaylaştırırken, bu rollerden sapma dışlanmaya veya eleştirilmeye neden olabilir.

Kadınlara genellikle ev işleriyle ilgilenmek veya hizmet sektöründe çalışmak gibi roller atfedilir; bu durum, kadınların “kadın işleri” olarak tanımlanan görevlerle sınırlandırılmasına yol açmıştır. Erkekler ise çoğunlukla ev dışındaki kariyer odaklı işlerle özdeşleştirilmiştir; onların çalışmaları genellikle kadınlarınkine göre daha iyi ücretlendirilir ve daha yüksek statüyle ilişkilendirilmektedir. Cinsiyet rollerinin katı bir şekilde dayatılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini güçlendirir. Kadınların ev içi sorumluluklarla sınırlandırılması, onların eğitim ve kariyer fırsatlarına erişimini engelleyebilir. Aynı şekilde, erkeklerden sürekli güçlü, dayanıklı ve koruyucu olmalarının beklenmesi, duygusal ihtiyaçlarını ifade etmelerini zorlaştırabilir.

⁴³ Elif Pekel, “Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (ts.), 31.

2.3. Sosyal Rol

Toplum, kadınlara ve erkeklere farklı roller atayarak cinsiyet rollerinin oluşumunu sağlar. Bu roller, bireylerin toplumsal konumlarını şekillendiren belirli davranış kalıplarını içerir. Toplum, bireylerden sosyal statülerine uygun bir şekilde davranmalarını bekler. Bu beklentiler, bireyin toplum içindeki sosyal rolünü tanımlar ve yönlendirir. Toplumun bireyden beklediği davranışlar, bireyin sosyal rolünü ve toplumla olan ilişkisini şekillendirirken, bu rollerin dayandığı normlar, bireylerin özgürlük alanlarını ve toplumsal eşitliği etkileyebilir. Bireylerin kendilerine atfedilen rolleri gerçekleştirmesi toplumsal hayatta yer edinmeleri için gereklidir. Kişiyi oluşturan, bürünmüş olduğu bu rollerin bütünüdür.

Fichter, sosyal rol kavramını açıklarken bir aktörün sahnede üstlendiği role benzetme yapar. Bir aktör, belirli bir senaryoya uygun olarak geçici süreyle bir karakteri canlandırır. Ancak günlük yaşamda, insanlar kendi sosyal rollerine uygun davranır ve bu roller geçici ya da kurgusal değildir. Birey, kendi kimliğine ve toplumsal konumuna bağlı olarak bu rolleri yerine getirir. Sosyal roller, bireyin sosyalizasyon süreci boyunca doğal bir şekilde öğrenilir. İnsanlar, çocukluktan itibaren toplumsal normlar, değerler ve beklentiler doğrultusunda hangi rolleri üstlenmeleri gerektiğini içselleştirirler.⁴⁴ Örneğin, bir çocuk aile içinde evlat rolünü üstlenirken, okulda öğrenci rolünü üstlenir. Yetişkinlikte ise meslek, aile ve toplumla olan ilişkilerde daha karmaşık roller benimsenir. İnsanların tek bir rolü yoktur; bir erkek baba, eş, kardeş, oğul, çalışan ve arkadaş gibi farklı rollere sahip olabilir. Sahip olduğu bütün roller bireyin kimliğini oluşturur.

Bir birey, aynı anda birden fazla role sahip olduğu için, sosyal roller birbirinden bağımsız değil, diğer rollerle bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Bu roller, birbirleriyle etkileşim içindedir ve genellikle birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bireyin sahip olduğu tüm bu roller, onun sosyal kimliğini şekillendirir. Ancak, bireyin tüm rollerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi her zaman mümkün olmayabilir. Bazı durumlarda, belirli roller öncelik kazanırken, diğerleri geri planda kalabilir. Bireyin

⁴⁴ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?* (Ankara: Atilla Kitabevi, 2001), 94-95.

çok sayıda sosyal role sahip olması, rol çatışmalarını da beraberinde getirebilir. Bu durum, roller arasındaki sorumlulukların dengelenememesi veya bazı rollerin gerekliliklerinin yerine getirilememesiyle sonuçlanabilir. Örneğin, yoğun bir iş temposu nedeniyle bir birey, ailesine ayırması gereken zamanı kısıtlamak zorunda kalabilir. Bu tür durumlar, bireyin sosyal rollerini nasıl yönettiğini ve hangi rolleri önceliklendirdiğini etkiler.⁴⁵

Sosyal rol, bireyin toplum içindeki işlevlerini ve sorumluluklarını tanımlayan temel bir sosyolojik kavramdır. Bu roller, bireylerin toplumsal yapıyla uyumlu bir şekilde hareket etmelerine olanak tanıyarak sosyal düzenin devamlılığını sağlar. Toplumsal sistemin işleyişinde sosyal rollerin kritik bir rolü vardır, çünkü bireyler bu roller aracılığıyla toplumsal beklentilere uygun davranışlar sergiler. Toplumun dinamik yapısı ve bireylerin yaşam koşullarındaki farklılıklar, rollerin zamanla dönüşmesine ve yeniden tanımlanmasına neden olur.

2.4. Ataerkillik ve Erillik

Ataerkillik terimi, kelime anlamıyla “babanın hakimiyeti” veya “babanın otoritesi” anlamına gelir. Başlangıçta, erkek aile reislerinin otoritesine dayalı toplumsal sistemleri tanımlamak için kullanılmıştır. Günümüzde ise ataerkillik, yalnızca aile düzeyindeki erkek otoritesini değil, aynı zamanda genel olarak toplumdaki erkek egemenliğini ve erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü tanımlayan daha geniş bir anlam kazanmıştır.⁴⁶ Bu anlayış, özellikle feminist kuramlar tarafından detaylandırılmıştır. Feminist yaklaşımlar, ataerkil yapının yalnızca erkeklerin üstünlüğüne dayanan toplumsal sistemleri değil, aynı zamanda bu sistemin kadınları sistematik olarak nasıl dezavantajlı konumlara ittiğini de ele alır. Ataerkil sistemlerde erkekler, ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda daha fazla güç ve ayrıcalığa sahip olurken, kadınlar genellikle ikinci planda kalır ve geleneksel rollere sıkıştırılır. Bu sistem, yalnızca kadınları değil, aynı zamanda erkekleri de belirli toplumsal rollere zorlayarak herkesin özgürlük alanını kısıtlayabilir. Feminist teoriler, ataerkilliği

⁴⁵ Ömer Say, “Sosyal / Toplumsal Rol”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (TÜBİTAK) (Erişim 13 Ocak 2025).

⁴⁶ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), “Ataerkillik”.

toplumsal eşitsizliklerin temel nedenlerinden biri olarak görerek bu yapının eleştirilmesi ve dönüştürülmesi gerektiğini savunur.

Ataerkillik, toplumsal düzenin erkek egemenliği üzerine kurulu olduğu bir sistemdir. Bu sistemde erkekler, aileden başlayarak ekonomi, siyaset, hukuk ve kültürel normlar gibi birçok alanda üstün bir konuma sahiptir. Ataerkil yapılar, kadınların rollerini sınırlandırarak onları genellikle ev içi sorumluluklarla tanımlarken, erkeklere liderlik ve kontrol pozisyonlarını atfeder. Ataerkil toplumlarda, erkekler ekonomik kaynakların kontrolünü elinde bulundurur, siyasi karar alma mekanizmalarında ön planda yer alır ve toplumsal yapının yönlendirilmesinde etkin bir rol oynar. Buna karşılık, kadınlar genellikle ev işleri ve çocuk bakımı gibi rollerle sınırlandırılır. Örneğin, ataerkil normlara göre erkekler “aile reisi” olarak tanımlanırken, kadınlardan itaatkâr ve uyumlu davranmaları beklenir. Bu yapı, aile, din, hukuk ve eğitim gibi toplumsal kurumlar aracılığıyla sürekli yeniden üretilir.⁴⁷ Ataerkillik, tarih boyunca hemen her kültürde görülmüş, ancak biçimi ve etkisi zamana ve mekâna göre değişiklik göstermiştir. Modern toplumlarda, eşitlikçi yaklaşımlar ve toplumsal cinsiyet farkındalığının artmasına rağmen, ataerkil sistemin izleri silikleşmiş olmakla beraber hâlâ birçok alanda mevcuttur. Örneğin, ücret eşitsizliği, kadına yönelik şiddet veya kadınların karar alma süreçlerinde yeterince temsil edilmemesi, ataerkil yapının günümüzdeki yansımalarına işaret eder. Bu nedenle, ataerkilliği anlamak ve eleştirel bir perspektifle değerlendirmek, toplumsal eşitliğin sağlanması ve cinsiyet temelli ayrımcılıkların ortadan kaldırılması için önemli bir adımdır.

Mitolojik kaynaklarda kadın doğurganlığının kutsallıkla bağdaştırılması kadının, güçlü bir şekilde tasvir edilmesine sebep olmuştur. Mitolojik dönemde kadının güçlü şekilde tasviri anaerkilliği vurgulamaktadır.⁴⁸ Ancak yerleşik hayata geçilmesiyle tarımın gelişmesi ve özel mülkiyetin ortaya çıkışı ataerkilliğe zemin

⁴⁷ Serpil Sancar, *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 45-46.

⁴⁸ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Fikret Özcan, “Grek Mitolojisi ve Sanatında Kadına İlişkin Davranış Modellerinin Yansıtılışı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 35 (Ekim 2015), 75-100.

hazırlamıştır. Zira kadın doğurganlığı sebebiyle güç sahibiyken artık yerleşik hayata geçilmesiyle erkeğin fiziksel gücüyle ön plana çıkması ataerkiyi doğurmuştur.

1970'lerde feminizmin etkisi ve toplumsal cinsiyet araştırmalarının gelişmesiyle birlikte, erkek de kadın gibi inceleme konusu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kadın çalışmaları, ataerkil sistemin kadın üzerindeki baskılarını ve uğradığı haksızlıkları temel alırken, erkeklik çalışmaları da bu feminist yaklaşımların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar, toplumsal cinsiyet rollerini, erkekliğin toplumsal inşasını ve ataerkil sistemin hem kadınlara hem de erkeklere olan etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.⁴⁹

Toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen toplumlar binlerce yıldır ataerkil bir yapıya sahiptirler. Ataerkil sistem içinde yetişen kadınların kendi hakların aramaları feminizm akımı ve kadın çalışmalarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu çalışmalar ataerkil toplumun kadınlardan beklentileriyle ilgili sorunlarla alakalı görünmekle beraber ataerki erkeklere de sorumluluklar yüklemektedir.

Ataerkillik, “patriarkhês” kelimesinden türemiş olup, kelime anlamıyla “iktidar sahibi” anlamına gelir. Tarihsel bağlamda ataerkillik, toplumsal düzende erkeklerin egemen olduğu, kadınların ise daha alt bir statüye sahip olduğu bir sistem olarak tanımlanmıştır. Günümüzde ise bu terim, daha geniş bir anlam kazanmış ve erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü, kadınların geri plana atıldığı toplumsal ve kurumsal yapıları ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Sylvia Walby, ataerkilliği, “erkeklerin kadınlara hükmettiği, baskı yaptığı ve istismar ettiği pratikler ve sosyal yapılar bütünü” olarak tanımlar.⁵⁰ Bu tanım, ataerkilliğin bireysel ilişkilerden başlayarak aile, ekonomi, eğitim, siyaset ve kültür gibi toplumsal alanların tamamında nasıl etkili olduğunu ortaya koyar. Ataerkillik, yalnızca bireyler arasındaki güç ilişkilerini değil, aynı zamanda kurumsallaşmış toplumsal eşitsizlikleri de

⁴⁹ Volkan Yücel, *Kahraman Yolculuğu Mitik Erkeklik ve Suç Draması* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), 41.

⁵⁰ Gülistan Demir, *Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü: Neden ve Nasıl?* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 5-6.

kapsayan bir sistemdir. Bu bağlamda, ataerkil yapıların eleştirisi, toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşma çabalarının temel bir unsuru haline gelmiştir.

Ataerkil düzen, tüm düşünce sistemlerini etkisi altına alarak, özellikle cinsiyet kimlikleri ve rolleri konusunda birçok ön yargının ve kabulün kökleşmesine neden olmuştur. Buna göre; kadınlar ve erkekler, yalnızca biyolojik özellikleriyle değil, ihtiyaçları, yetenekleri ve görevleri bakımından da farklılık gösterirler. Bunun yanı sıra, kadınlar ile erkekler arasında, yaratılış biçimleri ve Tanrı'nın onlara yüklediği toplumsal roller açısından da belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Erkeklerin daha güçlü ve akılcı oldukları iddiası, onların egemenlik ve hükmetme için yaratıldıkları fikrine zemin hazırlar. Bu varsayımdan hareketle, erkeklerin siyaset ve devleti temsil etme konusunda daha uygun oldukları sonucuna ulaşılır. Öte yandan, kadınların daha zayıf, akıl ve mantık yetileri bakımından daha düşük, duygusal olarak dengesiz oldukları öne sürülür. Bu durum, onların güvenilirme ve siyasi katılım açısından yetersiz görülmesine neden olur. Sonuç olarak, kadınların siyasi ve kamusal alanların dışında tutulması gerektiği düşünülür. Erkekler, rasyonel düşünme yetenekleri sayesinde dünyayı anlamlandırır ve düzenlerler. Kadınlar ise, çocuk doğurma ve yetiştirme becerileri nedeniyle günlük hayatın sürdürülmesi ve türün devamlılığını sağlama görevini üstlenirler. Her iki işlev de önemli kabul edilmekle birlikte, erkeklerin üstlendiği görevlerin daha üstün olduğuna inanılır. Başka bir ifadeyle, erkekler “aşkın” (transcendent) faaliyetlerle ilgilenirken, kadınlar -alt sınıflara mensup her iki cinsiyet gibi- “içkin” (immanent) faaliyetlerle meşgul olurlar. Erkeklerin, kadınların cinselliğini ve üreme yetilerini kontrol etme hakkına sahip olduğu varsayılırken, kadınlar için böyle bir hak söz konusu değildir. Erkekler, insanlar ile Tanrı arasındaki aracı rolünü üstlenen öznelerdir; kadınlar ise Tanrı'ya erkekler aracılığıyla ulaşmak durumunda bırakılırlar.⁵¹

Erillik, erkeklere özgü olduğu düşünülen davranış, tutum ve değerleri tanımlayan bir kavramdır. Erillik, ataerkil sistemin bireyler üzerindeki somut yansımalarından biridir ve toplumsal normlar ile davranış kalıpları aracılığıyla ataerkil

⁵¹ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 26-27.

yapının devamını destekler. Ataerkillik, erkeklere bir toplumsal üstünlük tanırken, erillik bu üstünlüğü sürdüren ve meşrulaştıran bireysel düzeydeki normlar ve tutumlar bütünü olarak işlev görür. Ataerkillik, toplumsal yapıyı ve güç ilişkilerini düzenleyen bir sistemdir; erillik ise bu sistemin bireylerin davranışlarında ve kimliklerinde nasıl somutlaştığını açıklar. Bu iki kavram birbiriyle ilişkilidir ancak farklı düzlemlerde işler. Ataerkillik, bir toplumsal düzenin bütüncül bir ifadesiyken, erillik bu düzenin bireyler tarafından nasıl yaşandığını ve uygulandığını anlatır. Örneğin, ataerkil bir toplumda erkeklere ekonomik ve siyasi liderlik gibi ayrıcalıklar tanınırken, erillik bu ayrıcalıkların gerekçelendirilmesi ve bireysel düzeyde benimsenmesiyle ilişkilidir. Her iki kavram da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdürülmesinde kritik bir role sahiptir. Bu nedenle, sosyolojik çalışmaların temel inceleme alanlarından biri olarak öne çıkarlar. Ataerkillik ve erillik, toplumsal yapıların bireyler üzerindeki etkisini ve bu yapıların nasıl dönüştürülebileceğini anlamak için derinlemesine ele alınması gereken kavramlardır.

2.5. Eleştirel Erkeklik ve Feminizm

Eleştirel erkeklik çalışmaları, erkekliğin tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlarda nasıl kurgulandığını analiz eder. Bu çalışmalar, ataerkil yapılar üzerinden erkeklik kavramını sorgular ve erkekliğin toplum tarafından nasıl üretildiğini, yeniden inşa edildiğini ve sürdürüldüğünü inceler. Erkeklik, biyolojik bir özellikten ziyade, toplumsal normlar ve değerler doğrultusunda şekillenen bir süreç olarak ele alınır. Erkeklik çalışmaları, erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri içinde nasıl bir konuma sahip olduğunu anlamayı hedeflerken, bu rollerin toplumsal eşitlik üzerindeki etkilerini de değerlendirir. Çalışmalar, hegemonik erkeklik gibi kavramlar aracılığıyla, belirli bir erkeklik modelinin diğer erkeklik türleri ve kadınlık üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğunu analiz eder.⁵² Aynı zamanda, erkekliklerin toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda nasıl değiştiğini de inceleyen bu çalışmalar, erkeklik algılarının dönüşümünü ve bu dönüşümün toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Bu bağlamda, eleştirel erkeklik çalışmaları, cinsiyet eşitliği hareketlerine katkı

⁵² Mehmet Bozok, *Soru ve Cevaplarla Erkeklik* (İstanbul: Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği, 2011), 6.

sağlayarak, erkeklik rollerinin daha esnek ve eşitlikçi bir şekilde yeniden tanımlanmasına olanak sunar.

Eleştirel erkeklik çalışmalarının temel amacı, kadın çalışmalarıyla paralel bir şekilde, toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeye yönelik katkılar sunmaktır. Bu alan, erkekliklerin nasıl inşa edildiğini, bu süreci etkileyen dinamikleri ve erkekliklerin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini analiz etmeyi hedefler. Erkeklik çalışmaları, feminizm ile iş birliği yaparak, kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı bir toplumsal düzen oluşturmayı amaçlar. Feminizm kadar köklü bir geçmişe sahip olmasa da erkeklik çalışmaları, feminizmden esinlenerek ve onun ortaya koyduğu temel eleştirilerden beslenerek gelişmiştir. Kadın çalışmaları, ataerkil sistemin kadınlar üzerindeki baskısını ele alırken, bu sistemin erkeklik tanımları üzerindeki etkilerini de sorgulamıştır. Bu sorgulamalar, eleştirel erkeklik çalışmaları alanının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁵³ Erkeklik çalışmaları, ataerkil yapıların hem kadınlar hem de erkekler üzerindeki olumsuz etkilerini ele alarak, toplumsal cinsiyet rollerinin daha eşitlikçi bir şekilde yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmayı amaçlar. Bu çerçevede, feminizmle ortak bir hedef doğrultusunda çalışarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirildiği bir dünya vizyonu sunar.

Eleştirel erkeklik çalışmalarının gelişimi, tıpkı feminizmde olduğu gibi, üç dalga halinde ele alınabilir. Bu çalışmaların ilk dalgası, ikinci dalga feminizmin ortaya çıktığı döneme paralel olarak başlamış ve erkeklerin toplumsal cinsiyet pratiklerinin analiz edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu dönemde, “ideal erkeklik” kavramı sorgulanmış ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlarken karşılaştıkları sorunların, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileri ele alınmıştır. 1980'lerin sonlarında başlayan ikinci dalga eleştirel erkeklik çalışmaları, erkeklik kavramının tek bir çerçeveye açıklanamayacağını ve birden fazla erkeklik türünün var olduğunu savunmuştur. Bu dönemde, erkeklerin ataerkil düzenden her zaman fayda sağlamadıkları ve bu sisteme koşulsuz bir şekilde uyum göstermedikleri üzerinde durulmuştur. Erkekliklerin, sınıf, kültür, etnik köken ve tarihsel bağlamlara göre çeşitlendiği ve farklı biçimlerde inşa edildiği bu dalgada önemli bir tartışma konusu

⁵³ Sancar, *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, 25.

olmuştur. 1990’larda başlayan üçüncü dalga ise, eleştirel erkeklik çalışmalarını disiplinler arası bir yaklaşımla genişletmiştir. Bu dalga, erkek kimliklerinin nasıl farkındalık yarattığını ve erkekliklerin yeniden tanımlanma süreçlerini incelemektedir. Ayrıca bu dönem, kültür, medya, edebiyat, sanat gibi alanları kapsayan çalışmalarla erkeklik kavramını daha geniş bir çerçevede ele almıştır. Üçüncü dalga, erkekliklerin sosyal ve kültürel bağlamlarda nasıl dönüştürülebileceği üzerine yoğunlaşarak, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine teorik ve pratik katkılar sunmayı amaçlamaktadır.⁵⁴

Toplumsal cinsiyet araştırmaları ekseninde kadın ve erkek için geliştirilmiş çeşitli kavramlar vardır. Erkeğin toplumsal hayattaki durumunun anlaşılması için tarihsel süreçte ortaya çıkan belli başlı kavramların açıklanması Tevrat, İncil ve Kur’an’ın erkeği toplumsal olarak nasıl ele aldığını anlamak adına daha bütüncül bir yaklaşıma olanak sağlayacaktır. Kutsal metinlerde yer alan erkek figürlerinin daha iyi anlaşılması ve toplumsal hayatta erkeğe verilen rolleri incelemek için bahsedilen kavramlardan istifade edilecektir.

⁵⁴ Orhan Orhun, “Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Raewyn Connell”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 1/14 (Ocak 2021), 17-18.

İKİNCİ BÖLÜM

TEVRAT, İNCİL VE KUR'AN'DA

SOSYAL ALANLARDA ERKEK OLGUSU

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam ataerkil özellikler göstererek erkeklere toplumsal düzeni koruma, liderlik yapma ve aile ile topluluğun güvenliğini sağlama gibi önemli sorumluluklar yükler. Bu sorumluluklar, erkeklerin fiziksel güçlerine, toplumsal liderlik rollerine ve dinî otoriteye dayandırılır. Her bir din, erkeklere yönelik bu sorumlulukları tanımlar ve uygulama biçimlerini belirler. Kutsal kitapların erkekleri ifade ediş şekli, bu kitapların etkili olduğu kültürlerde kadın ve erkeğin toplumsal rollerin belirlenmesi noktasında büyük önem arz etmektedir. Bu durum erkeklerin sosyal hayattaki rolünü de şekillendirerek onlara toplumsal sorumluluk ve ayrıcalıklar verir.

Tevrat'ta erkek, yaratılıştan itibaren koruyucu bir figür olarak tasvir edilmiştir.⁵⁵ Erkekler hem fiziksel hem de manevi anlamda sorumluluk üstlenir ve toplumu koruyan liderler olarak tanımlanır.⁵⁶ Erkek, aile içinde yönetici olarak görülür.⁵⁷ Patriarkal düzenin temel taşlarından biri olan aile reisliği, erkeklere sorumluluk ve otorite atfeder. Erkekler, Yahudilikte dinî liderlik olan kohenlik görevini üstlenir.⁵⁸ Dinî ritüellerde erkeklerin merkezi bir rol oynaması, Yahudi toplumunun manevi rehberliğinde erkeklere özel bir statü kazandırır. Savaşçılık ve cesaret, erkeklere özgü özellikler olarak vurgulanır.⁵⁹ Erkekler, toplumun korunması için gerekli olan fiziksel gücü temsil ederler.

⁵⁵ Yar. 2:15. “Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem'i oraya koydu.”

⁵⁶ Yas. 17:15. “atayacağınız kral Tanrınız RAB'bin seçtiği kişi olmalıdır. Atayacağınız kral kendi kardeşlerinizden biri olmalı. Soydaşlarınızdan olmayan birini, bir yabancıyı kral seçmeyeceksiniz.”

⁵⁷ Yar. 2:18. “Sonra, “Adem'in yalnız kalması iyi değil” dedi, “Ona uygun bir yardımcı yaratacağım.”

⁵⁸ Çık.39:1-7. “Bana kâhinlik etmeleri için İsraililer arasından ağabeyin Harun'u, oğulları Nadav, Avihu, Elazar ve İtamar'ı yanına al.”

⁵⁹ Say. 1:2-3. “Sen ve Harun İsrail topluluğunun bütün boylarıyla ailelerinin sayımını yapın. Bütün erkekleri bir bir sayıp adlarını yazın. İsraililer'den savaşabilecek durumda yirmi ve daha yukarı yaştaki bütün erkekleri sayıp bölüklere ayırın.”

İncil’de İsa’nın kendisine yardımcı olarak seçtiği kişilerin erkek olması erkeklere atfedilen rolleri anlamak için önem teşkil etmektedir.⁶⁰ Pavlus’un Efesliler’e yazdığı mektuba göre erkek, ailede ve kilisede manevi rehber olarak tanımlanır.⁶¹ Hristiyanlıkta erkekler, ahlaki ve manevi değerlerin korunmasından sorumlu liderler olarak tanımlanır. Erkeklik, Hristiyan topluluklarında cesaretin sembolüdür. Erkekler, ailelerini ve dinî topluluklarını koruma ve yönetme sorumluluğuna sahiptir.⁶² Erkeklerin topluluk ve aile içindeki koruyucu rolleri, onları manevi otorite haline de getirir.

Kur’an-ı Kerim’de erkek, ailenin koruyucusudur.⁶³ Aile içindeki liderlik, erkeklerin toplumsal ve ekonomik sorumluluklarını pekiştirir. Erkekler, toplumu koruma ve savunma görevini üstlenir.⁶⁴ Toplumun güvenliği için erkeklerin fiziksel ve ruhsal mücadeleye çağrılması, onların koruyucu kimliğini pekiştirir. Erkekler, toplu ibadetlerde liderlik yapar.⁶⁵ Erkeklerin dinî liderliği, toplumsal düzenin ve manevi dayanışmanın temel unsurlarındandır.

1. Tevrat, İncil ve Kur’an’a Göre Aile Hayatında Erkek Olgusu

Aile, doğrudan kan bağıyla birbirine bağlı bireylerden oluşan ve yetişkin üyelerin çocukların bakımını üstlendiği bir toplumsal birim olarak tanımlanabilir. Aile, kişinin doğumundan itibaren içinde yer aldığı ilk toplumsal alandır.⁶⁶ Aile, bireylerin barınma ve bakım gibi fiziksel, sevgi ve ilgi gibi duygusal, öğrenme ve gelişim gibi sosyal gereksinimlerini karşılayan bir yapıdır. Aile, insanlığın sosyal ve kültürel gelişiminin her aşamasında var olan bir kurumdur. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun,

⁶⁰ Mar. 3:13-14. “İsa, dağa çıkarak istediği kişileri yanına çağırdı. Onlar da yanına gittiler. ¹⁴İsa bunlardan on iki kişiyi yanına bulundurmaya, Tanrı sözünü duyurmaya göndermek ve cinleri kovmaya yetkili kılmak üzere seçti. Seçtiği bu on iki kişi şunlardır: Petrus adını verdiği Simun, Beni-Regeş, yani Gökğürültüsü Oğulları adını verdiği Zebedi’nin oğulları Yakup ve Yuhanna, Andreas, Filipus, Bartalmay, Matta, Tomas, Alfay oğlu Yakup, Taday, Yurtsever Simun ve İsa’ya ihanet eden Yahuda İskariot.”

⁶¹ Ef. 5:23. “Çünkü Mesih bedeninin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır.”

⁶² 1Ti. 3:1-7.

⁶³ en-Nisâ 4:34. “...erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.”

⁶⁴ et-Tevbe 9:41. “Kolay da olsa zor da olsa sefere çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bilerseniz, bu sizin kendi iyiliğinizdir.”

⁶⁵ el-Cuma 62:9. “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah’ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır.”

⁶⁶ Anthony Giddens, *Sosyoloji* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 246-247.

toplumun temel yapı taşı, bir erkek, bir kadın ve onların çocuklarından oluşan ailedir.⁶⁷ Tarihsel olarak geleneksel geniş aile ve çekirdek aile şeklinde bir sınıflama yapılabilir. Geleneksel geniş aile, birden fazla kuşağın aynı çatı altında bir arada yaşadığı bir aile yapısını ifade eder.⁶⁸ Bu tür ailelerde anne, baba, büyükbaba, büyükanne, amca gibi birçok aile üyesi bir arada bulunur. Geleneksel aile yapısından çekirdek aileye geçiş süreci, aile yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu dönüşümle birlikte, aile içindeki roller farklılaşmaktan çok, paylaşım odaklı hale gelmiştir. Erkekler, eskiden yalnızca ev dışındaki sorumlulukları üstlenirken, zamanla ev işlerine de katkıda bulunan bir role bürünmüştür. Kadınlar ise, ev içindeki rollerini genişleterek iş hayatına katılmıştır. Böylece, aile içindeki roller hem çeşitlenmiş hem de daha eşitlikçi bir şekilde paylaşılmıştır.⁶⁹

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam ailenin Âdem ve Havva'nın yaratılışıyla birlikte ortaya çıktığını kabul eder. Bu bakış açısına göre aile, insanlık tarihiyle eş zamanlı olarak var olan en eski kurumlardan biridir. Aile sisteminde, üyelerin belirli statüleri ve bu statülere bağlı olarak üstlendikleri roller bulunmaktadır. Aile sisteminin uyumlu bir şekilde işlemesi ve sürekliliği için üyelerin birbirlerine karşı sorumlulukları vardır. Bu düzen içinde erkek, eşine karşı kocalık, çocuklarına karşı babalık rollerini üstlenirken; ailenin geçimini sağlama ve yöneticilik görevlerini de yerine getirir. Kadın ise, eşine karşı eşlik, çocuklarına karşı annelik rollerini üstlenerek aile içindeki dengenin korunmasına katkıda bulunur.⁷⁰

Tevrat, İncil ve Kur'an kadın ve erkeği yaratılış açısından farklı görmektedir. Bu dinlere göre, ilk insan Âdem önce yaratılmış, Havva ise Adem'in kaburga kemiğinden var edilmiştir. Özellikle Hristiyanlık, kadını günahın kaynağı olarak nitelendirmiş ve bu anlayış, Orta Çağ Avrupa'sında derin etkiler yaratmıştır.⁷¹

⁶⁷ Hayri Erten, *Model Müslüman Toplumun Sosyolojisi Hz. Ömer Dönemi* (Konya: Kitaparası Yayınları, 2019), 158.

⁶⁸ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2016), 153.

⁶⁹ Ali Bayer, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (Aralık 2013), 107-108.

⁷⁰ Hayri Erten, *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2017), 111.

⁷¹ Nurhan Demirhan Seken, "Anaerki Toplumun Sonu", *Journal of International Social Research* 9/42 (Ekim 2024), 1074.

Yahudilikte kadının, yılanın etkisiyle Tanrı'nın yasakladığı meyveden yemesi ve ardından bunu Âdem'e de yedirmesi, toplumsal algıda erkeğin ön plana çıkmasına, kadının ise ikinci planda değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu olay, Yahudi tarihinde kadının erkeğin yardımcısı olarak görülmesine, kocasına ait bir varlık olarak kabul edilmesine ve erkeğin onun üzerinde bir otorite sahibi olduğu anlayışının oluşmasına temel dayanak olarak kullanılmıştır.⁷² Tevrat'ta baştan itibaren eş ilişkisi içinde anlatılan ve yaratılışlarıyla birlikte üreyip çoğalma emrine muhatap olan Âdem ve Havva figürü, Yahudi kültüründe kadın-erkek anlayışının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu anlayış, bireysel olarak kadın ve erkekte ziyade, evlilik kurumu ekseninde karı ve koca rollerine odaklanmaktadır.⁷³ Kur'an'da kadın ve erkeğin yaratılışı diye bir ayrım söz konusu değildir. Yaratılış noktasında vurgulanan insanın yaratılışıdır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın kutsal kitaplarında erkeklere atfedilen özellikler, genellikle onların toplumsal, dinî ve manevi rollerini belirlemek ve şekillendirmek amacı taşır. Erkekler, kutsal metinlerde genellikle fiziksel, liderlik, koruyuculuk ve ahlaki sorumluluklarla ilişkilendirilir. Bu özellikler, patriarkal toplum yapısını destekleyen rollerle uyumludur.

1.1. Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi Durumu

Doğumdan önce erkek çocuk beklentisi, birçok toplumda tarihsel, kültürel ve ekonomik faktörlerle şekillenmiş bir olgudur. Doğum öncesinde çocuğun cinsiyetinin bilinmesi, çocuğun ailesi ve toplum tarafından üstleneceği rol açısından büyük bir önem taşır. Bu durum yalnızca belirli bir toplumla sınırlı olmayıp, farklı toplumlarda da cinsiyetin, çocuğun kimliğinin belirlenmesinde kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Erkek çocuk isteme motivasyonları genellikle iki ana unsur etrafında şekillenir: Birincisi neslin devamını sağlamak, ikincisi ise anne-babanın ilerleyen yaşlarında güvence ve bakım beklemeleridir. İlk gerekçe, kişinin adının ölümünden sonra yaşatılmasıyla ilgilidir, ikincisi ise yaşlanınca bakım ihtiyacının karşılanmasıyla alakalıdır. Kız çocuğunun istenmesinin temelinde ise duygusal tatmin sağlama ve ev

⁷² Eşmeli - Hiçyılmaz, "Yahudiliğin Erkek Egemen Anlayışı", 78.

⁷³ Salime Leyla Gürkan, "Yahudi ve İslâm Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüşü", *İslam Araştırmaları Dergisi* 9 (Ocak 2003), 11.

işlerinde yardımcı olma gibi bir beklenti bulunmaktadır.⁷⁴ Ataerkil toplumlarda, erkek cinsiyetine duyulan beklenti, soyun devamını sağlamak için önemli bir gereklilik olarak görülür.⁷⁵ Aileler çocuğun cinsiyetine göre davranmasını bekleyerek, çocuğun belirli kalıp yargılar geliştirmesine yol açabilir. Bu da aile içinde çocukların cinsiyetlerine göre ayrılmalarına ve cinsiyet temelli ayrımcılığa neden olabilir.⁷⁶

Cinsiyet rollerinin kazandırılması, çocuk doğmadan önce başlar. Hatta çocuk anne karnındayken, ebeveynlerin çocukla kurdukları bağ ve yakınlık duygusu da çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterebilir.⁷⁷ Aile üyelerinin yanı sıra, çevredeki kişiler de çocuğun cinsiyetini erken öğrenmeye istekli olurlar. Bu, çocuğa cinsiyete uygun kıyafetler, hediyeler ve eşyalar seçilmesine yol açar. Aynı şekilde, isim seçiminde de cinsiyet farklılığını vurgulayan isimler tercih edilmektedir. Ebeveynler, erkek çocuklarını genellikle çevik, güçlü ve kararlı, kız çocuklarını ise nazik ve duygusal olarak tanımlarlar. Örneğin, bir aile oğlunun makas kullanmasına veya arkadaşına yalnız gitmesine izin verirken, aynı yaşta bir kızın bu tür şeyleri yapabilmesi için daha büyümesi gerektiğini düşünebilir.⁷⁸ Doğumdan sonra cinsiyete göre farklı geleneksel uygulamalar görülebilir. Örneğin bir erkek çocuk dünyaya geldiğinde, insanlar evlerini zeytin yapraklarıyla süslerken, bir kız çocuk doğduğunda evin kapısına yün topakları asılması çocuğun gelecekte hangi meslekle uğraşacağını simgeleyen bir anlam taşımaktadır.⁷⁹

Geleneksel tarım toplumlarında erkekler, fiziksel iş gücü açısından daha güçlü ve avantajlı kabul edilir. Bu nedenle, erkek çocuklar ekonomik üretime katkı sağlayabilecek bireyler olarak değerlendirilir. Erkek çocuklar, aileye maddi destek

⁷⁴ Ali Ünal, “Geleneksel Türk Ailesinde Çocuk ve Çocukla İlgili İnanç Felsefesi: Kırgızistan Örneği”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 35 (Aralık 2015), 16.

⁷⁵ Demir, *Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü: Neden ve Nasıl?*, 40.

⁷⁶ Ayşe Filiz Ünser, *Erken Çocukluk Eğitimi Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4-5.

⁷⁷ Tuğba Özçelik - Mine Koyuncu Şahin, “Erken Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şekillenmesinde Aile Tipi, Kardeş ve Arkadaşların Rolü”, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi* 10/2 (Ekim 2023), 60.

⁷⁸ Özçelik - Şahin, “Erken Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şekillenmesinde Aile Tipi, Kardeş ve Arkadaşların Rolü”, 60.

⁷⁹ Umut C. Karadoğan, “‘Çocuk ve Çocukluk’ Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi”, *Çocuk ve Medeniyet* 4/7 (Haziran 2019), 199.

sağlama ve yaşlı ebeveynlere bakma gibi sorumluluklarla ilişkilendirilir. Özellikle ekonomik olarak güvencesiz ailelerde, erkek çocuk bir sosyal sigorta olarak görülür. Erkek çocuk beklentisi, birçok kültürde geleneksel normlar doğrultusunda şekillenir. Erkek çocuk, ailenin onurunu ve değerlerini koruyan bir figür olarak idealize edilir. Bazı dinî metinler ve uygulamalar, erkek çocuklara özel bir yer ayırır. Erkekler, dinî liderlik pozisyonlarında veya toplumda daha görünür olduklarından, erkek çocuk sahibi olmak genellikle bir avantaj olarak kabul edilir.

1.1.1. Tevrat'ta Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi

Geleneksel Yahudi kültürüne göre, kadın hamile olduğunu hem büyüklerine saygı hem de nazardan korunmak amacıyla hemen açıklamaktan kaçınmalıdır.⁸⁰ Eski Ahit'te kadınların, çocuk sahibi olma konusunda Tanrı'ya dua etmeleri yaygın bir tema olarak işlenir. “Çocuklar Tanrı'nın hediyesi”⁸¹ gibi ifadeler çocukları müjde olarak gösterir. Tevrat'ta, çocuk sahibi olmak, özellikle erkek çocuk doğurmak, Tanrı'nın bir lütfu olarak görülür. Birçok kadın, erkek çocuk sahibi olabilmek için Tanrı'ya dua eder.⁸² Erkek çocuklar, özellikle bir ailenin soyunun devamı ve mirasının aktarılması açısından önemli kabul edilir. Tevrat'ta, oğulların hem babalarının hem de Tanrı'nın halkının geleceğini garanti altına alan bir rolü olduğu vurgulanır. Dolayısıyla çocuğun erkek olmasına dair bir beklenti ve arzu oluşur.

Çocuk sahibi olmak kutsal bir görev olarak kabul edilmiş ve erkek çocuk özel bir değer taşımıştır. Ölümünden sonraki hayatta ölümsüzlüğün, dünyada bırakılan erkek çocukla bağlantılı olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle, erkek çocuk sahibi olabilmek adına çok eşliliğe izin verilmiştir.⁸³

Tevrat, erkek ve kız çocukları arasındaki farklara da değinir, ancak bu farklar genellikle toplumsal ve dinî kurullarla ilişkilidir. Bir erkek çocuğu doğuran kadın,

⁸⁰ Salih Çinpolat, “Yahudilikte Yenidoğan Törenleri”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (Aralık 2017), 85.

⁸¹ Mez. 127:3. “Çocuklar RAB'bin verdiği bir armağandır, Rahmin ürünü bir ödüldür.”

⁸² 1Sa. 1:10-11. “Hanna, gönlü buruk, acı acı ağlayarak RAB'be yakardı ve şu adağı adadı: “Ey Her Şeye Egemen RAB, kulunun üzüntüsüne gerçekten bakıp beni anımsar, kulunu unutmayıp bana bir erkek çocuk verirken, yaşamı boyunca onu sana adayacağım. Onun başına hiç ustura değmeyecek.”

⁸³ Şinasi Gündüz, “İslam Öncesi Dinlerde ve Medeniyetlerde Aile”, *Kürselleşen Dünyada Aile: 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, (2010), 60.

Tanrı tarafından daha kısa sürede “temiz” kabul edilirken, kız çocuk doğuran birinin temizlik süreci biraz daha uzun sürmektedir.⁸⁴ Tevrat’ta çocukların cinsiyetinin önemli olduğu yerlerde, özellikle Yahudi toplumundaki aile yapısı ve erkek çocukların, özellikle de ilk doğan erkeklerin büyük bir öneme sahip olduğuna dair hükümler bulunmaktadır.⁸⁵ İlk doğan erkek çocuklar, Tanrı’ya adanmış ve belirli ritüellere tabi tutulmuşlardır. Bu, erkek cinsiyetinin toplumsal ve dinî anlamda önemli bir yer tuttuğunun bir işaretidir.

Tevrat’ta Tanrı, birçok kadın karaktere erkek çocuk doğuracaklarına dair vaatte bulunur. Erkek çocuk, Tanrı’nın vaatlerinin yerine gelmesinin bir simgesi olarak kabul edilir.⁸⁶ Tevrat’ta doğumdan önce erkek çocuk beklentisi veya erkek çocukların özel bir şekilde müjdelenmesiyle ilgili bazı kıssalar yer almaktadır. Bu kıssalar, genellikle Tanrı’nın belirli bir kişinin soyunu devam ettirme, bir halkı kurtarma veya bir görevi yerine getirme planının bir parçası olarak erkek çocuk doğumunu müjdelemesiyle ilişkilidir. Tanrı, Hz. İbrahim’e ve eşi Sara’ya, yaşlılıklarına rağmen bir oğulları olacağını müjdelemiştir. Bu müjde, İbrahim’in soyunun Tanrı’nın halkı olarak devam etmesi için verilmiştir.⁸⁷ Hz. İbrahim’e, Hacer’den olan oğlu İsmail müjdelenmiştir. İsmail’in soyundan büyük bir millet çıkacağı söylenmiştir.⁸⁸ Hanna, çocuğu olmayan bir kadın olarak Tanrı’ya dua etmiş ve bir erkek çocuk istemiştir. Tanrı, Hanna’nın duasını kabul ederek ona Samuel adında bir oğul vermiştir.⁸⁹ İshak’ın eşi Rebeka, uzun süre çocuk sahibi olamamış, ancak Tanrı ona ikiz çocuklar (Esav ve Yakub)

⁸⁴ Lev. 12:1-5. “Bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, âdet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacaktır... Ancak, kız çocuk doğurursa, âdet gördüğü günler gibi iki hafta kirli sayılacaktır. Kanamasından paklanmak için altmış altı gün bekleyecektir.”

⁸⁵ Çık. 13:2. “...Bütün ilk doğanları bana adayın” dedi, “İsrailliler arasında insan olsun, hayvan olsun her rahmin ilk ürünü bana aittir.”

⁸⁶ Yar. 17:16. “...Ondan sana bir oğul vereceğim. Onu kutsayacağım, ulusların anası olacak. Halkların kralları onun soyundan çıkacak.”

⁸⁷ Yar. 17:15-19. “...Tanrı, “Hayır. Ama karın Sara sana bir oğul doğuracak, adını İshak koyacaksın” dedi, “Onunla ve soyuyla antlaşmamı sonsuza dek sürdüreceğim.”

⁸⁸ Yar. 16:10-11. “Senin soyunu öyle çoğaltacağım ki, kimse sayamayacak. İşte hamilesin, bir oğlun olacak, adını İsmail koyacaksın.”

⁸⁹ 1Sa. 1:10-11. “Hanna çok üzgündü. Ağlayarak Rabbe dua etti. Bir adakta bulunarak şöyle dedi: 'Ey Her Şeye Egemen Rab, cariyenin acısını görür, beni hatırlar, unutmadan bana bir oğul verirsen, onu ömrünün sonuna dek Rabbe adayacağım.’”

müjdelemiştir. Bu çocuklar, gelecekte farklı ulusları temsil edeceklerdir.⁹⁰ Tanrı, Yakub'un soyunu genişletmiş ve oğulları aracılığıyla 12 İsrail oymağını kurmuştur. Yakub'un oğulları, İsrailoğulları'nın temelini oluşturur.⁹¹ Tevrat'ta erkek çocuk vaatleri, genellikle Tanrı'nın planına hizmet eden büyük görevler için verilmiştir. Bu vaatler, peygamberler ve bazı önemli kişilere yönelik özel bir lütuf olarak sunulmuştur. Ancak bu örnekler, erkek çocuğun Yahudi toplumunda da istenen bir olgu olmasını teşvik etmiştir. Genel olarak bakıldığında Tevrat'ta erkek çocuk beklentisi durumunu etkileyecek bazı bölümler yer almaktadır. Bu tür ayetlerin toplumsal karşılığı ise birkaç ana tema etrafında incelenebilir. Bunlardan ilki soyun devamlılığıyla alakalıdır. Erkek çocukların doğması, ailenin geleceği için güvence olarak görülmektedir. Bir diğer durum erkek çocuğun onu doğuran kadına verdiği statüdür. Erkek çocuk doğurmak büyük bir onur ve sosyal kabul sebebidir. Tevrat'ta mirasın erkek çocuk aracılığıyla aktarılması da erkek çocuk istenmesinin sebeplerinden birisi olarak sayılabilir. Erkek çocuğun değerli bir vaat olarak sunulması toplumun erkek çocuk beklentisi üzerinde oldukça etkili olmuştur.

1.1.2. İncil'de Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi

Tevrat'ta doğumdan önce erkek çocuk beklentisi durumuyla ilgili değinilen örnekler İncil için de geçerlidir. Soyun devamı, miras hakkı ve ailesi için onur kaynağı olması durumu Hristiyan toplumu için de geçerlidir. Erkek çocukların beklenmesi ve değerli görülmesi, toplumun erkek çocuklarına verdiği önemin yansımasıdır. Bunun yanında Tanrı'nın oğlu İsa'nın kurtarıcı olarak gönderilmesi de çok önemlidir. Bu durum erkeklerin dinî otorite olarak kabul görmesi sebebiyle erkek çocuk beklentisi durumunu etkilemiştir. "O, bir oğul doğuracak, adını İsa koyacaksın."⁹² Burada, Meryem'in İsa adında bir erkek çocuk doğuracağına dair bir kehanet vardır. Erkek çocuğun doğumu, Tanrı'nın bu dünyaya bir kurtarıcı göndermesi olarak

⁹⁰ Yar. 25:21-23. "İshak karısı için Rab'be yakardı, çünkü karısı kısır. RAB İshak'ın yakarışını yanıtladı, Rebeka hamile kaldı. Çocuklar karnında birbirleriyle itişip kakışıyordu. Rebeka, 'Neden böyle oluyor?' diyerek Rabbe danıştı. Rab ona, "Rahminde iki ulus var, senden iki ayrı halk doğacak, Biri öbüründen güçlü olacak, Büyüğü küçüğüne hizmet edecek."

⁹¹ Yar. 35:11. "Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım" dedi, "Verimli ol, çoğal. Senden bir ulus ve uluslar topluluğu doğacak. Kralların atası olacaksın."

⁹² Mat. 1:21. "Meryem bir oğul doğuracak. Adını İsa koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından O kurtaracak."

anlamlandırılır. Erkek bir kurtarıcı tasavvuru Hristiyan dünyasında derin etkiler yaratmış ve erkeklik ile liderlik, güç ve otorite arasında bir ilişkiye sebep olmuştur.

“Kadın doğum yapacağı zaman ağrı çeker. Çünkü saati gelmiştir. Ama doğurunca, dünyaya bir çocuk getirmenin sevinciyle çektiği acıyı unuttur.”⁹³ Bu ayette, doğum sürecinin acısı ve sonrasında gelen sevincin anlatıldığı bir metafor kullanılır. Bu pasajda cinsiyetle ilgili herhangi bir ayırım yapılmaz. Doğumdan sonra gelen sevinç, bir erkek çocuk ya da kız çocuğu olması fark etmeksizin, tüm doğumlar için geçerli bir mutluluğu ifade eder.

Zekeriyya ve eşi Elizabet, yaşlılık dönemlerinde çocuk sahibi olamayacaklarını düşünürken, Tanrı Zekeriyya'ya bir oğul vereceğini müjdelemiştir.⁹⁴ Bu oğul, Yahya'dır ve İsa Mesih'in gelişini hazırlayan peygamberdir.⁹⁵ İncil'in Eski Ahit ile olan bağları nedeniyle, İbrahim'e İshak'ın doğumunun müjdelenmesi de önem teşkil etmektedir. İsa'nın soyu, Eski Ahit'te zikredilen İbrahim ve Davut soyundan gelir.⁹⁶ İncil'in en önemli müjdelerinden biri, Meryem'e İsa'nın doğumunun müjdesinin verilmesidir.⁹⁷ İsa'nın doğumuyla ilgili müjde, yalnızca Meryem'e değil, aynı zamanda halktan çobanlara da verilmiştir.⁹⁸ İncil'de geçen bu örneklerle erkek çocuk vaadi toplumun erkek çocuk isteğinin artmasına katkı sağlamıştır denilebilir.

İncil'de Tevrat'ın erkek çocuk beklentisine dair anlatısından bazı izler olmakla beraber Tevrat'ta olduğu gibi yoğun şekilde vurgulanmamaktadır.

1.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Doğumdan Önce Erkek Çocuk Beklentisi

Kur'an'da, cinsiyetin Allah tarafından belirlenen bir durum olduğuna ve buna müdahale edilemeyeceğine dair bazı ayetler bulunmaktadır. Erkek veya kız çocuğunun

⁹³ Yu. 16:21.

⁹⁴ Luk 1:13-17. “Melek, “Korkma, Zekeriya” dedi, “Duan kabul edildi. Karın Elizabet sana bir oğul doğuracak, adını Yahya koyacaksın...”

⁹⁵ Mahmut Aydın, “Yahyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013).

⁹⁶ Yar. 17:19. “Tanrı, “Hayır. Ama karın Sara sana bir oğul doğuracak, adını İshak koyacaksın” dedi, “Onunla ve soyuyla antlaşmamı sonsuza dek sürdüreceğim.”

⁹⁷ Luk. 1:31-32. “Bak, gebe kalıp bir oğul doğuracak, adını İsa koyacaksın. O büyük olacak, kendisine ‘Yüceler Yücesi'nin Oğlu’ denecek. Rab Tanrı O'na, atası Davut'un tahtını verecek.”

⁹⁸ Luk. 2:10-11. “Melek onlara, “Korkmayın!” dedi. “Size, bütün halkı çok sevindirecek bir haber müjdeliyorum: Bugün size, Davut'un kentinde bir Kurtarıcı doğdu. Bu, Rab olan Mesih'tir.”

verilmesi, Allah'ın takdirine bağlıdır.⁹⁹ İnsanın cinsiyetini ve çocuğunun olup olmayacağını belirleyen, mutlak güç ve irade sahibinin Allah olduğu vurgulanır. “Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü mosmor kesilir. (Aklınca) verilen müjdenin kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!”¹⁰⁰ Bu ayet, cahiliye dönemi Arap toplumunda kız çocuklarının doğumu ile ilgili olumsuz bir tutum ve sosyal baskıyı gösteren bir durumu anlatır. Ancak kız çocuk sahibi olmak ‘müjde’ olarak geçer. Kur'an'da bu konuda yapılan vurgular, insanın cinsiyet veya diğer hayat şartlarına yönelik beklentilerinin, Allah'ın takdiri karşısında sadece birer temenni olabileceğini, kesin hükmün ise yalnızca Allah'a ait olduğunu gösterir.

Hz. İbrahim'e, uzun süre çocuğu olmadığı halde, yaşlılık döneminde erkek çocuk sahibi olacağı müjdelenmiştir.¹⁰¹ Hz. İbrahim'in duasına karşılık olarak Allah, ona iki oğul müjdelemiştir: İsmail ve İshak.¹⁰² Hz. Zekeriyya, yaşlılık döneminde Allah'a dua ederek bir erkek evlat istemiştir. Duası kabul edilmiş ve ona Yahya isimli bir erkek çocuk vaat edilmiştir.¹⁰³ Hz. Meryem'in annesi evlat sahibi olmak için dua etmiş, doğmadan önce karnındaki bebeği adamıştır ancak kız çocuk doğurmuştur. Buna rağmen adağını yerine getirmiştir.¹⁰⁴ Kur'an'da erkek çocuk vaat edilmesi, genellikle peygamberlere yönelik özel durumlarla ilişkilidir. Kur'an'da çocukların Allah'ın lütfu, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın her ikisinin de değerli olduğu vurgulanır. Buna rağmen Peygamberlerin erkek evlat için dua etmesi ve Allah'ın onları çoğunlukla erkek çocukla müjdelemesi erkek çocuk arzusu üzerinde etkili olmuştur denilebilir. Ancak Hz. Meryem örneğinde görüldüğü gibi kız çocuk da insanlara

⁹⁹ eş-Şûrâ 42:49-50. "O, dilediğine kız, dilediğine erkek evlat verir."

¹⁰⁰ en-Nahl 16:58-59.

¹⁰¹ Hûd 11:69-71. "...bu sırada ona İshak'ın, İshak'ın ardından da Ya'küb'un doğacağını müjdeledik.."

¹⁰² es-Sâffât 37:101. "Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik."

¹⁰³ Meryem 19:7. "Allah buyurdu ki: "Ey Zekeriyyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik."

¹⁰⁴ Âl-i İmrân 3:35-36. "Bir zamanlar İmrân'ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen. Onu doğurunca dedi ki: "Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum, işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum."

müjdedir. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in erkek çocuğunun yaşamaması sebebiyle bulunduğu toplumda soyunun kesik olduğuna dair söylemler yayılmış, Allah da buna karşılık onları kınamıştır.¹⁰⁵

İslam'da, doğumdan önce erkek çocuk beklentisi daha çok kültürel anlam taşıyan bir konudur. Tevrat'ta daha yoğun vurgulanan erkek çocuk beklentisi İncil'de çok daha silik bir şekilde ifade edilmişken bunlardan farklı olarak Kur'an'da insanların böyle bir beklentiye sahip olması ve kız çocukları daha değersiz görmesi eleştirilmiştir. Bu beklenti, daha çok kültürel gelenekler ve toplumsal normlarla şekillenmiş olmakla birlikte, İslam'daki bazı öğretiler de erkek çocuğun özellikle toplumsal yapılar ve miras gibi bağlamlarda önemli bir rolü olduğunu ifade eder. Ancak, İslam'ın temel anlayışına göre, cinsiyet, Allah'ın takdirine bağlıdır ve her iki cinsiyet de değerli ve eşit yaratılmıştır.

1.2. Çocukluk Çağında Erkek

Çocuklar, genellikle kendi başlarına ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz, koruma ve ilgiye ihtiyaç duyan bireyler olarak kabul edilir. Bu nedenle, onlardan beklenen şey, yetişkinlerin belirlediği şekilde ve beklentilere uygun davranmalarıdır.¹⁰⁶ Ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir. Anneler, kız çocuklarıyla daha fazla fiziksel temas kurup onlara daha fazla ilgi gösterirken, erkek çocukları daha bağımsız olmaları için teşvik ederler. Evdeki görev dağılımı da cinsiyete göre değişir; fiziksel güç gerektiren işleri erkek çocuklarına yapması beklenirken, mutfakla ilgili işler kız çocuklarına ait görülür. Ayrıca, kız çocuklarının geç saatte evde olmaları daha büyük bir sorunken, erkek çocuklarının geç gelmesi genellikle problem teşkil etmez. Bu durum, kız çocuklarının aile içinde daha sıkı bir denetim altında büyütüldüklerini ortaya koyar.¹⁰⁷

¹⁰⁵ “Kevser Suresi Tefsiri”, *DİB Kur'an-ı Kerim* (Erişim 23 Mart 2025).

¹⁰⁶ Ezgi Beki, *Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Doğum Öncesi, Doğum Anı ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Yetiştirilmesine İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlarının İncelenmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 28.

¹⁰⁷ Özçelik - Şahin, “Erken Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şekillenmesinde Aile Tipi, Kardeş ve Arkadaşların Rolü”, 60.

Çocuklar, iki yaş civarına geldiklerinde kendi cinsiyetlerini fark etmeye başlarlar ve aynı zamanda kadın ile erkek arasındaki farkları ayırt edebilirler. Bu farkındalığın gelişmesinde, ailelerinin ve çevrelerindeki kişilerin kadın ve erkeklere farklı davranmaları önemli bir rol oynar. Çocuklar, yaklaşık 18-20 aylıkken cinsiyet ayrımını yapmaya başlarlar. Bu dönemin başlarında, çocuklar kendi cinsiyetlerini ve diğer cinsiyetleri birbirinden ayırt etmeyi öğrenirler. Bu süreç, çocukların toplumun onlara biçtiği sosyal rolleri kabul etmeye başlamalarına yol açar.¹⁰⁸ Toplumlar, erkek çocuklardan belirli roller ve sorumluluklar bekler ve bu beklentiler, sosyokültürel normlar, ataerkil yapılar ve toplumsal cinsiyet anlayışları çerçevesinde şekillenir. Erkek çocukların sosyalizasyon süreci, onları genellikle toplumun erkeklik normlarına uygun bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlar. Bu süreçte aile, eğitim, arkadaş çevresi ve medya gibi sosyal kurumlar önemli bir rol oynar.

Erkek çocuklarından sıklıkla fiziksel ve duygusal olarak güçlü olmaları, cesur ve kararlı davranmaları beklenir. Toplum, erkek çocukları erken yaşlardan itibaren “zayıflık göstermemek” yönünde eğitir. “Erkekler ağlamaz” gibi bir anlayış, erkek çocukların duygusal ifadelerini sınırlayarak, duygusal direnç geliştirmelerine neden olabilir. Ataerkil toplumlarda, erkek çocuklarına liderlik, rekabetçilik ve güçlü olma gibi özellikler aşılanır. Okulda spor aktivitelerinde başarılı olmaları, grup içinde liderlik yapmaları gibi beklentiler, erkeklik normlarını pekiştiren davranışlar arasında yer alır. Ayrıca, erkek çocuklarından özellikle kız kardeşleri ve diğer aile bireylerini koruyucu bir rol üstlenmeleri beklenir. Bu durum, cinsiyetler arası farklı sorumlulukların erkenden belirlenmesine yol açar. Erkek çocuklarına genellikle “erkeklere özgü” oyuncaklar (örneğin, araba, silah, futbol topu) ve aktiviteler sunulur. Aileler, erkek çocuklarını daha çok dış mekân aktivitelerine yönlendirirken, ev işlerinden uzak tutmaya eğilimlidirler.

Geleneksel toplumlarda, erkek çocukları gelecekte ailesini geçindirmek ve soyadını devam ettirmekle yükümlü bireyler olarak yetiştirilir. Bu, erkek çocuklarının erken yaşlardan itibaren ekonomik sorumluluk duygusuyla eğitilmesine yol açar.

¹⁰⁸ Zehra Y. Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), 43-44.

Erkek çocuklardan beklenen bu davranışlar ve onlara yüklenen sorumluluklar için genel bir çerçeve çizilebilse de durum kültürel olarak farklılıklar gösterebilir. Bu durumu etkileyen temel unsurlardan biri de din olarak görülmektedir. Özellikle Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam ataerkil özellikler gösterdikleri için bu dinlerin hâkim olduğu toplumlarda erkek çocuklardan beklenenler benzerlik arz etmektedir. Kutsal kitaplarda erkek çocuklarla ilgili bölümler bu konuya açıklık getirme noktasında önemli kaynaklar olarak değerlendirilebilir.

1.2.1. Tevrat'ta Çocukluk Çağında Erkek

Doğumdan önce erkek çocuk beklentisi durumuyla paralellik gösterecek şekilde, aile içinde erkek çocuk önemli bir role sahiptir. Tevrat'a göre erkek çocuklar, ailede ve toplumda belirli bir sosyal ve dinî rol üstlenirler. Örneğin, erkeklerin babalarının işini devralması,¹⁰⁹ savaşa katılması,¹¹⁰ soyun devamı¹¹¹ ve dinî ritüellerde yer alması¹¹² beklenmektedir. Tevrat'ta, ilk doğan erkek çocuk, Tanrı'ya adanmış ve kutsal kabul edilmiştir.¹¹³ İlk doğan erkek çocuğun kutsal kabul edilmesi ve Tanrı'ya adanması önemli bir konudur. Bu, erkek çocuğun sadece ailenin değil, Tanrı'nın da mülkü olduğu anlamına gelir.

Adem ve Havva'nın oğulları arasında özellikle Şit önemlidir. Şit, Tanrı tarafından insan soyunun devamı için seçilir.¹¹⁴ Şit'in doğumu, insanın Tanrı

¹⁰⁹ Yar. 26:12-14. (Hz. İshak, babası İbrahim'in çobanlık ve tarımla ilgili işlerini devam ettirmiştir). Yar. 37:12-17. (Hz. Yakup'un oğulları, babalarının çobanlık işini sürdürmüş ve ailenin ekonomik temellerini korumuşlardır).

¹¹⁰ Say. 1:1-3. "Sen ve Harun İsrail topluluğunun bütün boylarıyla ailelerinin sayımını yapın. Bütün erkekleri bir bir sayıp adlarını yazın. İsraililer'den savaşılabilecek durumda yirmi ve daha yukarı yaştaki bütün erkekleri sayıp bölüklere ayırın."

¹¹¹ Yas. 25:5-6. "Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dula aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail'den silinmesin."

¹¹² Çık. 29:9. "Harun'la oğullarını, kâhin giysilerini, mesh yağını, günah sunusu olarak sunulacak boğayı, iki koçu ve mayasız ekmek sepetini Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne getir. Bütün topluluğu da oraya çağır."

¹¹³ Çık. 13:2. "...Bütün ilk doğanları bana adayın" dedi, "İsraililer arasında insan olsun, hayvan olsun her rahmin ilk ürünü bana aittir."

¹¹⁴ Yar. 4:25. "Âdem karısıyla yine yattı. Havva bir erkek çocuk doğurdu. "Tanrı Kayın'ın öldürdüğü Habil'in yerine bana başka bir oğul bağışladı" diyerek çocuğa Şit adını verdi. Şit'in de bir oğul oldu, adını Enoş koydu."

tarafından seçilen bir soyla devam edeceğini gösterir ve baba-oğul ilişkisi, Tanrı'nın yarattığı dünyanın düzeniyle bağlantılıdır.

Nuh, Tevrat'ta önemli bir baba figürüdür. Tanrı'nın emirlerine uyarak gemisini inşa eder ve ailesiyle birlikte hayatta kalır. Oğulları da Tanrı'nın vaadinin bir parçası olarak hayatta kalır ve geleceğin nesillerini kurarlar.¹¹⁵ Erkek evlatlar, Tanrı'nın dünyayı yeniden yaratma planında kritik bir rol oynamaktadırlar.

İbrahim ve oğlu İshak arasındaki ilişki, Tevrat'taki en önemli baba-oğul örneklerinden biridir. Bu ilişki, sadakat, iman ve Tanrı'ya olan bağlılık açısından çok önemlidir. “Bundan sonra Tanrı, İbrahim’i sınamak için ona şöyle dedi: “İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git” dedi, “Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun.”¹¹⁶ Bu ayete itaat edilmesi, İbrahim'in Tanrı'ya olan imanını ve Tanrı'nın emirlerine tam bir teslimiyetle yerine getirme isteğini gösterir.

Tanrı, Sara'ya çok yaşlı olduğunda bir oğul vereceğini vaat etmiş ve bu vaadi yerine getirmiştir.¹¹⁷ Sara'nın annelik rolü, sadece aileyi değil, aynı zamanda Tanrı'nın vaatlerinin gerçekleşmesi ve İsrail halkının geleceği açısından da önemlidir. İshak'ın doğumu, Tanrı'nın vaatlerinin yerine gelmesinin örneğidir. Tevrat'ta anne ve oğul ilişkisi, özellikle kadınların ve annelerin toplumsal, dinî ve ailevi rollerini vurgulayan önemli bir tema oluşturur.

Yakup'un on iki oğlu, İsrail halkının on iki kabilesinin atalarıdır. Yakup'un, özellikle Yusuf ile olan ilişkisi oldukça dikkat çekicidir. Yusuf, Yakup'un en sevdiği oğlu olduğu için, bu ilişki aile içindeki diğer kardeşler arasında kıskançlık ve gerilim yaratır.¹¹⁸ Bu sevginin yol açtığı durumlar baba-oğul ve kardeş ilişkileri açısından önemli dersler içerir.

¹¹⁵ Yar. 9:18-19. “Gemiden çıkan Nuh'un oğulları Sam, Ham ve Yafet idi. Ham Kenan'ın babasıydı. Nuh'un üç oğlu bunlardı. Yeryüzüne yayılan bütün insanlar onlardan üredi.”

¹¹⁶ Yar. 22:1-2

¹¹⁷ Yar. 21:2. “Sara hamile kaldı; İbrahim'in yaşlılık döneminde, tam Tanrı'nın belirttiği zamanda ona bir erkek çocuk doğurdu.”

¹¹⁸ Yar. 37:3. “İsrail Yusuf'u öbür oğullarının hepsinden çok severdi. Çünkü Yusuf onun yaşlılığında doğmuştu. Yusuf'a uzun, renkli bir giysi yaptırmıştı.”

Musa'nın kıssası, erkek çocukların toplumlar üzerindeki etkisini ve ataerkil sistemlerin onları nasıl tehdit olarak görebileceğini gösterir. Musa'nın doğumu sırasında Firavun'un, İsrailoğullarının erkek çocuklarının öldürülmesi emri,¹¹⁹ erkek çocukların siyasi ve toplumsal açıdan ne kadar kritik görüldüğünü ortaya koyar. Bu hikâye, erkek çocukların toplumdaki liderlik rollerine yapılan erken yatırımı ve bu rollerin gelecekteki toplumsal değişimi nasıl şekillendirebileceğini gösterir.

Eski Ahit'te erkek çocukları genellikle ailenin başı, toplumun lideri ve mirasın sahibi olarak kabul edilirken, kız çocukları daha çok ev içi rollerle ve aileyi desteklemekle ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte, her iki cinsiyetin de Tanrı'nın halkına hizmet etme amacına sahip olduğu vurgulanır. Erkek çocuklar genellikle Tanrı'nın emirlerini öğrenir, ailenin geçiminde ve toplumsal görevlerinde önemli bir yer tutarlardı. Kız çocukları Eski Ahit'te genellikle evdeki rollerle ilişkilendirilmiş,¹²⁰ kızlardan evlilik yoluyla ailenin soyunu sürdürme¹²¹ ve ev içi sorumlulukları yerine getirme beklenmiştir. Ancak, kız çocuklarının toplumsal hayatta da önemli yerleri vardır. Örneğin, kadın peygamberler ve önemli kadın figürler¹²² Eski Ahit'te de yer alır. Kız çocuklarının evlilikle birlikte yeni bir aile kurmaları ve bu yeni aileyi de Tanrı'nın yollarına göre yönlendirmeleri beklenirdi.

1.2.2. İncil'de Çocukluk Çağında Erkek

İncil'de, erkek çocukların sorumlulukları ve görevleri hem ailevi hem de dinî açıdan büyük bir önem taşır. Erkek çocukların görevi, sadece bireysel olarak Tanrı'nın öğretilerine uymak değil, aynı zamanda aileyi ve toplumu doğru bir şekilde yönlendirmektir. İncil'de, erkek ve kız çocukları arasında bazı farklı roller ve sorumluluklar olsa da temel prensip olarak her iki cinsiyete de eşit değer verilir ve Tanrı'nın her birini kendi amacına göre yarattığı kabul edilir. İncil'de baba-oğul ilişkisi, sadece biyolojik bir bağ değil, aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal bir

¹¹⁹ Çık. 2:1-3. "Levili bir adam kendi oymağından bir kızla evlendi. Kadın gebe kaldı ve bir erkek çocuk doğurdu. Güzel bir çocuk olduğunu görünce, onu üç ay gizledi. Daha fazla gizleyemeyeceğini anlayınca, hasır bir sepet alıp katran ve ziftle sıvadı. İçine çocuğu yerleştirip Nil kıyısındaki sazlığa bıraktı."

¹²⁰ Özd. 31:10-31.

¹²¹ Çık. 21:7-11.

¹²² Çık. 15:20., Hak. 4:4-5., 2Kr. 22:14., Neh. 6:14.

anlam taşır. Baba-oğul ilişkisi, liderlik, rehberlik, sevgi, eğitim ve bazen de zorlayıcı kararlarla şekillenir. İncil'deki kıssalar, toplumsal yapıların, aile dinamiklerinin ve erkek çocuklara atfedilen toplumsal rollerin anlaşılması noktasında değerlendirilebilir.

İncil'deki en derin ve manevi baba-oğul ilişkisi, Tanrı Baba ve İsa Oğul arasındaki ilişkidir. Tanrı, İsa'yı kendi Oğlu olarak gönderir ve İsa, Tanrı'ya tam bir itaatle yaşamını sürdürür. İsa, Tanrı'nın iradesine uygun olarak insanlığa Tanrı'nın sevgisini ve kurtuluş mesajını getirir. "Ben ve Baba biriz."¹²³ Bu ayet, İsa'nın Tanrı ile olan derin birlikteliğini ifade eder ve baba-oğul ilişkisi, Tanrı'nın kurtuluş planında önemli bir yer tutar. İsa, Tanrı Baba'nın karakterini ve planını insanlara açıkça gösterir.¹²⁴ İsa'nın doğumu, erkek çocukların kurtarıcı bir figür olarak nasıl yüceltildiğini gösterir. İsa, Tanrı'nın planında merkezi bir rol oynayarak toplumu dönüştürmek ve kurtuluşu sağlamak için gönderilmiştir. Bu durum, erkek çocukların dinî ve toplumsal reformlardaki liderlik rolüne atfedilen önemi yansıtır.¹²⁵

İncil'de baba-oğul ilişkisi, Tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi, aileyi, sadakati, itaati ve doğruluğu vurgulayan derin bir temadır. Tanrı'nın Baba olarak İsa'yı gönderdiği ilişki, İbrahim ve İshak arasındaki sadakat sınavı, Yakup ve Yusuf arasındaki ailevi bağlar, erkek çocuk düşüncesi konusunda bir fikir edinmeyi sağlar. Bu baba-oğul ilişkileri, sevgi, bağışlama, itaat ve rehberlik ile şekillenir ve Tanrı'nın halkına örnek olarak anlatılır.

İncil'de anlatılan erkek çocuk kıssaları Tevrat'ın anlatıları ile olay örgüsü bağlamında benzerlik taşımaktadır. Ancak görüleceği üzere Tevrat'ın erkek çocuk için baskın ataerkil beklentileri İncil'de görülmemektedir. Bununla beraber İsa'nın Tanrı'nın oğlu oluşu erkek çocuğun kutsal imajını artırmış gibi görünse de genellikle Tanrı'nın oğlu şeklindeki isimlendirme cinsiyet vurgusundan daha çok Tanrı ile birlikteliği vurgulamak için kullanılmaktadır. İncil'deki bu isimlendirmenin erkek

¹²³ Yu. 10:30.

¹²⁴ Yu. 14:9-11. "...Beni görmüş olan, Baba'yı görmüştür. Sen nasıl, 'Bize Baba'yı göster' diyorsun? Benim Baba'da, Baba'nın da bende olduğuna inanmıyor musun? Size söylediğim sözleri kendiliğimden söylemiyorum, ama bende yaşayan Baba kendi işlerini yapıyor. Bana iman edin; ben Baba'dayım, Baba da bendedir. Hiç değilse bu işlerden dolayı iman edin."

¹²⁵ Luk. 2:6-7. "Onlar oradayken, Meryem'in doğurma vakti geldi ve ilk oğlunu doğurdu. O'nu kundağa sarıp bir yemliğe yatırdı. Çünkü handa yer yoktu."

çocuğun kız çocuktan daha önemli bir konuma yükselttiği gibi bir anlayış çok makul görülmemektedir.

1.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Çocukluk Çağında Erkek

Kur'an'da erkek çocuk sorumlulukları, özellikle ailevi sorumluluklar ve toplumsal roller açısından önemli bir yer tutar. İslam, erkek evlatlara sadece ailelerine karşı değil, aynı zamanda topluma ve Allah'a karşı da yerine getirmeleri gereken yükümlülükler verir. Erkek evlatların sorumlulukları, Kur'an'da doğrudan belirli bir şekilde tanımlanmasa da aile ve toplumsal yapı içinde yer alan rollerine dair mesajlar yer almaktadır.

“Onlara 'of bile demeyin’¹²⁶ ayeti, kız erkek ayırmadan evlatların, anne ve babalarına karşı her zaman güzel sözler söylemeleri gerektiğini ve onları azarlamaktan kaçınmaları gerektiğini vurgular. Evlatların, anne ve babalarına saygılı olmaları ve onlara en iyi şekilde davranmaları İslam'da önemli bir sorumluluktur. Bu, özellikle annelere karşı olan sevgi ve saygıyı ifade eder, çünkü anneler çocukları için büyük bir zahmetle emek verirler.¹²⁷ Kur'an Allah'a şirk koşan anne-babaya itaat edilmemesi gerektiğini belirtse de dünyada onlara hizmet etmeye devam edilmesi gerektiğini öğütler.¹²⁸ Bu, anne-babaya karşı olan saygı ve hizmetin önemini gösterir. Bu ayetlerde doğrudan erkek çocuklara yönelik bir hitap yoktur. Erkeklerin aileye karşı maddi sorumluluk taşıdığı, bunun yanında kadın ve çocukları koruma ve gözetme yükümlülüğüne sahip oldukları belirtilir.¹²⁹

Kur'an-ı Kerim'de anne-oğul ve baba-oğul ilişkisine dair örnekler erkek çocuk fikri konusunda daha aydınlatıcı olabilir. Hz. İbrahim'in babasıyla olan ilişkisi

¹²⁶ el-İsrâ 17:23. “...Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.”

¹²⁷ Lokmân 31:14. “Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.”

¹²⁸ Lokmân 31:15. “Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle. Sonunda dönüşünüz yalnız banadır. O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim.”

¹²⁹ en-Nisâ 4:34. “Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar...”

Kur'an'da yer alan bir baba-oğul ilişkisi ve olumlu bir erkek evlat profili çizmesi açısından önemlidir. Kur'an'da bu ilişkiye dair ayetler, özellikle İbrahim'in Allah'a olan bağlılığını, babasına karşı gösterdiği saygıyı, ancak aynı zamanda onun müşrik olmasına karşı duruşunu¹³⁰ yansıtır. Hz. İbrahim babasına 'Sen, Allah'tan af dilemedikçe ben sana hiçbir şekilde yardım edemem.' dedi."¹³¹ Bu ayet, İbrahim'in babası Azer'a yardım etme arzusunu ifade eder. Kur'an'da Hz. İbrahim ve babası arasındaki ilişki hem saygı hem de dinî farklılıklar teması üzerinden şekillenir. İbrahim, babasına karşı saygılı ve nazik bir şekilde doğru yolu göstermeye çalışırken, babası Azer İbrahim'i reddeder ve ona eziyet eder. İbrahim'in babasına karşı gösterdiği sabır, evlattan beklenen bir tutum olarak karşımıza çıkar.

Kur'an'da Hz. İbrahim ve oğlu arasındaki ilişki, güçlü bir sevgi, saygı, güven, sabır ve teslimiyet üzerine kuruludur. Hz. İbrahim, Allah'ın kendisine verdiği emir doğrultusunda oğlunu kurban etme emri aldıktan sonra, Hz. İsmail, babasına tam anlamıyla güvenmiş ve Allah'ın emri doğrultusunda ona destek olmuştur.¹³² Bu olay baba ile oğul arasındaki güvene işaret eder ve oğulun babasına karşı teslimiyetini gösterir.

Kur'an'da Hz. Yusuf'un hayatı, çok önemli bir yere sahiptir ve evlat olarak da sıkça ele alınmıştır. Yusuf, babasına olan güvenini ve bağlılığını çok erken yaşlardan itibaren gösterir.¹³³ Hz. Yusuf, babasına karşı büyük bir sevgi ve sadakat beslerken, babası da ona karşı derin bir sevgi ve güven duymaktadır. Hz. Yusuf'un evlat olarak değerlendirilmesi, baba-oğul ilişkisi açısından çok önemlidir. Hz. Yusuf'un hayatı, aynı zamanda Allah'a olan teslimiyetin ve sabrın bir simgesidir ve onun kıssası, özellikle aile içindeki duygusal bağların, sadakatin ve affetmenin önemini vurgular.

¹³⁰ el-En'âm 6:74 "İbrâhim, babası Âzer'e, "Putları tanrılar mı sayıyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapkınlık içinde görüyorum" demişti."

¹³¹ et-Tevbe 9:114. "İbrâhim'in, babasının bağışlanması için yaptığı dua ise sırf ona verdiği bir sözden ötürüydü. Ama onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. İbrâhim gerçekten çok duyarlı, yumuşak huylu biriydi."

¹³² Sâffat 38:102. "Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, "Yavrucuğum" dedi, "Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?" Dedi ki: "Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın."

¹³³ Yûsuf 12:4. "Bir gün Yûsuf, babasına demişti ki: "Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm."

Hız. Musa, doğduğunda Firavun'un erkek çocukları öldürme kararı nedeniyle tehlikede bir çocuktu. Annesine ilham edilen ilahi vahiy ile bir sepete konularak nehre bırakıldı ve Firavun'un sarayında büyütüldü. Hız. Musa, büyüyerek bir peygamber oldu.¹³⁴ Firavun'un İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmesi, erkek çocukların toplumun geleceği ve gücü için ne kadar önemli görüldüğünü ortaya koyar. Tevrat'ta Hız. Musa'nın kıssası anlatılırken bu konuda daha detaylı bilgi verilmiştir.

Hız. İsa'nın doğumu, hayatı ve onun Allah'ın gönderdiği bir peygamber olarak kabul edilmesi, Kur'an'da ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Ancak, Hız. İsa'nın doğumuyla ilgili önemli bir nokta, onun Meryem'in oğlu olarak anılmasıdır. İslam'da, Hız. İsa'nın evlatlık durumu genellikle Meryem'in oğlu olarak ve Allah'ın bir mucizesi olarak ifade edilir. Kur'an'da, Hız. İsa'nın Allah'ın oğlu olmadığı vurgulanır; bunun yerine, o Allah'ın peygamberi ve kuludur.¹³⁵ Evlat olarak, Hız. İsa Allah'ın takdiriyle dünyaya gelmiş bir mucize örneğidir.

Kur'an'daki erkek çocuk örnekleri, toplumsal cinsiyet rollerinin, aile yapılarının ve dinî liderlik anlayışlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. İslam kültüründe erkek çocuklar genellikle liderlik, koruma, rehberlik ve soy devamı gibi sorumluluklarla ilişkilendirilmiştir. Kur'an'ın indiği dönemde ve sonrasında erkek çocukların toplumsal hayatta daha kıymetli olarak görüldüğü söylenebilir. Kur'an evlatlar arasında kız ve erkek ayrımı yapmasa da erkek çocuğun bir vaat olarak ifade edilmesi sonraki dönemde de toplumun düşüncesini etkilemiştir.

Tevrat, İncil ve Kur'an'da geçen erkek çocuk kıssaları, ataerkil toplumların değer sistemini ve erkek çocukların sosyalizasyon sürecini anlamak için önemli bir kaynaktır. Bu üç kitabın erkek çocuğa dair anlattığı kıssalar paralellik arz etmektedir. Erkek çocuklar, dinî liderlik, kahramanlık ve toplumun kurtuluşunda merkezi bir rol oynarlar. Bu kıssalar, erkek çocukların hem bireysel sorumluluklarını hem de

¹³⁴ Tâhâ 20:39. "Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezâretim altında büyütülüp yetiştirilesin."

¹³⁵ Âl-i İmrân 3:45-46. "Melekler demişti ki: "Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır. O hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve sâlih kişilerden olacak."

toplumsal düzen içindeki yerlerini güçlendiren bir yapı sunar. Ancak bu durum, erkek çocuklar üzerinde büyük beklentiler ve baskılar oluşturabilir. Bununla beraber bu üç kutsal kitapta da doğrudan erkek çocuklara yöneltilen emir ve yasaklar bulunmamaktadır. Çocukluk dönemindeki beklentiler daha çok örnek olay anlatımları ile şekillenmektedir ve bu kitapları rehber edinenler için çıkarım yaparak uygulamaya koymayı gerektirmektedir.

1.3. Eş Olarak Erkek

Evlilik, iki bireyin karşılıklı kararlarla yaşamlarını birleştirip, ortak bir gelecek kurmayı, birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamayı ve birlikte bir hayat inşa etmeyi amaçlayan bir anlaşmadır. Evlilik, psikolojik, biyolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanması amacıyla kurulan bir kurumdur. Evlilik, ömür boyu sürecek bir birliktelik olarak düşünülür. Ancak bazı evliliklerde, farklı beklentilerden kaynaklanan anlaşmazlıklar meydana gelebilir ve bu da boşanma kararlarına yol açabilir. Evlilik beklentileri, bireylerin evlilikten neler beklediklerini ve ideal ilişkiyi nasıl tasarladıklarını yansıtır. Bu beklentiler, kişisel değerler, kültürel normlar, geçmiş deneyimler ve kişilik özellikleri gibi pek çok faktöre bağlıdır. Geleneksel bakış açısına göre, erkeklerden evlilikte aileyi maddi olarak geçindirme ve dış tehditlere karşı koruma gibi roller üstlenmeleri beklenir. Erkekler, bu bağlamda ailenin geçim kaynağını sağlamak ve dış dünyaya karşı koruyucu bir figür olmakla sorumlu tutulur.¹³⁶

Ataerkil toplumlarda, erkek, ailenin ekonomik geçimini sağlayan asıl birey olarak kabul edilir. Evlilik, bu sorumluluğun resmi hale gelmesi anlamına gelir ve erkek, eşinin ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu tutulur.¹³⁷ Ataerkil toplumlarda kadın, eş, çalışan, hizmetçi ve aşçı gibi çeşitli rollerle yükümlendirilirken, erkeğe ise ailenin geçimini sağlamak, evin lideri olmak, baba ve karar verici rolü verilmiştir. Araştırmalar, bireylerin evlilikte sevgi ve ilgi görme arzusunun yanı sıra, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergilenmesini

¹³⁶ Esra Balaban - İbrahim Kısaç, "Evlilik Beklentileri: Kültürel Dönüşüm ve Modern Zamanlar", *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)* 11/110 (Ağustos 2024), 1569.

¹³⁷ Sancar, *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, 43-44.

beklediğini ortaya koymaktadır.¹³⁸ Ataerkil toplumlarda, çalışıyor olup da evlenmeyen bir erkeğin bir problemi vardır şeklinde değerlendirilmesi yaygındır. Bu toplum yapısında, evlenmemek erkek için psikolojik açıdan zorlayıcı bir durum oluşturduğundan, erkekler evliliğe doğru bir eğilim gösterir.¹³⁹ Erkekten eş olarak beklenenler ve ona yüklenen sorumluluklar, toplumların tarihsel ve kültürel yapılarından derin bir şekilde etkilenmiştir. Geleneksel ataerkil yaklaşımlar, erkeği ailenin lideri ve ekonomik sağlayıcısı olarak görürken, modern toplumlarda ise duygusal destek sağlama, eşitlikçi ilişkiler kurma ve ev içindeki sorumlulukları paylaşma gibi yeni roller ön plana çıkmıştır. Bu değişim, erkeklik anlayışının yeniden gözden geçirilmesini ve toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda rollerin yeniden şekillendirilmesini zorunlu kılar.

Özellikle ataerkil toplumlarda, erkeklerin evlilikteki en önemli rolü ailenin maddi olarak geçimini sağlamaktır. Evliliğin erken dönemlerinde, erkekler genellikle aileye bakmak, gelir sağlamak ve evin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Modern toplumda, erkeklerden sadece ekonomik güvence değil, aynı zamanda duygusal destek de beklenir. Modern toplumda, sadakat ve güven, evlilikteki en temel beklentilerden biridir. Erkeklerden eşlerine sadık olmaları, evliliklerini sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri beklenir.

1.3.1. Tevrat'ta Eş Olarak Erkek

Aile, Yahudi geleneğinde meşru cinsel münasebetin merkezinde yer alır.¹⁴⁰ Erkek ve kadın, aileyi kurarak Tanrı'nın emri doğrultusunda bir araya gelirler. Tevrat'ta evlilik ve erkek eşin rolü, Yahudi inancında aile yapısının ve toplumsal düzenin temel taşlarından biri olarak ele alınır. Tevrat'ta erkek eşin görevleri ve sorumlulukları, Tanrı'nın evlilikle ilgili emirleri ve ahlaki düzenlemeler çerçevesinde şekillenir. Erkek eşin rolü genellikle koruyucu ve liderlik özelliklerini taşıyarak, eşine sevgi ve saygıyla yaklaşması da vurgulanır. Yahudiliğin kutsal metinlerinde Tanrı'nın

¹³⁸ Özgül Elitok, *Erkeklik Olgusu Bağlamında Erkeklerin Boşanma Deneyimleri* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 41.

¹³⁹ Şahinde Yavuz, "İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı", *Milli Folklor* 26/104 (2014), 124-125.

¹⁴⁰ Cihat Şeker, "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 44 (Aralık 2015), 248.

erkek ve kadına doğuştan verdiği cinsellik duygusunun, insan neslinin sürekliliğini sağlamak amacıyla bahşedildiği vurgulanır.¹⁴¹

Yahudi kutsal metinlerinde, evlenmenin bir mitzvah (ilahi emir) olduğu ve kişinin hem manevi hem de dünyevi görevlerini dengede tutmasını sağladığı vurgulanır.¹⁴² Yahudilik'te, bekarlığın Tanrı'ya ibadet edecek ruhların azalmasına neden olacağı, dolayısıyla Cennetin Krallığı düzenine müdahale anlamına gelebileceği şeklinde olumsuz bir düşünceye yol açtığı kabul edilir. Bu nedenle, genç veya yaşlı fark etmeksizin tüm erkekler için evlilik önemli bir yükümlülük olarak görülür.¹⁴³ Bekâr bir kişinin tam bir erkek olarak kabul edilemeyeceği ifade edilir. Bu anlayış, evliliğin Yahudi toplumunun geleceği açısından vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu vurgular. Bu bağlamda, evlenmemiş erkekler için “yarım adam” ifadesi kullanılmış ve bu niteleme, bekâr erkekleri evliliğe teşvik eden bir uyarı olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede erkek, genellikle dış dünyada etkin bir güç ve otorite figürü olarak görülürken, kadın ise ev içindeki bir figür olarak tanımlanmıştır. Yahudi geleneğinde kadın, korunması gereken bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Bu bakış açısına göre erkek, aktif ve güçlü bir özne rolünü üstlenirken, kadın daha pasif bir konumda düşünülmüş ve sürekli olarak dış tehditlerden, özellikle yabancı gözlerin tacizinden korunması gereken hassas bir kişilik olarak tasvir edilmiştir.¹⁴⁴

Ailede baba otoriter bir konuma sahip olsa da Yahudilikte soyun anneden geçtiği anaerkil bir soy anlayışı hakimdir. Bir bireyin Yahudi olarak kabul edilmesi, Yahudi bir annenin çocuğu olarak doğmasına bağlıdır.¹⁴⁵ Ancak baba, ailede geniş yetkilerle donatılmıştır. Yahudi aile düzeninde, evlenen kadın kocasının kabilesine veya klanına katılır. Akrabalık ilişkileri ve miras paylaşımı erkek üzerinden şekillenir. Bu nedenle, ailenin soyunun ve isminin devamı için erkek evlat büyük bir önem taşır.

¹⁴¹ Yar. 1:28. “Onları kutsayarak, “Verimli olun, çoğalın” dedi, “Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.”, Yar. 9:7. “Verimli olun, çoğalın. Yeryüzünde üreyin, artın.”

¹⁴² “Kiddushin 29b” (Erişim 23 Ocak 2025).

¹⁴³ Şeker, “Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı”, 253.

¹⁴⁴ Şeker, “Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı”, 253-254.

¹⁴⁵ Gündüz, “İslam Öncesi Dinlerde ve Medeniyetlerde Aile”, 60.

Bu durum, aile içinde erkek egemenliğinin baskın olmasının temel nedenlerinden biri olarak sayılabilir.¹⁴⁶

Tevrat'ta, ailenin Tanrı tarafından kutsandığını ve insan soyunun devamı için bir araç olduğu ifade edilir.¹⁴⁷ Kadın, Tanrı'nın erkeğe bir hediyesi ve eşlikçisi olarak görülür. Kadın erkeğin tamamlayıcısıdır.¹⁴⁸ Tevrat, erkek eşin karısına bağlı kalmasını ve onunla bir bütün olmasını öğütler. Evlilikte sadakat ve bağlılık esastır.¹⁴⁹ Erkek eş, sadece fiziksel ve maddi ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda ailenin manevi rehberi olarak da görev yapar. Çocukların Tanrı'nın emirlerine göre yetiştirilmesinden sorumludur.¹⁵⁰ Tevrat, bazı peygamberlerin ve liderlerin çok eşlilik uygulamalarını aktarır. Ancak erkeğin birden fazla eşe sahip olması durumunda bile adaletin sağlanması gerektiği vurgulanır.¹⁵¹ Adalet, erkek eşin tüm eşlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmesinin temel bir şartı olarak öne çıkar.

Tevrat'ta, "kocalar" hakkında birçok kıssa yer alır. Bu hikâyeler, erkeklerin evlilikteki sorumluluklarını, eşleriyle ilişkilerini ve hatalarını gösterir. Aynı zamanda hem olumlu hem de olumsuz davranışlar üzerinden ahlaki dersler verir.

Âdem, Tanrı tarafından yaratılmış ve eşi Havva ile cennette yaşamıştır. Ancak Havva'nın yasak meyveyi yemesiyle başlayan süreçte, Âdem de bu yasağı çiğnemiş ve ikisi birlikte cennetten kovulmuştur.¹⁵² Havva yaratıldığında, Âdem, "Bu benim kemiklerimden bir kemik ve etimden bir ettir" diyerek uyum ve birlik mesajı verir.

¹⁴⁶ Mehmet Âkif Aydın, "Aile", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989).

¹⁴⁷ Yar. 1:27-28. "Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsayarak, "Verimli olun, çoğalın" dedi, "Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun."

¹⁴⁸ Yar. 2:18. "Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım."

¹⁴⁹ Yar. 2:24. "Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak."

¹⁵⁰ Yas. 6:7. "Bu sözleri çocuklarınıza tekrar tekrar öğretecek, evde otururken, yolda yürürken, yatarken ve kalkarken onlardan söz edeceksiniz."

¹⁵¹ Yas. 21:15. "Eğer bir adamın birden fazla karısı olursa ve biri diğerini severken ötekini sevmezse..."

¹⁵² Yar. 2:18-25., Yar. 3:1-24.

Ancak daha sonra suçu kadına yükleyerek “Bana verdiğin kadın, o ağacın meyvesinden bana sundu ve ben de yedim.” demektedir.¹⁵³

İbrahim, eşi Sara’nın isteğiyle hizmetçisi Hacer’le evlenmiş ve ondan İsmail adında bir oğlu olmuştur. Ancak Sara’nın kıskançlığı nedeniyle Hacer ve İsmail evden uzaklaştırılmıştır. Daha sonra Sara, Tanrı’nın mucizesiyle İshak’ı doğurmuştur. İbrahim hem Sara’ya hem de Hacer’e karşı adil olmaya çalışmıştır.¹⁵⁴

İshak, Rebeka ile evlenmiştir. Rebeka’nın kısırlığı nedeniyle Tanrı’ya dua etmiş ve ikiz oğulları olmuştur. Ayrıca, başka bir ülkeye göç ettiğinde, eşi Rebeka’nın güzelliği nedeniyle onu kız kardeşi gibi tanıtmıştır.¹⁵⁵ İshak, eşine sevgiyle bağlı bir koca olarak anlatılsa da bazı zayıflıkları da belirtilmektedir. Rebeka’nın güzelliği sebebiyle öldürülmekten korkarak onu eşi olarak tanıtmaktan çekinmesi eş olarak erkekte hoş görülmecek bir tutuma işaret etmektedir.

Yakup, dayısı Lavan’ın kızı Rahel’i sevmektedir. Ancak Lavan onu kandırarak önce Lea ile evlendirmiş, sonra da Rahel ile evlenmesine izin vermiştir. Yakup’un bu iki eşten ve hizmetçilerinden 12 oğlu olmuştur. Ancak Rahel’i Lea’dan daha çok sevdiği belirtilmektedir.¹⁵⁶ Bu durum eşler arasında adaletsiz bir muameleye ve kıskançlığa sebep olacağından Tevrat’ta tanımlanan ideal eşten beklenen bir davranış değildir.

Tevrat’a göre erkek ve kadın, aileyi kurarak Tanrı’nın emri doğrultusunda bir araya gelirler. Tevrat’ta evlilik ve erkek eşin rolü, Yahudi inancında aile yapısının ve toplumsal düzenin temel taşlarından biri olarak ele alınır. Tevrat’ta erkek eşin görevleri ve sorumlulukları, Tanrı’nın evlilikle ilgili emirleri ve ahlaki düzenlemeler çerçevesinde şekillenir. Erkek eşin rolü genellikle koruyucu ve liderlik özelliklerini taşıırken, eşine sevgi ve saygıyla yaklaşması da vurgulanır. Tevrat’ta erkek eşin ailesi üzerindeki liderlik konumu, Yahudi toplumlarında ataerkil bir yapının gelişmesine neden olmuştur. Soyun anneden geçmesine karşın erkekler, aile içinde karar verici ve

¹⁵³ Gürkan, “Yahudi ve İslâm Kutsal Metinlerinde İnsan’ın Yaratılışı ve Cennet’ten Düşüşü”, 10.

¹⁵⁴ Yar. 16:1-16., Yar. 21:1-21.

¹⁵⁵ Yar. 24:1-67., Yar. 26:7-11.

¹⁵⁶ Yar. 29:15-30., Yar. 30:1-24.

koruyucu figürler olarak görülmüş, kadınlar ise daha çok ev içi rollerle sınırlandırılmıştır. Erkeklerin boşanma hakkına sahip olması kadınların toplumsal hareket alanlarını daraltmıştır. Erkeklerin koruyucu, kadınların ise destekleyici roller üstlendiği bir aile yapısı oluşturulmuş, bu durum Yahudi ailelerinde belirli rollerin kalıplaşmasına yol açmıştır.

1.3.2. İncil’de Eş Olarak Erkek

İncil’de erkek eş, sevgi, sadakat, liderlik ve özveriyle hareket etmesi gereken bir figür olarak tanımlanır. İncil, erkek eşin sorumluluklarını ve karısına olan tutumunu Tanrı’nın sevgisi ve Mesih’in kilisesine olan bağlılığına benzeterek ideal bir ilişki modeli sunar. İncil’de erkek eşin, karısına sevgiyle yaklaşması gerektiği vurgulanır. Hristiyanlıkta, insan-Tanrı, insan-İsa ve İsa-kilise arasındaki ilişkilerde kurulan benzerlikler doğrultusunda aile, iman ile Tanrı arasındaki ilişkiye benzetilmiş ve bu nedenle kutsal bir anlam yüklenmiştir. Evlilik bağı da Tanrısal bağ olarak bir sakrament olarak görülmüştür. Bu anlamda evlilik dinî ritüellerle doğrudan bir benzerlik içinde ele alınmıştır. Benzer şekilde, erkek olması ve dinî cemaatin başı olarak konumlanması sebebiyle İsa Mesih’in kilisenin başı olduğu gibi, erkek de ailenin başı kabul edilmiştir. Hatta kadın, kocasına, Rab’bine bağlı olduğu gibi itaat etmelidir. Bu bağlamda, Hristiyanlıkta babanın otoritesine dayalı, ataerkil bir aile yapısının varlığından söz edilebilir.¹⁵⁷

Erkek, karısı için fedakârlık yapmaya hazır olmalıdır. Erkek eş, karısına karşı nazik, anlayışlı ve adil bir tutum sergilemekle yükümlüdür. Evlilikte eşlerin birbirine saygı göstermesi, Hristiyan öğretilerinin temel prensiplerinden biridir.¹⁵⁸ Pavlus’un Efesliler’e mektubuna göre erkek eş, aile içinde manevi bir liderdir. Bu liderlik, baskıcı veya otoriter bir tavırla değil, rehberlik ve örnek olma yoluyla gerçekleştirilmelidir. *“Koca, karısının başıdır; Mesih de kilisenin başıdır ve beden kurtarıcısıdır.”*¹⁵⁹ Bu ayet, erkeğin ailede liderlik rolünü vurgular. Ancak bu liderlik, Mesih’in kiliseye olan

¹⁵⁷ Aydın, “Aile”.

¹⁵⁸ 1Pe. 3:7. “Bunun gibi, ey kocalar, siz de daha zayıf varlıklar olan karılarınızla anlayış içinde yaşayın. Tanrı’nın lütfettiği yaşamın ortak mirasçıları oldukları için onlara saygı gösterin. Öyle ki, dualarımıza bir engel çıkmasın.”

¹⁵⁹ Ef. 5:23. “Çünkü Mesih bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır.”

sevgi dolu liderliği gibi, özverili ve sevgiyle dolu olmalıdır. Evlilik, iki tarafın bir bedende birleşmesi olarak tanımlanır. Bu birlik, eşlerin birbirini tamamladığı ve karşılıklı destek sağladığı bir ilişkiyi ifade eder. “*Bu nedenle adam annesini ve babasını bırakacak, karısına bağlanacak ve ikisi tek bir beden olacak.*”¹⁶⁰ Bu ayet, erkek eşin karısıyla güçlü bir bağ kurması ve ailesine öncelik vermesi gerektiğini belirtir. Evlilikte sadakat, İncil’de temel bir ilke olarak öğretilir. Erkek eşin, karısına tamamen bağlı olması, evlilik bağına güçlendiren bir unsurdur.¹⁶¹ Bu emir, sadece fiziksel sadakati değil, düşünce ve niyetlerde de sadık kalmayı da kapsayacak şekilde yorumlanabilir. Erkek eş, karısına olan bağlılığını her yönüyle korumalıdır. Kocalar, eşlerini sevmelidir.¹⁶² Eşlerin duygusal ve manevi ihtiyaçlarına özen gösterilmelidir.¹⁶³ Evlilik birliği kutsaldır, sakramenttir. Evlilikte birlik ve sadakat vurgulanır.

Yeni Ahit’te cinsel yaşam ve evlilik bir yandan olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilirken, bekâretin üstünlüğü ve evlenmemenin erdemi ön plana çıkarılmaktadır. Diğer yandan, çok eşlilik (poligami) ve boşanma kesin olarak yasaklanmıştır. Pavlus, evliliği ideal bir durum olarak görse de bunun esas amacının zinadan korunmak ve çocuk sahibi olmak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Pavlus’a göre kadın erkek için yaratılmıştır ve bu nedenle kadın, Tanrı’ya bağlı olduğu gibi kocasına da bağlı olmalıdır. Hristiyanlıkta, cinsel ilişkinin günah olarak görülmesi, insanların evlilikten uzaklaşmasına yol açmıştır. Bu anlayış, kutsal bakirelik idealinin benimsenmesine ve kadın münzevilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç sonucunda, kadınlara özel manastırların kurulması yaygınlaşmıştır.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Mat. 19:4-5. “İsa şu karşılığı verdi: ‘Kutsal Yazılar’ı okumadınız mı? Yaradan başlangıçtan ‘İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı’ ve şöyle dedi: ‘Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.’”

¹⁶¹ Mat. 5:27-28. “Zina etmeyeceksin’ dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, yüreğinde o kadınla zina etmiş olur.”

¹⁶² Ef. 5:25. “Ey kocalar, Mesih kiliseyi nasıl sevip onun uğruna kendini feda ettiyse, siz de karılarınızı öyle sevin.”

¹⁶³ 1Pe. 3:7. “Bunun gibi, ey kocalar, siz de daha zayıf varlıklar olan karılarınızla anlayış içinde yaşayın. Tanrı’nın lütfettiği yaşamın ortak mirasçıları oldukları için onlara saygı gösterin. Öyle ki, dualarımıza bir engel çıkmasın.”

¹⁶⁴ Ömer Faruk Harman, “Kadın”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001).

Tevrat'ta geçen erkek eşlere ek olarak İncil'de Yusuf ve Meryem¹⁶⁵ ile Zekeriya ve Elizabeth'den¹⁶⁶ bahsedilir. Yusuf, Meryem'in nişanlısı ve daha sonra kocası olarak adil, koruyucu ve anlayışlı bir eş rolü sergiler. Meryem'in hamile olduğunu öğrenmesine rağmen onu toplum önünde utandırmamak için gizlice nişanı bozmayı planlamıştır.¹⁶⁷ Yusuf'un bu davranışı, eşine karşı sabır ve saygının önemini vurgular. Ayrıca, Yusuf'un daha sonra Tanrı'nın emrine uyarak Meryem'i eşi olarak kabul etmesi, erkek eşin sorumluluklarına olan bağlılığını ifade eder. Zekeriya ve Elizabeth'in evliliği, Tanrı'nın emirlerine sadık kalma temeline dayanır. Zekeriya, Tanrı'nın isteği doğrultusunda eşini desteklemiş ve sadık kalmıştır. Ancak, çocuk sahibi olamamaları, onların inançlarını sarsmamıştır. Zekeriya, eşinin yanında durarak, Tanrı'nın zamanında onlara bir oğul, Yahya'yı vermesini beklemişlerdir.

İncil'de geçen erkek eş örnekleri, sevgi, anlayış, liderlik ve sorumluluk temelinde bir aile düzeni kurmayı amaçlayan modeller sunar. Bu örnekler, ataerkil toplumsal normlara dayanmakla birlikte, erkeğin eşine karşı sevgi ve saygıyla hareket etmesi gerektiğini belirtir. Katolikler, evlilik bağının kutsal olması dolayısıyla boşanmanın kötü bir eylem olarak görüp yasakladığı için bu noktada günümüzde temel bir hak olarak görülen boşanmayı uygun görmemektedir.

1.3.3. Kur'an-ı Kerim'de Eş Olarak Erkek

Erkek ve kadının aile içinde üstlenmesi gereken eşlik, annelik ve babalık gibi roller, toplum tarafından onaylanmakta ve bu onay, nikâh akdinin gerçekleştirilmesiyle resmiyet kazanmaktadır.¹⁶⁸ Kur'an-ı Kerim'de evlilik, insanın yaratılışına uygun olarak düzenlenen, toplumu oluşturan temel yapı taşı ve kutsal bir bağ olarak ele alınır. Kur'an'da evlilik, bireyler arasında ahlaki ve manevi bir bağ kurmayı hedefler ve toplumun sağlıklı bir şekilde devamını sağlar. Evlilik akdi, eşler

¹⁶⁵ Mat. 1:18-25. "...Nişanlısı Yusuf, doğru bir adam olduğu ve onu herkesin önünde utandırmak istemediği için ondan sessizce ayrılmak niyetindeydi. Ama böyle düşünmesi üzerine Rab'bin bir meleği rüyada ona görünerek şöyle dedi: "Davut oğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma. Çünkü onun rahminde oluşan, Kutsal Ruh'tandır..."

¹⁶⁶ Luk. 1:5-25.

¹⁶⁷ Mat. 1:19. "Nişanlısı Yusuf, doğru bir adam olduğu ve onu herkesin önünde utandırmak istemediği için ondan sessizce ayrılmak niyetindeydi."

¹⁶⁸ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*, 68.

arasındaki hak ve sorumlulukları belirler ve toplumsal bir onayla gerçekleşir. Yahudi anlayışında evlenmeyen erkek yarım adam olarak ifade ediliyorken İslamî anlayışta evlilik her iki taraf içinde imanın yarısını korumak anlamına gelmektedir.¹⁶⁹

Kur'an ayetleri, aile hayatına ilişkin düzenlemeleri genellikle hukuki nitelikler taşıırken, aynı zamanda dinî ve ahlaki yönleri de ön plana çıkarır. Bu bağlamda, Müslümanlar için evlilik, yalnızca hukuki bir sözleşme olmanın ötesinde, ömür boyu sürecek bir birliktelik olarak kabul edilir. Evlilik, vefa ve sadakat temelleri üzerine inşa edilmiş bir kurumdur.¹⁷⁰ İslam dini, evliliğe büyük bir değer atfetmiş ve onu kutsal bir kurum olarak kabul edip teşvik etmiştir. Kur'an, bekârların ve dul kadınların evlendirilmesini hem ebeveynlere hem de topluma bir sorumluluk olarak yüklemiştir.¹⁷¹

Kadın ve erkek, birbirini tamamlayan, ortak hak ve sorumluluklara sahip iki eşit varlık olarak görülse de yaratılıştan gelen farklılıkları nedeniyle görev ve rollerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. İslam dini, ailenin geçim yükümlülüğünü “nafaka” kavramıyla tanımlamıştır. Nafaka, evlilik süresince kocanın eşi ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğu masrafları ifade eder. Bu ihtiyaçlar arasında yiyecek, barınma, giyim, sağlık giderleri ve bazı durumlarda hizmetçi desteği gibi harcamalar bulunmaktadır.¹⁷² Kur'an-ı Kerim'e göre; koca karısının maddi durumu ne olursa olsun, onun geçimini sağlamakla yükümlüdür. Kur'an, evlilik sırasında erkeğin kadına mehir vermesini şart koşar¹⁷³. Mehir, kadının maddi güvenliğini sağlayan bir hak olarak görülür. Nikâh akdi sonucunda, erkek tarafından kadına bizzat verilen ve ona ekonomik bir güvence sağlayan para veya mal, İslam toplumlarında “mehir” olarak adlandırılmıştır.¹⁷⁴ Mehir, evliliğin ciddiyetini ve

¹⁶⁹ “Kişi evlendiği zaman dininin yarısını korumuş olur. Geriye kalan yarısı için de Allah'a karşı gelmekten sakınsın.” Heysemî, IV, 252.

¹⁷⁰ Nedim Bahçekapılı, “İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik”, *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları* 1/1 (2008), 31.

¹⁷¹ Nûr 24:32. “İçinizden evli olmayanları, köle ve câriyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah'ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir.”

¹⁷² Erten, *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*, 154.

¹⁷³ en-Nisâ 4:4. “Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin.”

¹⁷⁴ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*, 73.

kadına verilen değeri simgeler. Erkek eş, karısının ve ailesinin maddi ihtiyaçlarını sağlamakla yükümlüdür. Bu, erkeğin nafaka sorumluluğuna işaret eder.¹⁷⁵ Erkek eş, karısına karşı hoşgörülü ve nazik bir tavır içinde olmalıdır. Hatta anlaşmazlık durumlarında bile saygı ve evliliğin devam ettirilmesi esastır.¹⁷⁶

Kur'an'da evlilik, karşılıklı sevgi, merhamet¹⁷⁷ ve adalet üzerine kurulmuş bir ilişki olarak tanımlanır. Kur'an-ı Kerim'de, evlilik bağlamında erkek eşin görevleri açıkça belirlenmiştir. Erkek eş, aile içinde adil olmalı ve eşine hiçbir şekilde zulmetmemelidir. Adalet, eşler arasındaki ilişkilerde önemli bir ilkedir. Özellikle çok eşlilik durumlarında adaletin sağlanması gerektiği vurgulanır.¹⁷⁸

Kur'an'da eş olarak erkekte bahseden pek çok olay yer almaktadır. Hz. Âdem, ilk insan olarak yaratılmış ve eşi Hz. Havva ile cennete yerleştirilmiştir.¹⁷⁹ Şeytanın vesvesesiyle yasak meyveden yemişler, bunun sonucunda dünyaya gönderilmişlerdir. Ancak tövbe etmiş ve affedilmişlerdir.¹⁸⁰ Hz. Âdem, eşiyle birlikte hareket etmiş, hatasının farkına vararak tövbe etmiştir. Bu hikâye, eşlerin birlikte sorumluluk almalarını ve hatalarını kabul etmelerine dair bir örnek olarak gösterilebilir. Tevrat'ta görüldüğü gibi yılan tarafından kandırılan Havva, Adem'i yoldan çıkararak karakter olarak ifade edilmemektedir. Beraberce iblis tarafından kandırılarak birlikte cezalandırılmışlardır.

¹⁷⁵ el-Bakara 2:233. "...Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur..."

¹⁷⁶ en-Nisâ 4:19. "...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz."

¹⁷⁷ er-Rûm 30:21. "Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır."

¹⁷⁸ en-Nisâ 4:3. "Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır."

¹⁷⁹ el-Bakara 2:35-37. "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, orada istediğiniz yerden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz" dedik."

¹⁸⁰ Tâhâ 20:120-122. "Derken, şeytan şöyle diyerek onun kafasını karıştırdı: Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacının ve son bulmayacak bir hükümler yolunu göstereyim mi? Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmişti. Sonra rabbi onu seçkin kıldı, tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti."

Hız. İbrahim, duası üzerine yaşlılık döneminde Allah tarafından iki oğul ile müjdelendirilmiştir. Ayrıca eşi Hz. Sare'ye Allah tarafından müjde verilmiştir.¹⁸¹ Hz. İbrahim hem eşi Sare'ye hem de Hz. Hacer'e adil davranmış, ailesi için dua eden bir koca ve baba olmuştur. Eşlerine şefkatle yaklaşımı ve duaları, onun sorumluluk sahibi bir eş olarak örnek gösterilmesine sebep olmuştur.

Hız. Lut'un, eşi iman etmemiş ve Lut kavminin sapkınlıklarına destek olmuştur. Allah'ın emriyle Lut, iman edenlerle birlikte kavminden ayrılmış, fakat eşi azaba uğramıştır.¹⁸² Lut, eşinin yanlış yoluna uymamış ve doğruluğu savunmaya devam etmiştir. Bu hikâyeye, eşler arasında iman farklılığının büyük bir sınav olabileceğini göstermektedir.

Hız. Muhammed'in eşleri, "Müminlerin Anneleri" olarak tanımlanmış ve onlara yüksek bir statü verilmiştir. Ahzab Suresi'nde Peygamber'in eşlerine özel tavsiyeler verilmiş, onlardan büyük bir sorumluluk beklenmiştir.¹⁸³ Hz. Muhammed, eşlerine karşı merhametli, adaletli ve sabırlı bir eş olmuştur.¹⁸⁴ Onların duygularını dikkate almış ve aile hayatında dengeyi sağlamıştır. Hz. Muhammed'in eş olarak davranışları bütün Müslümanlar için örnek teşkil etmektedir. Hz. Muhammed'in eş olarak örnekliliği İslam tarihi kaynaklarında ve hadislerde açıkça görülmektedir.

Firavun'un eşi Hz. Asiye, Allah'a iman eden salih bir kadındır. Ancak Firavun zalim bir hükümdar ve inançsız bir eştir. Hz. Asiye, imanından ödün vermemiş ve kocasının zulmüne karşı direnmiştir.¹⁸⁵ Firavun, zalim bir koca örneği olarak

¹⁸¹ es-Sâffât 37:100. "Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver!"

¹⁸² et-Tahrîm 66:10. "Allah, inkâr edenlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal vermektedir: Onlar kullarımızdan iki erdemli kişinin nikâhı altındaydılar ama onlara ihanet ettiler. Dolayısıyla kocaları da Allah'tan gelen cezaya karşı onları koruyamadı ve kendilerine, "Haydi, diğer girenlerle birlikte girin bakalım ateşe!" dendi"

¹⁸³ el-Ahzâb 33:28-34. "Ey peygamber! Eşlerine şöyle de: "Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah'ı, resulünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız şunu bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlara büyük bir ödül hazırlamıştır..."

et-Tahrîm 66:1 "Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyula niçin kendine haram kılıyorsun?"

¹⁸⁴ "Mü'minlerin imân bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınına karşı hayırlı olanlardır." (Tirmizî, "Radâ", 11)

¹⁸⁵ et-Tahrîm 66:11. "Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal vermektedir: O, "Rabbim!" demişti, "Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!"

Kur'an'da yer alır. Onun kıssası, kötü bir eş olmanın aile üzerindeki olumsuz etkisini gösterir.

Hz. Zekeriya ve eşi, uzun süre çocuk sahibi olamamışlardır. İleri yaşlarında, Allah onlara Hz. Yahya'yı müjdelemiştir.¹⁸⁶ Hz. Zekeriya, eşiyle birlikte dua eden ve Allah'a teslimiyet gösteren bir koca örneğidir. Sabırlı ve şefkatli yaklaşımı, örnek alınması gereken bir tutumdur.

Kur'an'da yer alan bazı ayetler, özellikle aile hayatında erkeğin lider konumunda olduğuna işaret eden bazı ayetler tartışma konusu olmuştur. Nisa suresinde geçen "... erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar."¹⁸⁷ ayeti, günümüzdeki birçok feminist ve eşitlikçi düşünceyle çeliştiği iddiasıyla eleştirilmektedir. Günümüz normlarına göre, bir ailenin üyeleri arasında eşit haklar ve karşılıklı saygıya dayalı bir ilişki, toplumsal huzur ve adaletin temelini oluşturur. Baba figürünün mutlak bir iktidar ve otorite figürü olarak algılanması, zamanla eleştirilmiş ve daha dengeli bir aile yapısı arayışı ortaya çıkmıştır. Evlilik, eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarını içerir. Erkek eş, ailesini geçindirmek ve korumakla yükümlüyken, kadın eş de evin huzurunu sağlamada rol oynar. "*Kadınların, mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur. Allah izzet ve hikmet sahibidir.*"¹⁸⁸ Bu ayet, eşitlik ve adalet çerçevesinde bir evlilik ilişkisinin esas alınması gerektiğini belirtir.

Nisa suresinde geçen "...baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün." ayeti¹⁸⁹ erkeğe, kadını "dövme" hakkını verdiği şeklinde yorumlanabilir. Modern hukuk sistemlerinde, kadına şiddet kesinlikle yasaklanmış ve kabul edilmez bir davranış olarak görülmüştür. Dövün kelimesi kadın hakları ve insan haysiyeti yönlerinden önemli bir tartışma konusu olmuştur. Günümüz toplumsal normlarında, kadına şiddet ve zorbalık her şekilde reddedilmekte, kadınların fiziki ya da psikolojik şiddet gördükleri durumlarda,

¹⁸⁶ Âl-i İmrân 3:38. "Orada Zekeriyyâ rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin."

¹⁸⁷ en-Nisâ 4:34. "Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar."

¹⁸⁸ el-Bakara 2:228.

¹⁸⁹ en-Nisâ 4:34.

hukuk devreye girmektedir. Ancak bu ayette, kadınları şiddet yoluyla disipline etme yaklaşımı, günümüz insan hakları standartlarıyla tamamen çelişmektedir. Bu ayet hadisler ışığında değerlendirildiğinde Peygamberimizin kadınların dövülmesini yasakladığı ve bu hareketle aynı yatağı paylaşmanın bağdaşmayacağını belirttiği görülmektedir. Bu davranış ne insanî ne de ahlâkîdir.¹⁹⁰ Bazı tefsircilere göre vurma tamamen sembolik bir ifade olarak kullanılmıştır.¹⁹¹ Kadının itaat etmesi gerekliliğine gelince¹⁹² “İtaat etme” ifadesi, kadınları sosyal ve ailevi ilişkilerde daha alt bir pozisyona yerleştiren bir anlayışa işaret edebilir. Günümüzde, eşitlikçi toplumsal normlar ve cinsiyet eşitliği ilkeleri, kadınların özgür iradesi ve eşit hakları üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda, kadınların eşlerine karşı itaat etme zorunluluğu, belli bir kesim tarafından günümüz sosyal normlarına ve toplumsal eşitlik anlayışına uymayan bir düşünce olarak görülebilir.

Tevrat, İncil ve Kur’an’da evlilik hukuki ve kutsal bir ahittir. Evlilik dışı ilişki onaylanmaz ve evlilik teşvik edilir hatta bazen dinin gerekliliği olarak görülür. Bunun yanında evlilik akdi altında erkeğe ve kadına verilen haklar birbirinden farklıdır. Bu da Tevrat ve Kur’an’da boşanma konusunda kendini göstermektedir. Tevrat ve Kur’an’da boşanma olması bu iki kitabın evliliğe hukuki bir bağ olarak baktığına işaret etmektedir. İncil’de boşanmaya izin verilmediği için evlilik akdinin kutsal yönünün daha ağır bastığı söylenebilir. Üç kitabın da evlilikte eş olarak erkekten ciddi sorumluluklar beklediği ortadadır. Bu sorumluluk durumu aile içi ilişkide erkeğe daha fazla otorite tayin etmektedir. Bu da en çok ekonomik sorumluluk noktasında kendini göstermektedir. Üç kitap da erkeğin aileyi geçindirme sorumluluğuna ciddi şekilde vurgu yapmaktadır.

1.4. Kardeş Olarak Erkek

Geleneksel ataerkil toplumlarda erkek kardeşlerden, kardeşlerini fiziksel ve ahlaki tehditlere karşı korumaları beklenir.¹⁹³ Bu sorumluluk hem aile onurunun

¹⁹⁰ Buhârî, “Nikâh”, 93. “Gündüz karısını köle gibi kırbaçlayan birisi akşam onunla aynı yatağa nasıl girecek?”

¹⁹¹ “Nisâ Suresi 34. Ayet Tefsiri”, *DİB Kur’an-ı Kerim* (Erişim 13 Ocak 2025).

¹⁹² en-Nisâ 4:34. “...Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın”

¹⁹³ Naile Bilgili - Gülşen Vural, “Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri”, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 14/1 (Nisan 2011), 66.

korunmasını sağlamak hem de kardeşin toplum içindeki yerini garanti altına almak amacı taşır. Ayrıca, erkek kardeşlerin, özellikle aile ekonomik zorluklar yaşadığında, diğer kardeşlere maddi anlamda yardımcı olması beklenir. Onlardan, ailede bir denge unsuru olmaları ve üyeler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine katkıda bulunmaları istenir. Çocuğun, cinsiyetine özgü davranışları benimseme sürecinde, aynı cinsiyetten olan büyük kardeşin etkisi önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan bir araştırmada, kardeşi bulunan öğrencilerin, kardeşi olmayanlara kıyasla toplumsal cinsiyet rollerine daha geleneksel bir yaklaşımla yaklaştıkları tespit edilmiştir. Bu durum, tek çocuklu ailelerde daha eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenebileceğini düşündürmektedir.¹⁹⁴

Erkek kardeşlerden beklenen görev ve sorumluluklar, toplumun aile yapısı ve kültürel değerlerine göre şekillenmiştir. Geleneksel olarak, erkek kardeşler hem koruyucu hem de lider bir figür olarak algılanır. Ancak modern toplumlarda bu roller, daha eşitlikçi bir yaklaşıma doğru değişim göstermektedir. Türk toplumunda erkek kardeşlere yüklenen sorumluluklar, bireysel özgürlüklerini kısıtlayıcı bir etki yaratabilir. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair farkındalığın artmasıyla, bu rollerin daha dengeli bir hale gelmesi mümkündür.

Kutsal kitaplarda erkek kardeşlerle ilgili ayetler yalnızca biyolojik bir ilişkiyi değil, dinlerin müntesipleri arasındaki bağı ifade edecek şekilde de karşımıza çıkmaktadır. Bu manevi kardeşlik vurgusu inananlar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmesi açısından önemlidir.

1.4.1. Tevrat'ta Kardeş Olarak Erkek

Tevrat, kardeşlik ilişkileri ve bu ilişkilerin içerdiği duygusal, ahlaki ve dinî öğretiler bakımından zengin anlatımlara sahiptir. Bu hikâyeler, kardeşler arasındaki sevgi, kıskançlık, bağışlama, iş birliği ve sorumluluk gibi konuları işler. Kardeşler arasındaki ilişkiler, ahlaki, toplumsal ve dinî bağlamda anlamlar taşır. Tevrat'taki erkek kardeş figürü, genellikle ailenin temel yapı taşlarından biridir. Aile, eski İsrail

¹⁹⁴ Ahmet Ergin vd., "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Tutumları ve Etkileyen Faktörler", *Fırat Tıp Dergisi* 24/3 (2019), 127.

toplumunda büyük bir öneme sahiptir ve erkek kardeşler aile içinde önemli bir unsurdur.

Yaratılış kitabında, ilk kardeşler Kabil ve Habil arasında geçen hikâyeye göre Kabil, toprakla uğraşan bir çiftçi, Habil ise çobanlık yapan biridir. Her ikisi de Tanrı'ya birer sunu sunar, ancak Tanrı Habil'in sunusunu kabul ederken, Kabil'in sunusunu reddeder. Kabil, kıskançlık ve öfke içinde kardeşi Habil'i öldürür.¹⁹⁵ Kabil'in bu eylemi, sadece bireysel bir çatışma değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk ihlali olarak görülebilir. Bu hikâye, kardeşler arasındaki kıskançlık ve öfkenin toplumsal barışı ve düzeni tehdit edebileceğini gösterir.

Tevrat'ta Esav ve Yakup arasındaki ilişki de erkek kardeşlerin toplumsal sorumluluklarını ele alır. Yakup, Esav'dan sonra doğmuş olmasına rağmen, Esav'a ait olan ilk doğanlık hakkını alır.¹⁹⁶ Esav, bir gün avdan döndüğünde çok açtır ve Yakup'un pişirdiği yemekten ister. Yakup, Esav'a yemeği ancak doğum hakkını kendisine vermesi şartıyla vereceğini söyler. Esav, açlığından dolayı bu teklifi kabul eder ve doğum hakkını Yakup'a satar.¹⁹⁷ Ancak zamanla barış yaparlar.¹⁹⁸ Erkek kardeşler arasındaki adaletli paylaşım, sadece ailenin içindeki düzeni sağlamaz, aynı zamanda toplumsal düzeydeki güvenin ve huzurun da teminatıdır. Esav ve Yakup'un kıssası, kardeşler arasındaki hilekarlık ve rekabetin yıkımlara yol açabileceğini gösterir.

Tevrat'ta Yusuf ile kardeşleri arasındaki hikâyeye, erkek kardeşlerin sorumluluklarını ve dayanışmalarını ele alan önemli bir örnektir. Yusuf'un, kardeşleri tarafından kıskanılarak kuyuya atılması ve ardından satılması, aile içinde büyük bir kırılma yaratır. Ancak yıllar sonra, kıtlık nedeniyle Mısır'da önemli bir pozisyona gelen Yusuf, kardeşlerini affeder ve onlara yardım eder.¹⁹⁹ Yusuf'un kardeşlerine

¹⁹⁵ Yar. 4:1-16.

¹⁹⁶ Yar. 27:41 "Babası Yakup'u kutsadığı için Esav kardeşi Yakup'a kin bağladı. "Nasıl olsa babamın ölümü yaklaştı" diye düşünüyordu, "O zaman kardeşim Yakup'u öldürürüm."

¹⁹⁷ Yar. 25:29-34.

¹⁹⁸ Yar. 33:4. "Ne var ki Esav koşarak onu karşıladı, kucaklayıp boynuna sarıldı, öptü. İkisi de ağlamaya başladı."

¹⁹⁹ Yar. 37:20. "Hadi onu öldürüp kuyulardan birine atalım. Yabani bir hayvan yedi deriz. Bakalım o zaman düşleri ne olacak!"

yardım etmesi, iyi bir erkek kardeşten beklenen erdemli bir davranış olarak karşımıza çıkar. Bu hikâyede Yusuf'un kardeşlerinden Ruben, Yusuf'un canını bağışlayarak onu kuyuda bırakmalarını önerir. Ruben'in amacı, Yusuf'u sonra kurtarmaktır. Ancak, Ruben'in planı bozulur ve kardeşler Yusuf'u Mısırlı tüccarlara satar.²⁰⁰ Ruben'in bu tavrı, kardeşlik sorumluluğunu ve merhamet duygusunu yansıtsa da sonuçta Yusuf'un kurtuluşu gerçekleşmez. Burada Ruben merhametli erkek kardeş olarak yorumlanabilir.

Musa ve Harun arasındaki ilişki, kardeşler arasındaki iş birliğini ve dayanışmayı örnekler. Musa, Tanrı tarafından İsrailoğulları'nı Mısır'dan kurtarmakla görevlendirildiğinde, konuşma yeteneği konusunda çekincelerini dile getirir. Tanrı, kardeşi Harun'u Musa'ya yardımcı olarak görevlendirir.²⁰¹

Yahudi tarihinde en fazla tartışılan ve günümüzde Yahudi mezhepleri arasında ve İsrail'de ihtilafa yol açan konulardan biri, levirat evliliğidir. Yahudi toplumunda erkek kardeşin sorumluluklarından biri, çocuksuz ölen kardeşinin soyunu devam ettirmektir.²⁰² Tevrat, levirat evliliği yaparak ölen kardeşinin adını yaşatan kişiyi, "kayınbiraderlik görevini" yerine getirmiş olarak kabul eder ve övgüyle anar. Bu kişi, aile soyunun devamını sağlamış ve dul kadını koruma görevini yerine getirmiş sayılır. Ancak, mazeretsiz olarak evlenmeyi reddeden kardeş, bu sorumluluğunu yerine getirmediği için toplum tarafından dışlanır ve aşağılanır. Tevrat'a göre, kayınbiraderin görevi yerine getirmemesi, aileye ve topluma karşı bir ihmal olarak görülür.²⁰³ Bu uygulamanın altında yatan sebep soyun güvence altına alınması şeklinde ifade edilse de kadına söz hakkı tanınmadan böyle bir duruma zorlanması ve uygulama gerçekleşmediği takdirde zor durumda kalması, günümüz anlayışı içinde

²⁰⁰ Yar. 37:21-22. "Ruben bunu duyunca Yusufu kurtarmaya çalıştı: "Canına kıymayın" dedi, "Kan dökmeyin. Onu şu ıssız yerdeki kuyuya atın, ama kendisine dokunmayın." Amacı Yusufu kurtarıp babasına geri götürmekti."

²⁰¹ Çık. 4:14 "Rab Musa'ya öfkeleni ve "Ağabeyin Levili Harun var ya!" dedi, "Bilirim, o iyi konuşur. Hem şu anda seni karşılamaya geliyor. Seni görünce sevinecek."

²⁰² Yas. 25:5-6 "Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak."

²⁰³ Ali Osman Kurt, "Yahudilikte Levirat Evlilik -Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar-", *Journal of Turkish Studies* 11/17 (2016), 251.

eleştirilmektedir. Bu durum yalnızca kadını değil eşinin erkek kardeşi için de sorun teşkil etmekte onu da istenmeyen bir durumun içine sürükleyebilmektedir.

Tevrat'ta geçen erkek kardeşle ilgili bölümlere bakıldığında erkek kardeşten yana büyük bir beklenti olduğu görülmektedir. İdeal erkek kardeş diğer kardeşlerini destekleyen, onlara yardımcı olan ve kol-kanat geren hatta gerektiğinde kardeşinin eşiyle evlenip onun soyunun devamını sağlayan kişi olarak nitelendirilebilir. Erkek kardeşlerle ilgili kıssalarda çekişme ve rekabet yaygın olarak görülse de bu durumun yıkıcılığı üzerinde durulmuştur. Affedicilik ve hatalardan ders çıkarma teması öne çıkmaktadır. Tevrat'a göre kardeşlik bağı, yalnızca biyolojik ilişkiyi değil, toplumsal dayanışmayı da kapsar. İnanan, ihtiyaç içinde olan kardeşine destek olmakla yükümlüdür.²⁰⁴ Dolayısıyla kardeşlik toplumsal açıdan düzenin temini için de gerekli görülmektedir.

1.4.2. İncil'de Kardeş Olarak Erkek

İncil'deki erkek kardeşler, birbirlerine karşı sevgi, saygı, yardım ve dayanışma gösterme sorumluluğuna sahiptir. İncil, kardeşlik ilişkileri ve Hristiyan topluluğunda manevi kardeşliğin önemine sıkça vurgu yapar. İncil'deki kardeşlik örnekleri hem biyolojik kardeşler arasındaki ilişkileri hem de inananların oluşturduğu manevi topluluk bağlarını ele alır.

Tevrat'ta geçen Habil-Kabil, Yakup-Esav, Musa-Harun, Yusuf ve kardeşlerinin kıssalarına ek olarak İncil'de inananların kardeşliği üzerinde çokça durulur. Bu bağlamda kardeşten beklenenler affetme,²⁰⁵ dayanışma,²⁰⁶ yardımlaşma, sevgi, birbirini doğru yolda tutma,²⁰⁷ zor zamanında yanında olma²⁰⁸ ve küslük

²⁰⁴Yas. 15:7-8 “Tanrınız RAB'bin size vereceği ülkenin herhangi bir kentinde yaşayan kardeşlerinizden biri yoksulsa, yüreğinizi katılaştırmayın, yoksul kardeşinize elisiki davranmayın. ⁸Tersine, eliniz açık olsun; gereksinimlerini karşılayacak kadar ona ödünç verin.”

²⁰⁵ Mat. 18:21-22. “Bunun üzerine Petrus İsa'ya gelip, “Ya Rab” dedi, “Kardeşim bana karşı kaç kez günah işlerse onu bağışlamalıyım? Yedi kez mi?” İsa, “Yedi kez değil” dedi. “Yetmiş kere yedi kez derim sana.”

²⁰⁶ Gal. 6:2. “Birbirinizin ağır yükünü taşıyın, böylece Mesih'in Yasası'nı yerine getirirsiniz.”

²⁰⁷ Mat. 18:15. “Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu kendisine göster. Her şey yalnız ikinizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun.”

²⁰⁸ 1. Yuh. 3:17 “Dünya malına sahip olup da kardeşini ihtiyaç içinde gördüğü halde ondan şefkatini esirgeyen kişide Tanrı'nın sevgisi olabilir mi?”

oluşturacak meselelerden kaçınma²⁰⁹ üzerinedir. Bu sorumlulukların aynı zamanda aile içinde erkek kardeşten de bekleneceği düşünülebilir. Yeni Ahit, Hristiyan topluluğunda herkesin farklı bir rolü olduğunu ancak birlikte çalışmanın, Tanrı'nın işlerini yapmak için kritik olduğunu anlatır.²¹⁰ Erkek kardeşler, bir arada çalışarak Tanrı'nın Krallığı için etkili olmalıdır. İncil'de esas öne çıkan biyolojik kardeşlik ilişkisi değil manevi kardeşlik bağıdır.

1.4.3. Kur'an-ı Kerim'de Kardeş Olarak Erkek

Kur'an-ı Kerim'de erkek kardeşler hem aile içindeki dinamiklerde hem de toplumda karşılaşılan sosyal ilişkilerde önemli bir rol oynarlar. Bu figür, yalnızca biyolojik kardeşlikten ibaret değildir, aynı zamanda ahlaki, dinî ve toplumsal anlamlar taşır. Kur'an'da geçen kardeşlik örnekleri, sevgi, sadakat, fedakârlık, kıskançlık, ihanet ve affetme gibi farklı insani duyguları ve davranışları ele alır. Kur'an, kardeşler arasındaki ilişkileri sıkça örneklerle ele alır. Kardeşlik kavramı hem biyolojik hem de manevi olarak güçlü bir bağı ifade eder.

Kur'an'da çok sayıda erkek kardeş kıssası yer almaktadır. Habil ve Kabil²¹¹, Hz. Yusuf ve kardeşleri, Musa ve Harun²¹² Kur'an-ı Kerim'de yer alan önemli erkek kardeşlere örnektir. Adem'in iki oğlu, Hâbil ve Kâbil, Allah'a kurban sunar. Hâbil'in kurbanı kabul edilir, ancak Kâbil'in kurbanı kabul edilmez. Bu durum Kâbil'i kıskançlıkla doldurur ve kardeşini öldürür.²¹³ Yakup peygamberin oğlu Yusuf, diğer kardeşleri tarafından kıskanılır. Kardeşleri Yusuf'u kuyuya atar ve babalarına onun öldüğünü söyler. Ancak Yusuf, sabırla hareket ederek zorlu süreçlerden geçer ve sonunda Mısır'da yüksek bir mevkiye gelir. Kardeşlerini affeder ve ailesini bir araya

²⁰⁹ Mat. 5:23-24. "Bu yüzden, sunakta adak sunarken kardeşinin sana karşı bir şikâyeti olduğunu anımsarsan, adağını orada, sunağın önünde bırak, git önce kardeşinle barış; sonra gelip adağını sun."

²¹⁰ 1Ko. 12:12-27. "...İster Yahudi ister Grek ister köle ister özgür olalım, hepimiz bir beden olmak üzere aynı Ruh'ta vaftiz edildik ve hepimizin aynı Ruh'tan içmesi sağlandı. İşte beden tek üyeden değil, birçok üyeden oluşur..."

²¹¹ el-Mâide 5:27. "Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, "Andolsun seni öldüreceğim!" dedi. O da dedi ki: "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder."

²¹² Tâhâ 20:29-31. "akınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Hârûn'u. Onunla gücümü pekiştir."

²¹³ el-Mâide 5:27-31.

toplar.²¹⁴ Yusuf kıssası, kardeşler arasındaki kıskançlık ve ihanetin sonuçlarını anlatırken, sabır, tevekkül ve affetmenin önemine dikkat çeker. Musa peygamber, Allah tarafından kendisine yardım etmesi için kardeşi Harun’u seçer. Harun, Musa’ya peygamberlik görevinde destek olur. Musa, Sina Dağı’na gittiğinde, Harun kavmiyle birlikte kalır ve bu süreçte kardeşinin sorumluluğunu üstlenir.²¹⁵ Musa ve Harun arasındaki ilişki, kardeşler arasında iş birliği, dayanışma ve güvenin önemini gösterir. Kur’an-ı Kerim’de bu örnekler, kardeşlik ilişkilerinde sabır, adalet, affetme ve dayanışma gibi erdemlerin önemini vurgular ve kardeşlik bağlarını güçlendirmek için dersler sunar.

Kur’an’da erkek kardeşin miras hakkı kız kardeşinden farklıdır.²¹⁶ İslam miras hukuku bu sebeple tenkit edilmiş ve durumun kardeşler arası adaletsizliğe sebep olduğu iddia edilmiştir. İslam hukukçularının bu konudaki açıklaması erkeğin mali sorumluluklarının kadına göre fazla olduğu şeklindedir. Erkek kardeş kendisine miras kalan maldan ailesi için harcama yapmak zorundayken kız kardeş için böyle bir yükümlülük yoktur. Dolayısıyla erkek kardeşe verilen bu hak aslında kardeşler arasındaki dengeyi sağlamak olarak değerlendirilmiştir.²¹⁷ Bu konuya dair ayrıntılı açıklamalara ileride yer verilecektir.

Kur’an-ı Kerim’de kardeşlik, yalnızca biyolojik bir bağ değil, aynı zamanda toplumsal ve dinî sorumlulukları da kapsar. İslam’da Müslümanların kardeşliği büyük önem arz eder.²¹⁸ Kur’an, kardeşlik bağlarını yalnızca biyolojik ilişki olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal sorumlulukları da kapsayacak şekilde ele alır. Kardeşlik, sadece sevgi ve dostluk anlamına gelmez; aynı zamanda bir toplumun huzur içinde yaşaması²¹⁹ için gerekli görülür.²²⁰ Erkekler, aile içindeki liderler ve toplumsal

²¹⁴ Detaylı anlatım için bk. Yûsûf Sûresi.

²¹⁵ el-A’râf 7:142-150, Tâhâ 20:25-35.

²¹⁶ en-Nisa 4:11, “Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder.”

²¹⁷ “Nisâ Suresi 11-12. Ayet Tefsiri” (Erişim 23 Mart 2025).

²¹⁸ el-Hucurât 49:10 “Müminler ancak kardeşlerdir, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah’a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.”

²¹⁹ el-Hucurât, 49:9 “Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa -Allah’ın emrine geri dönünceye kadar- haksızlığa sapanlara karşı savaşın; dönerlerse aralarındaki anlaşmazlığı adaletle çözüme bağlayın ve herkese hakkını verin. Allah hakkı yerine getirenleri sever.”

²²⁰ el-Hucurât 49:10.

yapının korunmasında aktif rol oynarlar. Kardeşlerin, birbirlerine karşı saygı ve destek göstermeleri, toplumsal bir norm olarak teşvik edilir.

Genel olarak kutsal kitaplarda kardeşlik teması yaygındır. Tevrat'ta erkek kardeş diğer iki kutsal metne göre ciddi şekilde ele alınmış, özellikle levirat evliliği kavramı ile erkek kardeşlere önemli bir sorumluluk verilmiştir. İncil ve Kur'an'da erkek kardeşlere örnek olaylar üzerinden bazı sorumluluk imalarında bulunulmuş olsa da üzerinde durulan esas konu doğrudan "inanınların kardeşliğidir". Özellikle Tevrat'tan farklı olarak İncil ve Kur'an'da aynı inanca sahip olmaları sebebiyle inanlar kardeş olarak nitelendirilir ve bu kardeşlik ilişkisi bağlamında inanlara dindaşlarının ihtiyaçları noktasında duyarlı olma sorumluluğu yüklenir. Aile içindeki kardeşlik ilişkisinin önemi o kadar büyüktür ki dinler müntesiplerini de kardeş olarak nitelendirmiştir. Böylece aynı dine mensup inanlar arasındaki ilişki sağlamlaştırılmış ve güçlü bir birliktelik duygusu oluşturulmuştur.

1.5. Baba Olarak Erkek

Çocuğun toplumsallaşarak kültür edinme sürecinde, hayatı boyunca karşılaştığı insanlar arasında en önemli kişiler anne ve babasıdır. Annelik ve babalık, hem kültürün bir ürünü olarak şekillenmekte olup, hem de kültürün inşasında önemli bir rol oynamaktadır.²²¹ Kadınlar ve erkekler, anne veya baba olacaklarını öğrendikleri andan itibaren çeşitli zorluklarla yüzleşirler. Bu zorluklardan biri, anne ya da baba olmanın gerektirdiği sorumluluğu üstlenememektir korkmaktır. Sorumluluğu üstlenememe durumu, kadının anne rolüne, erkeğin ise baba rolüne uyum sağlayamamasına şeklinde ifade edilebilir. İnsanlar eş olma rollerini sona erdirebilirken, anne-baba olma rollerini sona erdiremezler. Bir başka deyişle, evliliklerin sonlandırılabilir bir niteliği varken, ebeveynlik ömür boyu süren bir sorumluluktur.²²²

²²¹ Tülin Şener - Aylin Saltürk, *Sosyokültürel Bakış Açısından Ana Babalık* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2021), 51.

²²² Özge Zeybekoğlu Akbaş, "Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* 3/2 (Aralık 2013), 300.

Annenin, babanın ve çocuğun toplum içindeki görev ve sorumlulukları, o toplumun hâkim değerlerine ve ihtiyaçlarına göre şekillenir. Buna rağmen, kadın, anne, eş, yurttaş veya birey olarak genellikle erkeğin arkasında bırakılır. Kadını hem yücelten hem de değersizleştiren yine erkeklerdir. Annesine büyük saygı gösteren ve kız kardeşini koruyan bir erkek, eşini yani çocuklarının annesini baskılayabilir. “Anne” terimi “çocuğu olan kadın” şeklinde tanımlanırken, “baba” terimi “bir çocuğun dünyaya gelmesine katkı sağlayan erkek, birinci dereceden erkek aile bireyi, evlat sahibi olan erkek, koruyucu ve himaye eden kişi” şeklinde tanımlanabilir.²²³ Babalık rolü, erkeğin toplum tarafından biçimlendirilen ve çocuğuna yönelik görev ve sorumluluklarını kapsayan bir kavram olarak tanımlanabilir.²²⁴

Babalığın biyolojik gerçekliğinin anlaşılması, babalık duygusuna yeni bir boyut kazandırmış ve bu anlayış, pek çok yerde ataerkil toplumların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Babanın çocuğun kendi “tohumu” olduğunu idrak etmesi, çocuğa karşı hissettiği bağlılığı iki güçlü faktörle beslemiştir: güç arzusu ve soyun devamı. Erkek, çocuklarının başarılarını kendi başarısı olarak görmekte ve onların hayatını, kendi yaşamının bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Babalık kavramının doğuşu, insan topluluklarını anaerkil düzenden daha rekabetçi, dinamik, çalışkan ve enerjik bir yapıya dönüştürmüştür.²²⁵

Batı'da yüzyıllar boyunca süregelen “baba egemenliği,” 19. yüzyılda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda, iş ve ev henüz mekânsal olarak ayrılmamışken, babalar çoğunlukla evde vakit geçirir, zanaatlarını çocuklarına öğretir ve onların yanında bulunarak hem eğitim hem de ahlaki değerler açısından rehberlik ederdi. Ancak, 19. yüzyılda kapitalizmin gelişimiyle birlikte babalar fabrikalarda çalışmaya başlamıştır. Bu süreç, erkeğin çalışma yaşamı ve kamusal alanla ilişkilendirilmesine, kadının ise ev ve aile yaşamıyla özdeşleştirilmesine neden olmuştur. Önceki yüzyıllarda babaların büyük ölçüde evde vakit geçirmesi doğal bir durumken, 19. yüzyılda bu davranış “erkeksi olmayan” bir tutum olarak görülmeye

²²³ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Baba” (Erişim 08 Ocak 2025).

²²⁴ Mustafa Belli vd., “Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Katkıları”, *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Haziran 2021), 367.

²²⁵ Bertrand Russell, *Evlilik ve Ahlak* (İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1983), 21-22.

başlandı. Babalar, iş dışında sınırlı zamanlarında çocuklarına mesafeli bir şekilde yaklaşırken, aynı zamanda onları sıkı bir kontrol altında tutuyordu. Bu otoritenin maddi bir dayanağı da vardı: 19. yüzyılda baba, evin geçimini sağlayan ve aileyi ekonomik olarak kendisine bağımlı hale getiren temel figürdü. Ev reisliği rolüyle babalar, eşleri ve çocukları üzerinde güçlü haklara sahipken, kadınlar daha çok ev işleri ve çocuk bakımındaki görevleriyle tanımlanıyordu.²²⁶

Geleneksel olarak, baba evin geçimini sağlayan ve otorite figürü olarak konumlandırılmıştır. Ancak, modernleşmeyle birlikte babaların çocuklarının gelişiminde daha aktif rol almaları ve ev içi sorumlulukları paylaşmaları beklenmektedir. Bu dönüşüm, babalık kavramının sadece ekonomik sağlayıcılıktan çıkarak, duygusal destek ve çocuk bakımına katılım gibi unsurları da içermesine yol açmıştır.²²⁷ Son yıllarda, erkeklik çalışmaları kapsamında babalık üzerine yapılan araştırmalar artmış ve özellikle babalığın değişim ve inşa süreçlerine odaklanılmıştır. Bu çalışmalar, babaların çocuk bakımına ve ev işlerine katılımının arttığını, ancak geleneksel erkeklik normlarının etkisinin devam ettiğini göstermektedir.²²⁸ Ayrıca, babalığın erkeklerin psikolojik sağlığı üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Babalık deneyimi, erkeklerin yaşamında anlam ve amaç duygusunu artırırken, aynı zamanda sorumluluk ve stres düzeylerini de etkileyebilmektedir.²²⁹

1.5.1. Tevrat'ta Baba Olarak Erkek

Tevrat'ta babaların rolü, ailedeki otorite figürü olarak çok önemlidir ve çocuklarına rehberlik etmek, doğruyu öğretmek ve onları iyi bir şekilde yetiştirmekle yükümlüdürler. Babaların, sadece maddi sorumlulukları değil, aynı zamanda manevi, ahlaki ve dinî görevleri de vardır. Tevrat, babaların çocuklarına dinî ve ahlaki değerler

²²⁶ Yaşar Çabuklu, *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik* (İstanbul: Everest Yayınları, 2007), 101-103.

²²⁷ Neriman Tin - Duygu Alptekin, "Tarihsel Süreçte Babalık Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi", *Sosyoloji Dergisi* 43 (Mayıs 2022), 157.

²²⁸ Sibel Ezgin Ağıllı, "Babalık Deneyimlerini Şekillendirmede Annelerin Rolü: Bir Yaşamöyküsü Çalışması", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11 (Ekim 2023), 249-250.

²²⁹ Mediha Ömür, "Baba Olmanın Psikolojik Sağlık, Sosyal Yaşantı ve Kariyer Üzerine Etkileri", *Psikoloji Araştırmaları* 1/1 (Haziran 2020), 34-35.

öğretmelerini ve onlara Allah'ın buyruklarını anlatmalarını emreder.²³⁰ Babalar, çocuklarına Tanrı'nın yasalarını ve emirlerini öğretmekle yükümlüdür. Yahudilikte eğitim, babanın birincil görevlerinden biri olarak kabul edilir.

Eski Ahit, babaların yalnızca sözlü öğütler vermekle kalmayıp, aynı zamanda davranışlarıyla da örnek olmalarını ister. Baba, çocuklarına hem sözleriyle hem de fiilleriyle doğruyu göstermelidir.²³¹ Buna göre babaların gerektiğinde çocuklarını disipline etmelerini de öğütler. Ancak bu disiplin, sevgiyle ve doğru bir şekilde yapılmalıdır. Aile içindeki disiplin, çocuğun gelişimine katkıda bulunmalı ve ona doğruyu öğretmek amacı gütmelidir.²³² Baba, çocuğuna hatalarını düzeltecek ve doğru yolu gösterecek bir disiplin uygulamakla sorumludur. Bu, çocuğun karakter gelişimi için önemlidir.²³³ Eski Ahit'te, babaların ailelerinin maddi ihtiyaçlarını karşılamaları ve onları korumaları gerektiği vurgulanır. Baba, ailenin lideridir ve onun geçiminden, refahından sorumludur. Baba, yalnızca çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda onların geleceği için bir temel hazırlar.²³⁴

Tevrat'ta önemli baba figürleri yer almaktadır. Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı tanrının emriyle kurban etmeye çalışılması anlatılır.²³⁵ İbrahim'in hem Tanrı'ya olan sadakati hem de oğluna duyduğu sevgisi öne çıkar.²³⁶ Bir baba olarak Tanrı'ya karşı teslimiyet içindeki tavrı övülür ve oğluna karşı beslediği sevgi vurgulanır.

Yakup'un Yusuf'a duyduğu özel sevgi, baba-evlat ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken adaletli yaklaşımın önemini vurgular.²³⁷ Zira Yakup'un Yusuf'a olan sevgisinde olduğu gibi, çocuklar arasındaki adaletsizlik kıskançlığa sebep olarak

²³⁰ Yas. 6:6-7. " Bugün size verdiğim bu buyrukları aklınızda tutun. Onları çocuklarınıza belletin. Evinizde otururken, yolda yürürken, yatarken, kalkarken onlardan söz edin."

²³¹ Özd. 22:6. "Çocuğu tutması gereken yola göre yetiştir, Yaşlandığında o yoldan ayrılmaz."

²³² Özd. 13:24. "Oğlundan değneği esirgeyen, onu sevmiyor demektir. Seven baba özenle terbiye eder."

²³³ Özd. 22:15. "Akılsızlık çocuğun öz yapısındadır, Değnekle terbiye edilirse akılsızlıktan uzaklaşır."

²³⁴ Özd. 13:22. "İyi kişi torunlarına miras bırakır, Günahkârın servetiyse doğru kişiye kalır."

²³⁵ Yar. 22:1-2. "Daha sonra Tanrı İbrahim'i denedi. "İbrahim!" diye seslendi. İbrahim, "Buradayım!" dedi. Tanrı, "İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git" dedi, "Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun."

²³⁶ Yar. 22:1-19.

²³⁷ Yar. 37:3-4. "İsrail Yusuf'u öbür oğullarının hepsinden çok severdi. Çünkü Yusuf onun yaşlılığında doğmuştu. Yusuf'a uzun, renkli bir giysi yaptırmıştı. Yusuf'un kardeşleri babalarının onu kendilerinden çok sevdiğini görünce, ondan nefret ettiler. Yusuf'a tatlı söz söylemez oldular."

huzursuzluğa yol açabilir. Bu örnek, babaların çocukları arasında adaletli ve dengeli bir yaklaşım sergilemesinin önemini anlatır. Yakup'un eşitsiz sevgisi, toplumdaki diğer bireylerin davranışlarını da etkiler; bu durumda Yakup'un diğer oğulları arasında kıskançlık ve nefrete yol açan bir dengesizlik oluşturur.²³⁸

Eski Ahit'te Davud'un Süleyman'a verdiği öğüt, babaların çocuklarını sadece bireysel bir eğitimle değil, toplumu yönlendirecek bir lider olarak yetiştirme sorumluluğunu üstlendiklerini gösterir. Davud'un öğütleri, toplumsal düzeyde adaletin sağlanması için babaların, çocuklarına dinî ve ahlaki sorumluluklar kazandırmasının gerekliliğini anlatır. Babalar, sadece aile içindeki düzeni sağlamakla kalmaz, toplumu şekillendirecek liderler yetiştirerek daha geniş bir sorumluluk taşırlar.²³⁹

Eyüp, çocuklarının ahlaki gelişimine özen göstererek onlara dua etmektedir.²⁴⁰ Eyüp'ün çocuklarına dua etmesi, babaların sadece fiziksel değil, manevi olarak da çocuklarını koruma sorumluluğuna işaret eder. Baba, çocuklarını sadece günlük yaşamla değil, manevi olarak da geliştirmekle sorumludur. Eyüp'ün, çocuklarına yönelik dua ve ilahi yönelimi, toplumsal düzeyde ahlaki bir değer sisteminin sürdürülmesinde babaların ne kadar kritik bir rol oynadığını gösterir.

Tevrat'ta yer alan baba figürleri, yalnızca çocukları biyolojik olarak yetiştiren bireyler değil, aynı zamanda toplumların yöneticileri, liderleri ve rehberleridir. Babalar, çocuklarına sadece fiziksel bakım sağlamakla kalmaz, onları ahlaki ve dinî açıdan eğitmek, toplumsal sorumluluklar kazandırmak ve liderlik için hazırlamakla yükümlüdür. Sosyolojik açıdan, babaların bu sorumlulukları, aile yapısının ve toplumun temellerini güçlendirir, toplumsal düzenin ve adaletin sağlanmasında önemli bir yer tutar.

²³⁸ Yar. 37:1-11.

²³⁹ 1Kr. 2:1-4. Davud'un ölümü yaklaşınca, oğlu Süleyman'a şunları söyledi: "Herkes gibi ben de yakında bu dünyadan ayrılacağım. Güçlü ve kararlı ol. Tanrın Rab'bin verdiği görevleri yerine getir. Onun yollarında yürü ve Musa'nın yasında yazıldığı gibi Tanrı'nın kurallarına, buyruklarına, ilkelerine ve öğütlerine uy ki, yaptığın her şeyde ve gittiğin her yerde başarılı olasın. O zaman Rab bana verdiği şu sözü yerine getirecektir: 'Eğer soyun nasıl yaşadığına dikkat eder, candan ve yürekten bana bağlı kalarak yollarında yürürse, İsrail tahtından senin soyunun ardı arkası kesilmeyecektir.'"

²⁴⁰ Eyü. 1:5. "Bu şölen dönemi bitince Eyüp onları çağırıp kutsadı. Sabah erkenden kalkar, "Çocuklarım günah işlemiş, içlerinden Tanrı'ya sövmüş olabilirler" diyerek her biri için yakmalık sunu sunardı. Eyüp hep böyle yapardı."

Tevrat'ta babaların sorumlulukları çok yönlüdür. Baba, çocuğuna dini ve ahlaki eğitim vermekle sorumlu olduğu gibi, aynı zamanda ona sevgi, şefkat ve disiplinle yaklaşmalı, ona iyi bir örnek olmalıdır. Aileyi maddi olarak sağlama ve manevi olarak destekleme görevi de babanın üzerine düşer. Aile içinde eğitici figür babadır. Aile içindeki birlik ve düzeni sağlamak, babanın sorumluluğundadır. Tevrat, dinî ve ahlaki eğitimin babalar tarafından verilmesini emrettiği için, Yahudi toplumlarında babalar, çocuklarının dinî eğitiminde birincil sorumlu olarak kabul edilmiştir. Babaların çocuklarını disipline etme yükümlülüğü, Yahudi toplumlarında otoriter bir ebeveyn anlayışını desteklemiştir. Çocuklar, babalarına itaat etmek zorunda oldukları bilinciyle yetiştirilmişlerdir.

1.5.2. İncil'de Baba Olarak Erkek

İncil'de babalık ve babanın sorumlulukları aile içindeki liderlik, çocukların eğitimi ve ruhsal rehberliği, sevgi ve disiplini kapsar. Babaların görevleri, sadece çocuklarına fiziksel bakım sağlamakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda manevi ve ahlaki eğitim verme, örnek olma, sevgi ve disiplinle çocuklarını yetiştirme gibi önemli sorumlulukları da içerir. Baba, çocuklarına sevgi dolu bir rehberlik sunmalı, onları teşvik etmeli ve Tanrı'nın sözlerine göre yaşamayı öğretmelidir. Disiplin verirken bile sevgiyle yaklaşmalı, sertlikten kaçınmalıdır.²⁴¹ Eski Ahit'e göre baba, çocuklarına Tanrı'nın emirlerini öğretmek için her fırsatı değerlendirmelidir. Bu, günlük yaşamın her anında uygulanabilecek bir görevdir.²⁴² Babalar, çocuklarına sevgi dolu ve anlayışlı davranarak onların ruhsal ve duygusal sağlığını korumalıdır.²⁴³

İncil, babaların çocuklarını manevi olarak da eğitmeleri gerektiğini vurgular. Örneğin Yaratılış kitabında İbrahim'in babalık rolü, sadece fiziksel bakım sağlamak değil, aynı zamanda Tanrı'nın yolunu öğretmektir. Bu, babaların manevi liderlik yapma sorumluluğunu da içerir.²⁴⁴ Baba, evin lideri olarak çocuklarını eğitmek, onları

²⁴¹ Ef. 6:4. "Ey babalar, siz de çocuklarınızın öfkelerini uyandırmayın. Onları Rab'bin terbiye ve öğüdüyle büyütün."

²⁴² Yas. 6:6-7. "Bugün size verdiğim bu buyrukları aklınızda tutun. Onları çocuklarınıza belletin. Evinizde otururken, yolda yürürken, yatarken, kalkarken onlardan söz edin."

²⁴³ Kol. 3:21. "Ey babalar, çocuklarınızı incitmeyin, yoksa cesaretleri kırılır."

²⁴⁴ Yar. 18:19. "Doğru ve adil olanı yaparak yolumda yürümeyi oğullarına ve soyuna buyursun diye İbrahim'i seçtim. Öyle ki, ona verdiğim sözü yerine getireyim."

doğruya yönlendirmekle yükümlüdür.²⁴⁵ Hatta babalık görevini layığıyla yerine getiren kişinin Tanrı'nın kilisesini de yönetebileceğini, bunu yapamayan kimsenin de Tanrı'nın kilisesini yönetmeyeceğini söylemektedir. Bu eğitimin temelinde sevgi, adalet ve sabır yer alır. İncil, babalıkla ilgili çok sayıda öğreti içerir. Babaların görevi sadece maddi bakım sağlamak değil, aynı zamanda çocuklarına manevi rehberlik etmek, onları doğru yolda eğitmek, sevgiyle disiplin uygulamak ve onlara Tanrı'nın yolunu öğretmektir. İncil, babaların hem evdeki liderlik rolünü yerine getirmeleri gerektiğini hem de toplumsal düzeyde adaletli, merhametli ve örnek olmaları gerektiğini vurgular. İncil, baba figürlerini hem bireysel aile ilişkileri açısından hem de toplumsal düzeyde ele alır. İncil'deki baba figürleri, sadece aileyi yöneten ve çocukları yetiştiren figürler değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve ahlaki sorumlulukların aktarılmasında kritik bir rol oynayan, manevi rehberler ve liderlerdir.

İbrahim, Yakup, Davud ve Nuh'un babalıkla ilgili ayetlerine Tevrat'tan bahsederken değinilmişti. İncil'de buna ek olarak Yusuf'tan bahsedilir.²⁴⁶ Yusuf, Meryem'in eşi ve İsa'nın üvey babasıdır. Yusuf, İsa'yı kabul etmiş ve onun korunması için her şeyi yapmıştır.²⁴⁷ Yusuf, sorumlu bir baba örneği olarak ailesini korumuştur. Kaybolan oğul kıssasında²⁴⁸ baba, oğlunun hatalarına rağmen onu affeder²⁴⁹ ve geri kabul eder. Oğul, toplumsal açıdan bir tür dışlanma yaşarken, baba onu topluma yeniden entegre eder.

İncil'de baba konusunda en dikkat çekici meselelerden birisi Tanrı'nın baba olarak geçmesidir. İncil'de en temel baba figürü, Tanrı Baba'dır. Tanrı, İncil'de "Baba" olarak anılır ve insanlarla olan ilişkisini bir babanın çocuklarıyla olan ilişkisiyle kıyaslar.²⁵⁰ Rabbin Duasında Tanrı, Baba olarak yüceltilir.²⁵¹ İncil'de "Tanrı

²⁴⁵ 1Ti. 3:4-5. "Evini iyi yönetmeli, çocuklarına söz dinletmeli, her yönden saygılı olmalarını sağlamalı. Kendi evini yönetmesini bilmeyen, Tanrı'nın topluluğunu nasıl kayırabilir?"

²⁴⁶ Mat. 2:14. "Böylece Yusuf kalktı, aynı gece çocukla annesini alıp Mısır'a doğru yola çıktı."

²⁴⁷ Mat. 1:18-25., Mat. 2:13-23.

²⁴⁸ Luk. 15:11-32.

²⁴⁹ Luk. 15:20. "Böylece kalkıp babasının yanına döndü. Kendisi daha uzaktayken babası onu gördü, ona acıdı, koşup boynuna sarıldı ve onu öptü."

²⁵⁰ Mat. 7:9-11. "Hanginiz kendisinden ekmek isteyen oğluna taş verir ya da balık isterse yılan verir? Sizler kötü yürekli olduğunuz halde çocuklarınıza güzel armağanlar vermeyi biliyorsanız, göklerdeki Babanız'ın, kendisinden dileyenlere güzel armağanlar vereceği çok daha kesin değil mi?"

²⁵¹ Mat. 6:9. "Bunun için siz şöyle dua edin: 'Göklerdeki Babamız, Adın kutsal kılınsın.'"

Baba” kavramı, Tanrı’nın sevgisini, merhametini ve rehberliğini ifade eden önemli bir temadır. Tanrı, insanı kendi suretinde yaratarak onlara bir baba gibi değer vermiştir.²⁵² Tanrı, halkına bir baba gibi yaklaşır; onları sever, korur, eğitir ve bağışlar. Tanrı, Baba olarak insanlara sevgisini ve iyiliğini gösterir, bu da insanın ailevi ve toplumsal ilişkilerinde rol model olur.

İncil’deki baba figürleri, farklı durumlar ve sosyal bağlamlarda çeşitli sorumluluklar ve roller üstlenir. Tanrı Baba, insanlara sevgi ve iyilik gösterirken, babalar da aynı şekilde toplumsal ilişkilerde ve ahlaki değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynar. Yusuf ve Yakup arasındaki ilişkilerde adaletin, Luka’daki kaybolan oğulda ise affetmenin önemi vurgulanır.

1.5.3. Kur’an-ı Kerim’de Baba Olarak Erkek

Kur’an-ı Kerim’de babalıkla ilgili pek çok ayet bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de babaların görev ve sorumluluklarına dair doğrudan açıklamalar yer almaktadır. Bu görevler hem dinî sorumlulukları hem de çocuklara karşı olan sevgiyi, şefkati ve eğitimi kapsar. Bu ayetlerde, babaların sorumlulukları, çocuklara karşı olan görevleri, aile ilişkilerindeki önemi gibi konular ele alınmıştır. Kur’an’da babalar çocuklarına inancı tavsiye etmekle²⁵³ ve dinî öğretmekle²⁵⁴ yükümlüdür. Kur’an, babanın çocuklarına karşı iyi bir örnek olmalarını öğütler. Baba, iyi bir model olmalı ve çocuğuna hem inanç açısından hem de ahlaki açıdan rehberlik etmelidir. “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”²⁵⁵ Bu ayet, ebeveynlerin, ailelerine iyi bir örnek olmaları gerektiğini vurgular. Çocukların doğruyu ve güzeli öğrenebilmesi için ebeveynlerin düzgün bir yaşam tarzı benimsemeleri gerekir. Anneyle birlikte çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda

²⁵² Yar. 1:27. “Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı’nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı.”

²⁵³ Lokmân 31:13. “Lokmân oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: “Sevgili oğlum! Allah’a ortak koşma; çünkü O’na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.”

²⁵⁴ el-Bakara 2:132 “İbrâhîm de bu dinî oğullarına vasiyet etti, Ya’küb da. “Oğullarım! Allah sizin için bu dinî seçti; öyleyse yalnız O’na teslim olmuş müminler olarak can verin!” (dediler).”

²⁵⁵ et-Tahrîm 66:6.

ortaklaşa sorumluluk taşır.²⁵⁶ Baba, çocuğun bakımına yönelik tüm maddi ihtiyaçları sağlamakla yükümlüdür. Bu, annenin emzirme sürecindeki katkısını da kapsar. Ortak sorumluluk durumu aile içi iş bölümünün düzenlenmesine katkı sağlar.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı baba figürleri vardır. Bu baba figürlerinin anlatılış şekli iyi baba ve kötü baba tasvirlerini anlamayı ve babaların görevlerinin örnekler üzerinden incelenmesini sağlar.

Âdem Aleyhisselam, insanlık için ilk baba figürüdür ve onun çocukları, tüm insanlık için örnek teşkil eder.²⁵⁷ Baba, sadece bireysel olarak çocuklarına değil, toplumdaki tüm bireylerin davranışlarını etkileyecek bir lider olarak görülür. Baba figürünün toplum üzerindeki etkisi, bireylerin doğru yolda kalmalarını sağlamak için çok önemlidir.

Hız. Nuh, oğluna doğru yolu göstermeye çalışmış, onu imana davet etmiştir. Nuh Aleyhisselam, oğlunu doğru yola davet ederken, bu davetinde babalık görevini yerine getirmektedir.²⁵⁸ Hız. Nuh'un oğlu, babasının öğütlerine kulak asmamış ve tufandan kurtulamamıştır. Bu durum, baba ve evlat arasındaki inanç farklılıklarını ve bireysel seçim özgürlüğüne işaret eder. Bir baba olarak Hız. Nuh, oğluna doğruyu göstermeye çalışır, fakat sonucun Allah'a bağlı olduğunu kabul etmiştir. Bu durum, baba figürünün bir yönüyle, toplumsal ve dinî değerleri aktarma sorumluluğunu taşıdığını ancak her bireyin kendi inanç ve kararlarını oluşturma özgürlüğüne sahip olduğunu gösterir.

Hız. Lokman, oğluna hikmetle öğütler vermiş ve ahlaki değerleri öğretmiştir.²⁵⁹ Lokman Aleyhisselam, oğluna sadece manevi değil, ahlaki öğütler de vermektedir. Hız. Lokman, oğluna bireysel olarak ahlaki sorumluluklarını öğretmekle kalmaz, aynı

²⁵⁶ el-Bakara 2:233. "Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur..."

²⁵⁷ en-Nisâ 4:1. "...Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçoğ erkek ve kadın üretilen yayan rabbinize itaatsizlikten sakının..."

²⁵⁸ Hûd 11:42. "Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nûh, uzak duran oğluna, "Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!" diye seslendi."

²⁵⁹ Lokmân 31:13-15. "Lokmân oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: "Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır."

zamanda toplumsal düzeyde de iyiliği ve doğruluğu öğütler. Baba figürü hem bireysel hem de toplumsal düzeyde değerlerin aktarılmasında merkezi bir rol oynar.

Hz. İbrahim'in babası Azer, putperestti ve oğlunun tevhid mücadelesine karşı çıkarak onu vazgeçirmeye çalışmıştır.²⁶⁰ İbrahim Aleyhisselam'ın babasına karşı saygı göstererek doğru yolu göstermek istemesi, baba figürünün toplumda nasıl bir otorite oluşturduğunu gösterir. Ancak burada, İbrahim'in inançlarıyla babasının inançlarının çatışması, baba figürünün sadece biyolojik değil, aynı zamanda toplumsal ve manevi bir lider olarak rolünün sorgulanmasına sebep olabilir.²⁶¹

Hz. İbrahim, oğluna tevhit inancını öğretmiş, Allah'a bağlılık ve teslimiyeti örnek göstermiş bir baba figürüdür.²⁶² İbrahim, oğlunu Allah'ın emri doğrultusunda kurban etmeyi kabul ederken, İsmail'in babasına olan teslimiyeti de önemli bir mesaj taşır. İbrahim Aleyhisselam, sadece kendisi için değil, bir baba ve ata olarak aynı zamanda soyundan gelecek olanlar için de dua eder.²⁶³ Hz. Yakub, oğlu Yusuf'a sevgi ve bilgelikle yaklaşmış, ona tavsiyeler de bulunmuş sabırlı bir baba örneğidir.²⁶⁴

Babalar, toplumu yönlendiren, doğru yolu gösteren ve ahlaki değerleri aktaran önemli figürlerdir. Sosyolojik açıdan, baba figürü, sadece bireyler arasında değil, aynı zamanda toplumda da bir denetleyici ve yönlendirici güç olarak önemli bir yere sahiptir. Bu yönüyle babalar, çocuklarının ruhsal ve ahlaki gelişiminde, toplumsal yapının şekillenmesinde kritik bir rol oynarlar.

Kur'an'da yer alan ayetlerin yorumlanmasıyla, İslam kültüründe baba genellikle ailenin maddi yükünü taşıyan ve çocuğun eğitimi konusunda belirleyici

²⁶⁰ el-Enbiyâ 21:52. "O, babasına ve kavmine, "Şu kendilerine tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?" diye sormuştu."

²⁶¹ Meryem 19:42. "Bir gün babasına şöyle demişti: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?"

²⁶² es-Sâffât 37:102. "Çocuk, babasıyla beraber iş gücü tutacak yaşa gelince babası ona, "Yavrucuğum" dedi, "Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?" Dedi ki: "Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın."

²⁶³ el-Bakara 2:124. "Vaktiyle rabbi İbrâhim'i bazı sözlerle sınavı da İbrâhim onları eksiksiz yerine getirince, "Ben seni insanlara önder yapacağım" buyurmuştu. İbrâhim, "soyumdan da" deyince rabbi, "Vaadim zalimleri kapsamaz" buyurdu.", İbrâhîm 14:35 "İbrâhim şöyle dua etmişti: "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!"

²⁶⁴ Yûsuf 12:11. "Dediler ki: "Ey babamız! Niçin Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? Oysa biz onun iyiliğini isteyen kimseleriz."

figür olarak tasvir edilirken, anne çocuğun bakımını, yetiştirilmesini ve duygusal ihtiyaçlarını daha çok üstlenen bir figür olarak anlaşılmaktadır.²⁶⁵ Günümüzde, özellikle kadınların iş gücüne katılımının arttığı ve daha fazla ekonomik bağımsızlık elde ettiği bir dönemde, bu tür rollerin belirgin olması eleştirilebilir. Modern toplumlarda, baba çocuğun yetiştirilmesinde daha çok rol alırken anne de ailenin geçimini sağlayabilmektedir.

Sonuç olarak üç kutsal kitabın da gerek anlattığı baba figürleri gerekse babalardan beklentileri paralellik arz etmektedir. İncil bu noktada baba ile Tanrısal varlık arasında bir benzetim kurarak ailedeki figürler ile inanç öğeleri arasında kurduğu ilişkileri bu nokta da devam ettiriyor görünmektedir.

2. Tevrat, İncil ve Kur'an'a Göre Erkeğin Çalışma Hayatı ve Askeri Hayattaki Rolü

Toplumsal hayatta erkeklere yüklenen roller, her kültürde farklılık gösterse de genellikle belirli bir çerçevede biçimlenir. Tarih boyunca, farklı dönemlerde erkeklerden beklenen roller ve sorumluluklar değişiklik arz etmektedir. Erkekler, içinde buldukları sosyal çevrede diğer erkekleri gözlemleyerek, toplumsal normlara uygun bir erkeklik kimliği geliştirmeye çalışır. Çünkü toplumda farklı davranan bireylerin dışlanması, erkekler için de geçerli bir durumdur. Erkek, diğerlerinden farklı bir tutum sergilediğinde, bu durum sosyal çevrede dışlanmasına yol açabilir.²⁶⁶

Toplumsal olarak, erkeklerin ailelerini geçindirmeleri beklenir.²⁶⁷ Erkeklerin, iş hayatında başarı göstermeleri, maddi güvenliği sağlamaları ve ailenin ekonomik yükünü taşımaları beklenen temel rollerindendir. Bu durum, geçmişte daha belirgin olsa da günümüzde de birçok toplumda hala erkekten beklenen bir durumdur. Toplumda erkeklerden, fiziksel ve duygusal anlamda güçlü olmaları, zorluklarla başa

²⁶⁵ Lokmân 31:14. “Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.”

²⁶⁶ Yavuz, “İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı”, 117.

²⁶⁷ Şura Ünver - Cihad Demirli, “Çalışan Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rol Algısı Bağlamında Aile İçi Rol Dağılımı: Bir Nitel Araştırma”, *International Journal of Social Inquiry* 15/1 (Haziran 2022), 145.

çıkabilmeleri, kriz anlarında soğukkanlılıklarını koruyabilmeleri beklenir. Erkeklerin duygusal ifadelerini sınırlamaları, “güçlü” ve “dayanıklı” olmaları gerektiği vurgulanır.²⁶⁸ Bu durum, genellikle erkeklerin zayıflıklarını ya da duygusal ihtiyaçlarını gösterebilmelerinin engellenmesine neden olabilir. Toplumlar, erkeklerin ailelerini ve sevdiklerini korumaları gerektiğine inanır.²⁶⁹ Bu roller, fiziksel savunma, güvenlik sağlama gibi sorumluluklarla ilişkilendirilir. Erkeklerden, sevdiklerinin korunmasında aktif bir rol oynamaları beklenir. Erkeklerin, başarılarını gösterecek şekilde ve rekabetçi davrandığı gözlenir.²⁷⁰ İş dünyasında, okulda veya toplumsal yaşamda başarılı olmak, erkekliğin bir göstergesi olarak kabul edilir.

Bu roller, toplumun genel değerleri, tarihsel bağlamı ve kültürel dinamikleriyle şekillenir. Ancak günümüzde, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erkeklik anlayışındaki değişiklikler, bu geleneksel kalıpların sorgulanmasına ve dönüştürülmesine neden olmaktadır.

2.1. Çalışma Hayatında Erkek

1750'lerde başlayan Endüstri Devrimi hem erkeklerin hem de kadınların yaşam biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Şehirler genişlemiş, tarımın önemi azalmış, iş ve çalışma alanları birbirinden ayrılmıştır. Bu süreçte toplumsal cinsiyet rolleri yeniden şekillenmiş, erkekler ücretli işlerde çalışmak üzere ev dışında aktif bir rol üstlenirken, kadınlar iş gücünün dışına itilmiş ve ekonomik olarak erkeklere bağımlı hale getirilmiştir.²⁷¹

Erkekliğin büyük bir bölümü iş yerinde şekillenir. Erkekler, para kazanarak ev dışında bulunmanın sağladığı bir sosyal üstünlük konumuna erişirler. Bu bağlamda ev işleri önemsiz, gelir getiren işler ise değerli görülür. Çalışmanın ekonomik boyutları her zaman kültürel ve toplumsal dinamiklerle birlikte ilerler. Bir işte çalışmak,

²⁶⁸ Gizem Çelik, “Erkekler De Ağlar!”: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü”, *Fe Dergi* 8/2 (Aralık 2016), 8.

²⁶⁹ Leyla Çiğdem Dalkılıç - Doğa Aral, “Türk ve Rus Atasözleri Üzerinden Toplumlardaki Erkek Algısı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 57 (Mart 2024), 80-81.

²⁷⁰ İslam Can - Çağla Girgin Büyükbayraktar, “Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2018), 358.

²⁷¹ Yavuz, “İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihani”, 122.

erkeklik sınavını geçmenin veya hegemonik erkeklik idealine ulaşmanın temel şartlarından biridir. Askerlik görevini tamamlayan her erkekten beklenen ilk şey, bir işe yerleşmesidir. Erkek olmak, toplum tarafından kabul gören bir çalışma ahlakına sahip olmayı ve bu doğrultuda “çalışan erkek” kimliğini kazanmaya dayandırılır.²⁷²

Kadınların bir meslekte çalışması, genellikle erkeklerle eşit statüde değerlendirilmemektedir. Kadının iş hayatına katılımı, kendi geçimini sağlayarak bağımsız bir birey olma çabası yerine, eve ek gelir getiren bir faaliyet olarak görülmektedir. Bu çerçevede, kadının çocuk bakımı, ev işleri gibi sorumluluklarını yerine getirmesi ve iş hayatını bu görevlerini aksatmayacak şekilde düzenlemesi gerektiği düşüncesi öne çıkmaktadır.²⁷³ Ataerkil toplumlarda, ailenin tartışmasız lideri erkek olarak kabul edilir ve maddi geçim sorumluluğu onun omuzlarındadır. Kadının çalışması bu bağlamda bir zorunluluk değil, genellikle aile bütçesine destek amacıyla gerçekleşen bir durumdur. Esas geliri sağlama görevi erkeğe aittir.²⁷⁴

İş sahibi olmak, aynı zamanda aile ve toplumsal hayatta söz hakkına sahip olmak anlamına gelir. Bir işi olan erkek, kadınlar ve çocuklar üzerinde otorite kurabilir. Aksi durumda, işsizlik genellikle “kadınsılaştırma” olarak algılanır ve bu durum bir suçlama ve aşağılama kaynağı haline gelir. Bir erkeğin yetişkin olarak kabul edilmesinin ve “gerçek bir erkek” olarak görülmesinin en temel kriterlerinden biri, düzenli bir işe sahip olmasıdır.²⁷⁵

Birçok toplumda meslekler yatay bir ayırım göstererek “kadın meslekleri” ve “erkek meslekleri” şeklinde kategorilere ayrılmaktadır. Genellikle, “kadın meslekleri” düşük statüye sahip, düşük ücretli, katma değeri az, geçici ve güvencesiz niteliksiz işler olarak görülür. Buna karşın, “erkek meslekleri” daha fazla yetki ve sorumluluk gerektiren, yüksek maaşlı, katma değeri yüksek, sürekli ve güvenceli nitelikli işler olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁶ Meslek seçimi süreci, çocukların okul öncesi dönemden

²⁷² Sancar, *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, 59.

²⁷³ Yıldız Kuzgun - Seher A. Sevim, “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve dinî Yönelim Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37/1 (Mayıs 2004), 25.

²⁷⁴ Yavuz, “İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı”, 122.

²⁷⁵ Sancar, *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, 102.

²⁷⁶ Feyzullah Eroğlu - Şeyda İrdem, “Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Yönetim Kademelerindeki Yansımaları”, *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi* 2 (Ekim 2016), 21.

itibaren, aile üyeleri, çevrelerindeki büyükler, öğretmenler, arkadaşlar, izledikleri filmlerdeki kahramanlar ve medyada öne çıkan ünlü kişilerden etkilenecek meslekleri keşfetmeye ve kendilerine uygun olup olmadığını değerlendirmeye başlamalarıyla şekillenir. Bu süreçte bireyin ilgi ve yetenekleri, anne-baba ve öğretmenlerin yönlendirmeleri, mesleklerin toplumsal algısı, eğitim olanakları, okul başarısı belirleyici rol oynar. Tüm bu unsurların temelinde ise toplumsal cinsiyetin etkili olduğu düşünülmektedir.²⁷⁷

Büyüme ve toplumsallaşma sürecinde, kız çocuklarına ağırlıklı olarak sosyal iletişim, konuşma becerileri, fiziksel görünüme önem verme ve ev işleriyle ilgili sorumluluklar öğretilirken, erkek çocuklarına teknik yeterlilik, liderlik ve fiziksel güç kazandırılmaya çalışılır. Bu yaklaşım, cinsiyet temelli meslek tercihlerini güçlendirmektedir. Ülkemizde meslek seçimi ve cinsiyet üzerine yapılan çeşitli araştırmalar, kadınların siyasette yeterince temsil edilemediğini, buna karşın sağlık sektörünün giderek kadınların ağırlıklı olduğu bir alan haline geldiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, yurtdışında yapılan çalışmalar da bu bulguları destekler niteliktedir.²⁷⁸

Meslekler içinde bile cinsiyet temelli ayrımlar açıkça fark edilmektedir. Örneğin, küçük çocukların eğitimi ve bakımı gibi görevleri içeren anaokulu ve ilkokul öğretmenliğinde kadınların daha fazla yer aldığı, buna karşın müdürlük ve diğer yönetim pozisyonlarında erkeklerin ön planda olduğu görülmektedir.²⁷⁹

Toplum, erkeklerden iş hayatında ve sosyal yaşamda başarı elde etmelerini ve yüksek bir statüye ulaşmalarını bekler. Erkeklerle genellikle “ailenin geçimini sağlama” rolü biçilir ve bu durum, onların ekonomik güç elde etme zorunluluğunu hissetmelerine yol açar. Ancak bu yoğun çaba, erkeklerin kendilerini geliştirmeleri için değil, tamamen ailelerinin maddi ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla yapılır.

²⁷⁷ Hicran Çetin Gündüz vd., “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Ocak 2015), 23.

²⁷⁸ Gündüz vd., “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, 24.

²⁷⁹ Mahmure Gökcan - Ayşenur Büyükgöze Kavas, “Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi* 1/1 (Aralık 2018), 50.

Başarı ve statü kazanamayan erkekler, özsaygılarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalır. Yalnızca geçim sağlamak amacıyla çalışan erkekler, bazen sevmedikleri işleri bile yapmaya devam ederler. Bu durum, zamanla psikolojik sorunlara yol açabilir. Aşırı çalışma, erkeklerin zamanlarının büyük bir kısmını dışarıda geçirmelerine ve ailelerine yabancılaşmalarına sebep olur. Bu durum, onların çocuklarıyla yeterince vakit geçirememelerine ve ev içindeki bağların zayıflamasına yol açar. Sonuç olarak, erkekler strese bağlı fiziksel ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalabilir ve kendini gerçekleştirememe hissi yaşayabilirler.²⁸⁰

2.1.1. Tevrat'ta Çalışma Hayatında Erkek

Tevrat'ta çalışmak ve geçimle ilgili ayetler, insanların emek harcamasının, geçimlerini sağlamak için çaba göstermesinin ve Tanrı'nın yarattığı nimetlerden yararlanmasının önemine vurgu yapar. Tevrat'ta çalışma, Tanrı'nın iradesine uygun bir eylem ve insanın yaratılıştan gelen bir görevi olarak ele alınır.²⁸¹ Tevrat, insanların geçimlerini sağlamak için çalışmaları gerektiğini ifade eder.²⁸² Tevrat, çalışmanın sadece fiziksel bir zorunluluk olmadığını, aynı zamanda bir ahlaki sorumluluk yüklediğini de vurgular. İnsanların çalışanlara karşı adaletli ve dürüst olmaları gerektiği öğütlenir.²⁸³ Günümüzde modern toplumlarda işyerlerinde adil ödeme, işçi hakları ve etik iş uygulamaları konularıyla Tevrat'ta yer alan bu kısımlar paralellik göstermektedir.

Eski Ahit, bireylerin sadece kendilerini değil, aynı zamanda ailelerini geçindirme sorumluluğuna sahip olduklarını belirtir. Erkeğin ailesini geçindirme sorumluluğu, Eski Ahit'te işlenen önemli bir temadır, aileyi geçindirmek imanın gerekliliği olarak ifade edilir.²⁸⁴ Bu durum, erkeğin ailesine bakma ve onları geçindirme sorumluluğunu dinî bir yükümlülük haline getirir. Bu anlayış, ailedeki

²⁸⁰ Gökhan Demirel, "Toplumsal Cinsiyet Mağduriyetinde Erkek", *1st. International Scientific Researches Congress Humanity an Social Sciences*, (2016), 260.

²⁸¹ Yar. 3:17. "...Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın."

²⁸² Yar. 3:19. "Toprağa dönüncüye dek, Ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın. Ve yine toprağa döneceksin."

²⁸³ Lev. 19:13. "Sizler, komşularınıza haksızlık etmeyeceksiniz; işçinin ücretini, geceye kadar elinde tutmayacaksınız."

²⁸⁴ 1Ti. 5:8. "Eğer biri, ailesini geçindiremezse, o kişi iman gerekliliklerini yerine getirmemiştir."

rollerin ve sorumlulukların erkekler üzerinde yoğunlaştığı geleneksel bir yapıyı pekiştirir. Ancak, modern toplumlarda bazı Yahudi mezheplerde kadınların da iş gücüne katılması ve aile geçimini paylaşmaları gerektiği anlayışı yaygınlaşmıştır.

Tevrat'taki erkeğin çalışmasına dair öğretiler, çalışma hayatını sadece bir geçim kaynağı olarak değil, aynı zamanda topluma hizmet etme, adaletli olma ve Tanrı'ya ibadet etme fırsatı olarak sunar. Erkeğin çalışmasını inancının bir gereği olarak görür. Çalışan bireylerin toplumdaki rollerini, sorumluluklarını ve işlerini daha anlamlı bir şekilde yerine getirmeleri gerektiği belirtilir. Sosyolojik olarak, bu öğretiler, bireylerin çalışma hayatına değer vererek, ahlaki ve etik sorumluluk taşıyan bireyler olmalarını teşvik eder. Bununla birlikte, kadınların gerektiğinde bu sürece katkı sağlayabilecekleri de belirtilmiştir.²⁸⁵ Ailenin geçimini sağlama dolayısıyla çalışma hayatında bulunma ile ilgili bölümler erkeklerle ilişkilendirilmekle beraber Tevrat genel anlamda çalışmayı ve yaşam boyu emek vermeyi teşvik etmektedir. Ekonomik sorumlulukların büyük ölçüde erkeğe yüklenmesi de toplumda ataerkil bir ekonomik yapının oluşmasına sebep olmuştur.

2.1.2. İncil'de Çalışma Hayatında Erkek

İncil'de çalışma ve geçimle ilgili birçok ayet, emek vermenin, sorumluluk almanın ve helal kazanç sağlamanın önemini vurgular. İncil, çalışmayı Tanrı'nın bir buyruğu ve insanın sorumluluğu olarak tanımlar. Çalışma hem bireysel gelişim hem de topluma katkı açısından teşvik edilir. Hristiyanlıkta, çalışmak sadece bir geçim kaynağı olarak görülmez, aynı zamanda Tanrı'nın emridir. Tembellik etmek Tanrı'nın buyruklarına aykırıdır.²⁸⁶ Hristiyan anlayışına göre çalışmak başarı ve kazanç getirir, boş işlerle uğraşmak ise yoksulluğa sebep olur.²⁸⁷

İncil, erkeklerin ailelerinin geçimini sağlama yükümlülüğünü doğrudan vurgular. Kendi ailesinin ihtiyaçlarını karşılamayan bir erkek, sadece toplumsal sorumluluklarını değil, aynı zamanda manevi sorumluluklarını da yerine getirmemiş

²⁸⁵ Özd. 31:10-31 “Erdemli bir kadın kim bulabilir? O, kıymetli taşlardan daha değerlidir... Kendi elleriyle çalışır... Ev halkı için kışın soğuşunda bile hazırlıklıdır.”

²⁸⁶ 2.Se. 3:10. “Biz yanınızdayken size şu emri verdik: 'Çalışmak istemeyen yemek yemesin.’”

²⁸⁷ Özd. 14:23. “Her türlü emek kazanç sağlar, ama boş sözler yoksulluğa götürür.”

olur.²⁸⁸ Aileyi desteklemek, erkeğin temel görevlerinden biridir. Bu ifade, toplumda geleneksel cinsiyet rollerinin ve ailedeki ekonomik sorumlulukların erkekler üzerinde yoğunlaştığı yapıları pekiştirebilir.

“Geçici yiyecek için değil, sonsuz yaşam boyunca kalıcı yiyecek için çalışın.”²⁸⁹ ifadesi ise dünya nimetlerine bağımlı olmamak ve sonsuz yaşama hazırlık yapmak üzerine bir mesaj içermektedir. Burada fiziksel gıdanın geçici olduğu, asıl önemli olanın ruhani gıda olduğu vurgulanmaktadır. Matta İncilinde geçen Bağcı Benzetmesi’nde, bağ sahibi farklı süreler çalışan işçilere eşit ücret vermiştir. İşçiler bu durumun adaletsiz olduğunu düşünmüştür ancak burada bağcı-işçi ilişkisi bir metafor olarak kullanılmıştır. Ana fikir Tanrı’nın insana sunduğu cömertliğin sorgulanamayacağıdır. Gün boyunca emek verenler (İbrahim’den bu yana Tanrı’nın seçilmiş topluluğu olan Yahudiler), Tanrı’nın “sonradan gelenlere” (Yahudi olmayanlara, Mesih aracılığıyla Tanrı’nın halkına katılanlara) gösterdiği merhameti adaletsiz bir ayrıcalık olarak değerlendirmemelidir. Kimin ne zaman kurtuluşa eriştiği değil, Tanrı’nın bu lütfü tüm insanlara eşit şekilde sunması esas olandır.²⁹⁰

Yeni Ahit, genel olarak çalışmayı teşvik eden kısımlar içermekle beraber ailenin geçimini erkeğe yüklemektedir. Maddi kazanç için çalışmanın yanında Tanrı için çalışma teması da belirgindir.

2.1.3. Kur’an-ı Kerim’de Çalışma Hayatında Erkek

Kur’an-ı Kerim, erkeklerin iş hayatına dair doğrudan detaylı bir iş tanımını yapmamakla birlikte, çalışma, geçim sağlama ve toplumda aktif bir şekilde rol alma konularına dair ayetler içerir. Bu ayetler hem bireysel sorumlulukları hem de toplumsal düzeni ilgilendirir.

²⁸⁸ 1Ti. 5:8. “Eğer biri kendi yakınlarına, özellikle de kendi ev halkına bakmazsa, imanını inkâr etmiş ve imansızdan daha beter olmuş olur.”

²⁸⁹ Yu. 6:27.

²⁹⁰ Mat. 20:1-16.

Kur'an'da, erkeklerin ailelerinin geçimini sağlama sorumluluğu vurgulanır.²⁹¹ Bu, erkeklerin iş hayatında aktif bir şekilde çalışmasını ve kazanç sağlamasını öğütleyen bir ilkedir. Kur'an erkeklerin, özellikle ailelerine maddi destek sağlamakla yükümlü olduklarını belirtir. Nisa Suresi'nde geçen "mallarından harcamak" ifadesi, erkeklerin, ailelerinin bakımını sağlamak için kazanç sağlamalarının gerekliliğine işaret eder. Erkeğin maddi sorumluluğu, toplumsal yapıyı düzenleyen önemli bir normdur. Modern toplumlarda, kadınların da iş gücüne katılmaları ve ekonomik bağımsızlık kazanmaları bu normları değiştirmiştir. Ancak, bu ayetin hala birçok toplumda erkeklerin ekonomik olarak başat rol oynaması gerektiği anlayışını pekiştirdiği söylenebilir. Sosyolojik olarak, bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel yapısının devamına neden olmuştur. Ancak zamanla, ekonomik sorumlulukların daha eşit bir şekilde paylaşılmaya başlaması gerektiği yönündeki tartışmalar da artmıştır.

Kur'an, çalışmanın değerini ve emek harcamanın önemini vurgular.²⁹² Kur'an'da insanların emeğinin karşılığını alacakları belirtilir. Çalışmanın hem manevi hem de maddi değeri konusunda bir teşvik sunar. Kur'an, insanların kazançlarının helal ve adil olması gerektiğini vurgular.²⁹³ Yani, iş hayatındaki sorumluluklar, sadece kazanç elde etmekle değil, aynı zamanda bu kazancın helal ve adil yollarla sağlanmasıyla da ilgilidir. Modern toplumlarda iş ahlakı ve adil ticaret kavramları büyük bir öneme sahiptir.

Kur'an'da, tüm canlıların rızkının Allah tarafından sağlandığını ve insanın geçimi için Allah'ın yaratmış olduğu nimetlerden yararlanması gerektiği ifade edilir.²⁹⁴ İslam'da aileyi geçindirme sorumluluğu her ne kadar erkekte olsa da Kur'an'da Allah'ın rızkı dilediği şekilde artırıp eksiltebileceğini, geçimin Allah'a bağlı olduğunu ve insanların buna sabırla yaklaşması gerektiği vurgulanır.²⁹⁵ Geçim

²⁹¹ en-Nisâ 4:34 "Erkekler, kadınlar üzerinde koruyup gözeticidirler. Bu, Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ve erkeklerin mallarından harcamasından ötürüdür..."

²⁹² en-Necm 53:39. "İnsan için, ancak çalıştığı için karşılığı vardır."

²⁹³ el-Bakara 2:168. "Ey insanlar! Yeryüzünde olanların helalini yiyin, şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır."

²⁹⁴ Hûd 11:6. "Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın."

²⁹⁵ el-İsrâ 17:30. "Rabbin, dilediği kimsenin rızkını genişletir ve daraltır. Şüphesiz ki O, kullarını hakkıyla bilmektedir ve görmektedir."

sıkıntısı ve zorluklar, Allah'ın insanları imtihan ettiği durumlardan biridir. Sabır ve tevekkül gösterenlerin mükâfatlandırılacağı ifade edilir. Kur'an, geçici sıkıntıların birer sınav olduğunu ve bunlara sabırla yaklaşmanın Allah katında büyük değer taşıdığını anlatır.²⁹⁶

Kur'an'da kadınların çalışma hayatına katılımı yasaklanmamıştır, aksine bazı ayetlerde kadınların kazanç elde etmelerine engel bulunmadığına,²⁹⁷ üretimde ve toplumsal hayatta yer alabileceklerine işaret eden ifadeler bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde ve ilerleyen dönemlerde İslam tarihi içinde bunun örnekleri yer almaktadır.²⁹⁸ Kur'an, kadınların da erkekler gibi helal yollardan kazanç sağlayabileceğini ve yeteneklerini kullanabileceğini vurgular. Bununla birlikte, çalışma hayatı ile ilgili Kur'an'daki ifadeler, genel olarak helal kazanç, ahlaki değerler ve bireyin topluma katkısıyla ilişkilendirilmiştir. Kur'an'da erkeğin iş hayatındaki rolü de hem bireysel hem de toplumsal sorumlulukları içerir. Çalışma, sadece geçim sağlamak değil, aynı zamanda topluma katkı sağlamak, ahlaki kurallara uymak ve Allah'a karşı bir sorumluluk olarak da değerlendirilir. Bu ayetler günümüz iş dünyasında, özellikle adalet, etik, toplumsal sorumluluk ve sabır gibi kavramlarla güçlü bir şekilde ilişkilendirilebilir. Erkeklerin iş hayatındaki sorumlulukları, sadece maddi kazanç sağlamakla sınırlı değil, aynı zamanda toplumsal refahı artırmak ve bireysel ahlaki sorumlulukları yerine getirmekle de ilgilidir. Ancak ailesinin geçimini sağlama görevinin erkeğe verilmesi, erkeğin iş sahibi olma ve kazanç elde etme noktasında ciddi şekilde sorumluluk hissetmesine sebep olmaktadır.

İslam'da çalışma, Hristiyanlık inancındaki gibi insanın ilk günahının bir cezası olarak zahmet ve sıkıntı içeren bir durum olarak değerlendirilmez. Çalışma kavramı dengeli bir şekilde ele alınarak hem dünya hayatı hem de ahiret için bir çabayı içerir. Bu anlayış, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkes için geçerlidir. Dolayısıyla, İslam'da

²⁹⁶ el-Bakara 2:155-157. "Andolsun, sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlılardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneyeceğiz. Sabredenleri müjdele."

²⁹⁷ en-Nisâ 4:32: "Allah'ın, kiminize kiminizden daha fazla verdiği şeylere imrenmeyin. Erkekler kazandıklarından bir pay vardır, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir."

²⁹⁸ Detaylı bilgi için bk. "Hümeysra Yılmaztürk Güleç, "Hz. Peygamber Dönemi Kadınlarında Mesleki İlgi", *Danışname Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (Eylül 2021), 89-116."

çalışmaya dair getirilen bütün prensipler yalnızca erkeklere değil, kadınlara da hitap eder.²⁹⁹

Üç kutsal kitapta da çalışmanın sadece dünyevi boyutu değil, dinsel boyutuna da işaretlerle teşvik edilmesi ilginçtir. Bu noktada çalışmak ve üretim yapmak kutsal bir görev; kimi zaman Tevrat'ta olduğu gibi inancın bir gereği kimi zaman da İncil'de olduğu gibi bir kefarete ödeme olarak görülür. Tersine yasaklanmamasına karşın bu vazife genelde erkek üzerinden anlatılmaktadır. Toplumun ekonomik yükü üç kutsal kitapta da erkeğe yüklenmiş olmakla beraber Tevrat ve İncil'in aksine Kur'an kadınların ekonomik hayata katılımını serbest bırakmıştır. Ancak Kur'an'da da geçim sorumluluğu erkektedir.

2.2. Askeri Hayatta Erkek

Erkek egemenliğinin ve ataerkil söylemin en belirgin şekilde görüldüğü alanlardan biri askerliktir. Militarist toplumların yapısına bakıldığında, ataerkil düşünce sistemiyle şekillenen askerlik kurumunun genellikle erkeklere özgü bir alan olarak inşa edildiği görülür. Bu sistemde, toplumu, vatani ve aileyi koruma görevinin erkeklere ait olduğu düşünülür ve kahraman erkek figürü üzerinden militarizme meşruiyet kazandırılır. Erkeklik rolleri, bu anlayış doğrultusunda biçimlendirilir ve çocuklar, toplumsallaşma sürecinde savaşçı erkek kimliğine uygun bir şekilde yönlendirilir.³⁰⁰

Zorunlu askerlik, ulus devletlerin inşasında önemli bir adım olarak kabul edilmiş ve ilk kez Fransa'da hayata geçirilmiştir. İmparatorluk dönemlerinde profesyonel ordular kuran Avrupa devletleri, zamanla bu gelenekten vazgeçerek, zorunlu askerlik temelinde halktan oluşan milli ordular oluşturmuşlardır. Bu ordular, uluslaşma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmakla kalmamış, aynı zamanda bu

²⁹⁹ Cemal İyem vd., "İslamda Kadın Emeği ve İstihdamı", *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi* 4/1 (30 Haziran 2016), 67.

³⁰⁰ Elif Yirmidokuz - Burak Kahraman, "Bedelli Askerliğin Erkeklik Algısı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Mehmetçik'ten Mehmet Bey'e", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/2 (Aralık 2021), 271-272.

süreci hızlandıran bir araç haline gelmiştir.³⁰¹ Pek çok kültürde erkekler, askerlik ve savaşçılık eğitiminden geçerek yetişkinliğe adım atar. Bu tür ritüeller, erkeklerin cesaretlerini, fiziksel gücünü ve liderlik becerilerini sınamayı amaçlar. Ancak zorunlu askerlik ve kitlesel ordular, nispeten modern bir olgudur. Avrupa’da modernleşme süreciyle birlikte, merkezileşmeyi sağlama ve ulus-devlet inşasının temel bir aracı olarak benimsenmiştir. Zamanla, bu uygulama pek çok ülke ve toplumda yaygınlaşmıştır. Zorunlu askerlik, devletin güvenlik politikalarının ve ideolojik yönelimlerinin önemli bir dayanağı haline gelmiş, hem ulus-devletin devamlılığını sağlamak hem de halk arasında ulusal kimliği ve bilinci güçlendirmek için etkili bir araç olarak kullanılmıştır.³⁰²

Askerlik, tarih boyunca genellikle “erkek işi” olarak görülmüştür ve bu algının altında ataerkil toplum yapısı, tarihsel ve kültürel gelenekler, toplumsal cinsiyet rolleri ve dinî etkiler gibi birçok faktör yatmaktadır. Ataerkil sistemlerde erkeklere fiziksel güç, cesaret ve koruyuculuk gibi roller atfedilmiş, bu da savaş ve askerlik gibi görevleri erkeklikle özdeşleştirmiştir. Tarih boyunca askerlik, erkeklerin topluma kabul edilmelerinin bir yolu olarak görülmüş, kahramanlık ve savaşçılık erkeklik imajının bir parçası haline gelmiştir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, askerliği erkeklerin bir görevi, kadınların ise destekleyici bir figür olduğu bir alan olarak tanımlamıştır. Ayrıca, militarizm erkekliği yeniden üretmek için kullanılan bir araç olmuş, bu durum modern dönemde bile etkisini sürdürmüştür. Türkiye gibi ülkelerde yapılan akademik çalışmalar da askerlik kurumunun erkeklik inşasında oynadığı merkezi rolü vurgulamakta ve bu algının tarihsel, toplumsal ve kültürel temellerini incelemektedir. Dinler ve mitolojiler genellikle savaşçılığı ve kahramanlığı erkek figürlerle ilişkilendirmiştir. Örneğin, Antik Yunan'daki Ares (savaş tanrısı) ve İslam'daki cihat kavramı, savaşçı erkek imajını desteklemiştir. Askerlikte kadınların artan rolüne rağmen, günümüzde geleneksel algılar nedeniyle askerlik hala erkek işi olarak görülmektedir. Günümüzde zorunlu askerlik olan Kuzey Kore ve İsrail gibi bazı

³⁰¹ Ayşe Gül Altınay, *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender, and Education in Turkey* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), 30-31.

³⁰² Burak Şahin, “Türkiye’de Askerlik Hizmeti ve Sosyal Zaman”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1/48 (Aralık 2020), 454.

ülkelerde kadınlar da zorunlu askerlik yapmaktadır. Ancak çoğu ülkede askerlik kadınlar için bir vatandaşlık görevi değildir.³⁰³

2.2.1. Tevrat'ta Askeri Hayatta Erkek

Tevrat'ta askerlik görevi, erkekler için toplumsal ve dinî bir sorumluluk olarak tanımlanmıştır. İsrail toplumunda savaş, sadece toprakların korunması veya genişletilmesi için değil, aynı zamanda Tanrı'nın emirlerini yerine getirme ve halkını düşmanlardan arındırma amacıyla yapılır. Erkeklerle yüklenen savaş görevi, toplumun savunulmasında erkeklerin rolünü vurgular ve patriarkal yapıyı pekiştirir.

Erkeklerin 20 yaşından itibaren savaşa katılma zorunluluğu vardır. Askerlik yükümlülüğü, fiziksel uygunluğa ve yaşa bağlı olarak belirlenmiştir.³⁰⁴ Savaşa katılacak erkeklerin fiziksel ve ruhsal açıdan hazır olmaları gerektiği belirtilmiştir. Korku, topluluğun savaş gücünü zayıflatacağı için moral bütünlüğünü koruma amacıyla korkak erkekler savaşa kabul edilmeden geri gönderilir.³⁰⁵ Savaş sırasında yeni evlenen, nişanlanan, ev inşa eden, bağ diken ve korkak olan erkekler savaştan muaf tutulmuştur.³⁰⁶ Tevrat'ta erkekler, toplumun ve dinî değerlerin korunmasından sorumlu görülmüştür. Erkeklerin savaşa katılma zorunluluğu, onların fiziksel gücünü ve liderlik kapasitesini topluma hizmet edecek şekilde kullanmasını sağlamıştır. Askerlik görevi, erkeklerin liderlik ve kamusal alandaki rollerini pekiştiren bir işlev görmüştür. Kadınlar, savaşa doğrudan katılmaktan muaf tutulmuş ve genellikle ev içi ve destekleyici rollere yönlendirilmiştir. Savaş, erkekler arasında dayanışma ve birlik duygusunu güçlendiren bir araç olarak işlev görmüştür. Tevrat'taki savaş düzenlemeleri, disiplinli bir toplumun inşasına katkıda bulunmuştur. Erkeklerin savaş

³⁰³ “Ülkelerdeki Zorunlu Askerlik Süresi”, *Doğru Veri* (blog), 13 Ocak 2023.

³⁰⁴ Say. 1:2-3. “İsrail halkının bütün topluluğunun sayımını yapın. Yirmi yaşında ve daha yukarı yaştaki bütün erkeklerin adlarını tek tek yazın. Bunlar savaşa katılabilecek olanlardır.

³⁰⁵ Yas. 20:5-8. “Korkan ya da yüreği ürkek olan kişi eve dönsün. Yoksa kardeşlerinin cesaretini kırar.”

³⁰⁶ Yas. 20:5-8. “Yeni bir ev yapıp da orada oturmamış olan bir adam varsa, eve dönsün. Yoksa savaşta ölür ve bir başkası orada oturur. Bağ dikip de üzümünü henüz yememiş olan bir adam varsa, eve dönsün. Yoksa savaşta ölür ve bir başkası onun üzümünü yer. Bir kadımla nişanlanmış ama onunla evlenmemiş olan bir adam varsa, eve dönsün. Yoksa savaşta ölür ve bir başkası onunla evlenir. Korkan ya da yüreği ürkek olan kişi eve dönsün. Yoksa kardeşlerinin cesaretini kırar.”

görevi, yalnızca fiziksel bir mücadele değil, aynı zamanda Tanrı'ya olan imanlarının bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Yeşu, Tanrı'nın emirlerini yerine getiren ve halkını savaşa yönlendiren bir lider ve savaşçıdır. Yeriko Seferi, onun dinî bağlılık ve askeri strateji açısından öne çıktığı bir olaydır.³⁰⁷ Yeşu'nun liderliği, erkeklerin hem askeri hem de dinî lider olarak konumlandığını ve bu rollerin toplumun devamlılığı için merkezi olduğunu gösterir. Davut, genç bir çoban olarak halkını dev Golyat'a karşı savunan cesur bir savaşçıdır. Bu olay, onun İsrail'in kralı olarak yükselmesine giden yolu açmıştır.³⁰⁸ Davut'un kıssası, cesaret ve Tanrı'ya olan bağlılığın erkekler için nasıl bir kahramanlık sembolü haline geldiğini gösterir. Erkeklerin fiziksel ve ruhsal güçlerinin toplum için ne kadar önemli olduğu vurgulanır. Gidyon, Tanrı'nın seçilmiş bir savaşçısı olarak halkını Midyanlılardan kurtarır ve İsrail'in bağımsızlığını sağlar.³⁰⁹ Gidyon, toplumun kurtuluşu için ilahi liderlik rolünü üstlenen bir savaşçı figürüdür. Bu, erkeklerin hem dinî hem de askeri alandaki önemini pekiştirir. Tevrat'ta Tanrı da savaşçı tanrı olarak tanımlanır.³¹⁰ Savaşçı tanrı ifadesi savaşçı kimliğini yücelten bir durumdur dolayısıyla insanlar da bu özelliğe sahip olmak istemişlerdir. Yahudi kutsal metinlerinde istisnai olarak kadınların savaşa liderlik ettiği durumlar da anlatılır.³¹¹ Debora, İsrail'de bir kadın peygamber ve hâkim olarak savaşın liderliğini yapmıştır. Kadınlar, zaman zaman savaş dönemlerinde topluluklarını koruma görevini üstlenmişlerdir.³¹² Kadınlar, savaşların sona erdirilmesinde ya da düşmanlıkların yatıştırılmasında aracı rol oynayabilmiştir.³¹³ Görülmektedir ki, savaş Tevrat'ta erkeklere emredilen bir görevdir. Ancak nadir de olsa kadınların da iştirak ettiği durumlar olmuştur.

³⁰⁷ Yeşu. 6:1-5. "Yeşu, Rabbin komutasıyla İsrail halkını Yeriko'ya karşı savaşa yönlendirdi. Yeriko surlarının yıkılması için Rabbin planını uyguladı."

³⁰⁸ 1Sa. 17:48-50. "Davut, Filistinli Golyat'a karşı sapanıyla bir taş atarak onu öldürdü ve zafer kazandı."

³⁰⁹ Hak. 6:11-16. "Rab, Gidyon'u seçti ve onu Midyanlılara karşı İsrail'i kurtarması için görevlendirdi."

³¹⁰ Çık. 15:3. "Rab savaşçı bir Tanrı'dır; Rab O'nun adıdır."

³¹¹ Hak. 4:4-9. "Debora Barak'a dedi: 'Kalk! Bugün Rab Sisera'yı senin eline teslim edecek. Rabbin önünden gitmiyor mu?' Böylece Barak ve Debora savaş alanına indiler."

³¹² 1Sa. 19:11-17.

³¹³ 1Sa. 25:18-35.

Günümüzde İsrail’de kadınların da zorunlu askerlik görevinin olması Tevrat’ın emirleriyle çelişen bir durumdur.

2.2.2. İncil’de Askeri Hayatta Erkek

İncil’de erkeklere yüklenen askerlik görevi, genellikle Eski Ahit’te daha çok Tanrı’nın halkı olan İsrailoğulları’nın savunması, adaletin tesisi ve vaat edilen toprakların elde edilmesi için verilen mücadeleler bağlamında geçer. Yeni Ahit ise savaşın manevi boyutunu ele alır ve daha çok barış, sevgi ve sabır mesajlarına odaklanır.

Yeni Ahit’te askerlik daha çok sembolik bir anlam taşır ve ruhsal bir mücadele olarak ifade edilir. Fiziksel savaşlardan ziyade iman ve ahlaki değerler için mücadele vurgulanır.³¹⁴ Yeni Ahit, fiziksel savaş yerine ruhsal mücadeleyi ön plana çıkarır. Erkeklerin liderlik ve savunma sorumlulukları, manevi değerler üzerinden şekillenir. Yeni Ahit’te savaş kavramının manevi bir mücadeleye dönüştürülmesi, fiziksel savaşların yerini ahlaki değerler için mücadeleye bırakmasını sağlar. Bu, erkeklerin toplumsal sorumluluğunu genişleterek manevi liderlik rollerini ön plana çıkarır.

İncil’de doğrudan “savaşmayan erkekler” kavramı üzerine spesifik bir vurgu bulunmamakla birlikte, Eski Ahit’te erkeklerin savaşa katılmamalarını meşru kılan belirli durumlar ele alınmıştır. Bu durumlar, toplumsal ihtiyaçlar, bireysel korkular veya özel hayatla ilgili sorumluluklardan kaynaklanır. Bu ayetler, savaş sırasında toplumun bütünlüğünü ve moralini korumak için çeşitli muafiyetler öngörür. Yeni Ahit, fiziksel savaşlardan ziyade barış yapıcı bireyleri yüceltir. Savaşmayan veya fiziksel savaştan kaçınan erkekler, bu bağlamda barışa katkı sağlayan kişiler olarak görülebilir.³¹⁵ “Mesih İsa’nın iyi bir askeri olarak sıkıntılara katlanan, askerlik yapan

³¹⁴ Ef. 6:11-13. “Tanrı’nın tüm zırhını kuşanın ki, şeytanın düzenlerine karşı durabilesiniz. Çünkü mücadelemiz ete ve kana karşı değil, karanlığın dünyasındaki yönetimlere, otoritelere ve güçlere karşıdır.”

³¹⁵ Mat. 5:9. “Ne mutlu barışı sağlayanlara! Çünkü onlara Tanrı’nın çocukları denecek.”, Mat. 26:52. “İsa ona dedi: ‘Kılıcını yerine koy. Çünkü kılıç çekenlerin hepsi kılıçla ölecek.’”

biri kendisini, komutanını memnun etmek dışında bir işe karıştırmaz.”³¹⁶ Burada asker, sıkıntılara sabırla göğüs geren ve görevine sadık kalan bir kişi olarak örnek alınır.

Pavlus, fiziksel savaştan ziyade ruhsal bir mücadeleye vurgu yapar. Tanrı'nın zırhı ile ruhsal bir savaşçı olarak mücadele etmeyi öğretir.³¹⁷ Pavlus'un örneği, Yeni Ahit'in fiziksel savaşçıdan çok manevi liderlik ve mücadele kavramını öne çıkardığını gösterir. Bu, erkeklerin toplumsal ve manevi sorumluluklarını genişletir. Petrus, İsa'yı savunmak için fiziksel mücadeleye başvurmuştur. Ancak İsa, bu davranışı onaylamamış ve barışı öğütlemiştir.³¹⁸ Petrus'un örneği, Hristiyanlıkta savaşın veya fiziksel gücün sınırlandırılmasını ve barışın öncelikli hale getirilmesini vurgular. Ancak erkeklerin savunma sorumluluğu hala ön plandadır.

İncil'in barışçıl ifadelerine karşın Hristiyan tarihi pek çok fiziksel savaşı içermektedir. Bunlardan en dikkat çekenini ise din adına yapılan Haçlı Seferleridir. İncil'in savaşı teşvik etmeyen ve barışı tavsiye eden anlatısına rağmen Hristiyan devletler tarih boyunca sayısız savaşa imza atmıştır. Bu durum İncil'in öğretisiyle çelişki göstermektedir.

2.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Askeri Hayatta Erkek

Kur'an'da askerlik görevi, Müslüman toplumun savunulması ve İslam'ın korunması için önemli bir sorumluluk olarak ele alınır. Bu görev genellikle erkeklere yüklenmiş ve cihat kavramı çerçevesinde şekillenmiştir. Askerlik görevi, sadece fiziksel bir savaş hazırlığı değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve dinî bağlılığı artıran bir görev olarak da değerlendirilmiştir. Bu görev, genellikle erkekler için bir zorunluluk olarak vurgulanırken, kadınlara doğrudan yüklenmiş bir savaş yükümlülüğü bulunmamaktadır. Kadınlar, daha çok destekleyici rollerle ilişkilendirilmiştir.

³¹⁶ 1Ti. 2:3-4.

³¹⁷ Ef. 6:10-17. “Son olarak, Rab’de ve onun üstün gücünde güçlenin. Tanrı’nın bütün zırhını kuşanın ki, şeytanın düzenlerine karşı durabilesiniz.”

³¹⁸ Yu. 18:10-11. “Petrus, kılıcını çekip başkâhinin kölesinin kulağını kesti.”

Savaş, bireysel isteklerden bağımsız olarak dinî ve toplumsal bir görevdir.³¹⁹ Müslümanların, dinin ve topluluğun savunulması için malları ve canlarıyla mücadele etmeleri emredilir.³²⁰ Hz. Peygamber, dönemindeki savaflara kadınların katılmasını genelde uygun görmemiş olsa da İslam ordusunda az sayıda kadın çeşitli görevler üstlenmiş ve bu mücadelelere katkıda bulunmuştur.³²¹ Kadınlar da savaş sırasında yaralıların bakımı, su ve erzak sağlama gibi destekleyici görevlerde bulunmaktadırlar. Bu rollere İslam tarihi içinde yer alan bazı olaylardan ulaşabiliriz. Örneğin, Hz. Aişe'nin ve Ümmü Süleym'in Uhud Savaşı'nda yaralılara yardım ettiği rivayet edilir.³²²

Kur'an, savaş görevini ihmal eden veya bu görevi terk eden erkeklere ağır bir uyarıda bulunur. Bu durum, savaşın dinî bir sorumluluk olduğunu vurgular.³²³ Fiziksel zayıflık, hastalık veya maddi imkansızlıklar nedeniyle savafla katılamayan erkekler sorumlu tutulmamıştır.³²⁴ Savaşmaktan kaçan erkekler, ölümden kaçamayacakları ve bu eylemin fayda sağlamayacağı konusunda uyarılmıştır.³²⁵ Savaşın yalnızca savunma amaçlı ve adalet çerçevesinde yapılması gerektiği vurgulanır.³²⁶ Erkeklere yüklenen bu görev, yalnızca fiziksel bir mücadele değil, aynı zamanda ahlaki ve insani değerleri koruma sorumluluğunu da içerir.

Talut'un, Calut'u büyük ordusuna rağmen inançla hareket ederek zafer kazanması, erkeklerin cesaret, iman ve disiplinle toplumlarına liderlik ettiğini

³¹⁹ el-Bakara 2:216. "Hoşunuza gitmese de savaş size farz kılındı. Belki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlıdır ve belki sevdiğiniz bir şey sizin için şerdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz."

³²⁰ et-Tevbe. 9:41. "Hafif ve ağır donanımla sefere çıkın ve mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."

³²¹ Zekeriya Akman, "Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (Aralık 2012), 258.

³²² Müslim, es-Sahih, Cihad ve Meğazi, 142.

³²³ et-Tevbe 9:38-39. "Ey iman edenler! Size ne oldu ki, 'Allah yolunda savafla çıkın' denildiğinde yere çakılıp kaldınız? Dünya hayatını ahiretten daha çok mu sevdiniz? Oysa dünya hayatının geçimi ahirettekinin yanında pek azdır. Eğer savafla çıkmazsanız, Allah sizi elem verici bir azapla cezalandırır."

³²⁴ et-Tevbe 9:91. "Zayıflar, hastalar ve infak edecek bir şey bulamayanlar için bir sorumluluk yoktur. İyilik edenlere bir kınama yoktur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."

³²⁵ Ahzâb 33:16. "De ki: Ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, bu kaçış size fayda sağlamaz. O zaman sadece birazcık yaşarsınız."

³²⁶ el-Bakara 2:190-193. "Allah yolunda, size savaş açanlara karşı siz de savaşın; ancak haddi aşmayın. Şüphesiz Allah haddi aşanları sevmez."

vurgulamaktadır. Bu, erkeklerin koruyucu ve mücadeleci rollerini pekiştirir.³²⁷ Kur'an'da savaşılan/cihat edenlerin övüldüğü hatta bu uğurda şehit olanlara vaat edilenlerle alakalı ayetler de İslam toplumunda erkekleri cihada teşvik etmiş hatta kadınlarda da cihat etme arzusu oluşturmuştur.³²⁸

Kuran'da nefisle mücadele de yer almaktadır.³²⁹ Ahlaki zafiyetlere direnme ve şeytanın vesvesesine kapılmama öğüdü Kur'an'ın ruhani savaşa da değindiğini göstermektedir. Günlük hayatta fiziksel savaştan ziyade karşılaşılan durumlar çoğunlukla manevi bir mücadele gerektirmektedir.

Tevrat ve Kur'an'ın erkeklere savaş sorumluluğu yükleme noktasında geleneksel yapıdan ayrılmadığı görülür. Savaş, toplumsal bir gereklilik olarak görülür ve topluma özellikle uygun durumdaki erkeklere yüklenmiş bir görev olarak işlenmektedir. Buna karşın İncil'in anlatısının savaşı gerçek anlamından daha ziyade içsel bir yorumla değiştirerek vurguladığı görülür. Kimi zaman diğer kutsal metinlerde de savaşın ruhanî boyutuna değinilse de İncil'in bu noktada önemli bir ısrarı vardır.

3. Tevrat, İncil ve Kur'an'a Göre Hukuk Alanında Erkek Olgusu

Hukuk karşısında erkeklerin durumu, toplumsal cinsiyet rolleri, ataerkil yapılar ve modern hukuk sistemlerinin gelişimi bağlamında incelenebilir. Hukuk normlarının tarihsel süreçte, ataerkil ideolojiden kaynaklanan önyargıları desteklediği ve bu önyargıların devamlılığını sağladığı görülmektedir.³³⁰ Tarih boyunca hukuk sistemleri genellikle erkeklerin lehine şekillenmiş olsa da modernleşme ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi bu dinamiği kısmen değiştirmiştir.³³¹

³²⁷ el-Bakara 2:249-251. "Talut, ordusunu savaşa götürdüğünde, 'Allah sizi bir nehirle deneyecek' dedi. Talut'un az bir toplulukla Calut'u yenmesi, Allah'ın yardımıyla mümkün oldu."

³²⁸ et-Tevbe 9:111. "Şüphesiz Allah, müminlerden mallarını ve canlarını, karşılığında onlara cenneti vermek üzere satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler ve ölürler."

³²⁹ Yusuf 12:53. "Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir."

³³⁰ Gülriz Uygur, "Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir", *Ankara Barosu Dergisi* 4 (Temmuz 2015), 122.

³³¹ Ülker Yükselbaba, "Feminist Perspektiften Hukuk", *İstanbul Hukuk Mecmuası* 74/1 (Kasım 2016), 123.

Erkeklerin hukuk karşısındaki konumu hem avantajlı oldukları hem de dezavantajlı oldukları yönlerle değerlendirilmelidir. Hukuk sistemleri, tarih boyunca ataerkil toplumların değerlerini yansıtmış ve erkekleri merkezi figürler olarak konumlandırmıştır. Miras, boşanma, velayet gibi alanlarda erkekler genellikle avantajlı bir konumda olmuştur. Modern hukuki sistemlerde, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamak amacıyla getirilen düzenlemeler, erkeklerin bazı durumlarda dezavantajlı hissetmelerine yol açabilmektedir. Toplum erkeklerden fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak güçlü bireyler olmalarını beklemektedir.³³² Bu beklenti, erkeklerin yardım istemekten veya mağduriyetlerini ifade etmekten kaçınmalarına neden olabilir.

3.1. Boşanma Durumunda Erkek

Hukuki olarak gerçekleştirilmiş olan bir evliliğin, yine hukuki olarak ortadan kalkması durumuna boşanma denmektedir.³³³ Eşlerin birlikteliklerinden psikolojik olarak doyum sağlamadıkları beklenti ve gereksinimlerini karşılayamadıkları evlilik yaşantılarına yasal olarak son vermelerine “boşanma” denilmektedir.³³⁴

Bir evliliğin sürdürülebilmesi eşlerin evlilikten beklentilerinin yakın olmasıyla mümkündür. Toplumsal değişme, tarafların evlilikten beklentilerini de etkileyerek değiştirmektedir. Eşler birbirlerinin evlilik beklentisini karşılayamaz olunca boşanmalar gerçekleşebilmektedir. Boşanma, aile birliğini sonlandıran toplumsal bir olgudur. Boşanma olgusu, yasalar çerçevesinde yapılmış olan bir evliliğin tarafların eş olarak hiçbir bağı kalmadan; varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere yine yasalar çerçevesinde sonlandırılmasına ve tarafların başkalarıyla evlenmelerine imkân veren hukuki bir işlemdir. Sosyolojik açıdan boşanma kadın ve erkek arasında yasal, duygusal ve cinsel evlilik bağlarının bitirilme kararını içermektedir.³³⁵

Evliliklerin bitmesi için bazı sebepler gerekmektedir, bu sebepler araştırmalar neticesinde ortaya koyulmuştur. Antropolog Laura Betzig, 160 toplumun incelendiği

³³² Demirel, “Toplumsal Cinsiyet Mağduriyetinde Erkek”, 260.

³³³ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), “Boşanma”.

³³⁴ Çisem Aktaş, “Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği”, *İmgelem* 2/2 (Temmuz 2018), 22-23.

³³⁵ Yücel Can - Nazlı Buket Aksu, “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/58 (Temmuz 2016), 887.

araştırmalar neticesinde kadın tarafından gerçekleştirilen zinanın evlilik birliğini sonlandıran en önemli sebep olduğunu tespit etmiştir. İkinci sırada kısırlık, üçüncü sırada erkeğin eşine uyguladığı fiziksel ve duygusal şiddet yer almaktadır. Bunların ardından eşlerin davranış ve kişiliklerine dair kıskançlık, gevezelik, saygısızlık, tembellik erkeğin eve bakmaması, cinsel olarak ihmal edilme, kavga çıkarma, evden uzak kalmak gibi olumsuz durumlar gelmektedir. Bunları bir eşin kişiliği ve davranışıyla ilgili pek çok suçlama izlemektedir. Araştırmalar aynı zamanda boşanmaların evliliğin ilk yıllarında olduğunu göstermektedir.³³⁶

Boşanma kararı kimi zaman erkek kimi zaman ise kadın tarafından alınmakla beraber, bazen de beraberce alınıp uygulanan ve pek çok noktada anlaşmaya varılabilen bir durumdur. Boşanma sürecinde ve sonrasında erkeği olumsuz etkileyen bazı durumlar ortaya çıkmaktadır. Yasal sorumluluklar, çocuklarından uzak kalmak, çocuklara finansal destek sağlamak gibi görevler erkeklerin boşanma sonrasında hayal kırıklığına uğramış ve kızgın hissetmesine sebep olmaktadır.³³⁷ Erkeklerin boşanma sonrasında yaşadığı bir zorluk da toplumsal cinsiyet rolünün gereği olarak kadın işi olarak görülen işlerin erkek tarafından gerçekleştirilmek zorunda kalmasıyla ortaya çıkmaktadır. Evliken endişe etmelerine gerek olmayan meseleler artık kendi sorumluluklarında olduğu için zorluk yaşamaktadırlar.

3.1.1. Tevrat'ta Boşanma Durumunda Erkek

Tevrat, boşanma hakkını yalnızca erkeğe vermiş, kadına bu konuda herhangi bir hak tanımamıştır. Erkek, gerekli gördüğünde ve Tevrat'ın belirttiği koşulları yerine getirdiğinde karısını boşayabilme yetkisine sahiptir. Bu durum, boşanma sürecinde erkeğin tek taraflı yetkisini vurgulamaktadır.³³⁸ Yahudi hukukuna (Halaha) göre boşanma, evli çiftin evlilik bağına sona erdirmek için dinî ve hukuki bir süreci takip ederek ayrılmasıdır. Yahudi hukukuna göre erkek kadını boşayabilir ancak kadın erkeği boşayamaz.³³⁹ Yahudilikte evlilik ve boşanma ciddi kurallara bağlıdır ve

³³⁶ Özgül Aktaş, *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 25.

³³⁷ Elitok, *Erkeklik Olgusu Bağlamında Erkeklerin Boşanma Deneyimleri*, 26.

³³⁸ Nazife Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve Din", *Şarkiyat* 4 (Kasım 2010), 67.

³³⁹ Neamet Ullah, *Yahudi Hukukunda Boşanma ve Aguna Problemi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 17.

özellikle boşanma işleminin geçerli olabilmesi için “get” adı verilen bir boşanma belgesinin hazırlanması ve verilmesi gereklidir ³⁴⁰ Tevrat'ta, boşanmanın gerekçeli olması gerektiği ve erkeğin kadına karşı adaletli davranması gerektiği ifade edilir.

Malaki kitabında, erkeklerin gençken evlendikleri eşlerini boşamaları, Tanrı'nın hoşnutsuzluğunu ifade etmek için eleştirilir. ³⁴¹ Bu durum, Tanrı'nın, evlilikte taraflar arasındaki bağa şahitlik ettiğine ve karısını terk eden kocanın bu bağı bozarak ihanet ettiğine vurgu yapar. Boşanmanın olumsuzluğu, erkeklerin Tanrı'ya sundukları sunuların kabul edilmemesiyle açıklanır. Tanrı'nın, karı-koca arasındaki nikâhı kutsal bir bağ olarak gördüğü ve bu bağı bozmanın, Tanrı'nın nefret ettiği bir davranış olduğu belirtilir. Bu yaklaşım, ailenin devamının önemini güçlü bir şekilde vurgular.

Talmud'da ise boşanmanın ne kadar üzücü ve dramatik bir durum olduğuna dikkat çekmek için, bir adamın ilk eşini boşaması sırasında Süleyman Mabedi'nin sunağının bile gözyaşı döktüğü ifade edilir. Bu anlatım, boşanmanın sadece bireysel bir mesele olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve manevi bir kayıp olarak görüldüğünü ortaya koyar. ³⁴² Yahudilikte evlilik ve boşanma ciddi kurallara bağlıdır ve özellikle boşanma işleminin geçerli olabilmesi için “get” adı verilen bir boşanma belgesinin hazırlanması ve verilmesi gereklidir ³⁴³ Tevrat'ta, boşanmanın gerekçeli olması ve erkeğin kadına karşı adaletli davranması gerektiği ifade edilir. Yahudi hukuku olan Halakhah'a göre, boşanma işlemi olan get belgesinin verilmesi yetkisi yalnızca erkeğin elindedir. Bu durum, boşanma süreçlerinde genellikle kadınların mağdur olmasına yol açmıştır. Mahkeme boşanmaya karar verdikten sonra bile, erkek kendi el yazısıyla get belgesini hazırlayıp kadına teslim etmediği sürece, kadın resmi olarak evli kabul edilir. Bu nedenle, kadın başka biriyle evlenemez ve böyle bir evlilik dinî açıdan geçersiz sayılır. Ayrıca, Halakhah kuralına göre, erkeğin get belgesini kendi rızasıyla, hiçbir baskı altında kalmadan vermesi gereklidir. Eğer erkek bunu vermeyi reddederse, kadın boşanmış sayılmadığı için dinsel ve toplumsal açıdan ciddi

³⁴⁰ Yas. 24:1. “Bir adam bir kadınla evlenip onunla yaşamaya başladıktan sonra onda hoşuna gitmeyen bir şey bulursa ve boşanma belgesi yazıp eline vererek onu evinden gönderirse...”

³⁴¹ Mal. 2:13-16.

³⁴² Şeker, “Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı”, 257-258.

³⁴³ Yas. 24:1. “Bir adam bir kadınla evlenip onunla yaşamaya başladıktan sonra onda hoşuna gitmeyen bir şey bulursa ve boşanma belgesi yazıp eline vererek onu evinden gönderirse...”

bir çıkmaza girebilir. Bu durum, Yahudi geleneğinde kadının boşanma sürecinde karşılaşılabileceği zorlukları açıkça ortaya koyar.³⁴⁴

Tevrat'ta boşanma, özellikle Yasanın Tekrarı kitabında ele alınır ve boşanmanın koşulları ile ilgili belirli kurallar koyulur. Bu kurallar hem kadının hem de erkeğin haklarını düzenleyerek, boşanmanın etkilerini azaltmayı amaçlar denilebilir. Tevrat'ta, boşanma süreci belirli kurallara bağlanmıştır. Erkek, kadına hoşuna gitmeyen bir durum karşısında boşanma belgesi vererek onu evinden gönderebilir, ancak kadının başka biriyle evlenmesinden sonra eski kocasının ona geri dönmesi yasaktır.³⁴⁵ Böyle bir yasa getirilmesi boşanmanın ciddiyetini ortaya koyar ve erkeğin karısını boşama noktasında aceleci davranmamasını sağlayabilir. Erkek, boşanma kararını alırken kadının gelecekteki yaşamını etkileyecek bir sorumluluk taşımaktadır. Tevrat'ta Tanrı, boşanmayı sevmediğini söylemekte ve bir arada yaşadıkları eşlerin ayrılmalarından hoşlanmadığını ifade etmektedir.³⁴⁶ Tanah, ailenin kutsallığını ve boşanmanın olumsuzluğunu vurgulamakla birlikte, gerektiğinde evlilik bağının bozulabileceğine dair ifadeler de yer verir. Bu anlayışa göre, evlilik kutsal bir bağ olarak kabul edilse de boşanma da bir hak olarak tanınmıştır. Yahudi düşüncesinde, mutlak boşama yetkisi erkeğin elindedir. Bu nedenle, koca, istediği takdirde karısını boşayabilir ve onu babasının evine geri gönderebilir. Bu yaklaşım, boşanmanın bir çözüm olarak görüldüğü durumları kapsarken aynı zamanda erkeğin bu konudaki tek taraflı yetkisini de ortaya koyar.³⁴⁷

Tevrat'taki boşanma ile ilgili ayetler, erkeklere belirli sorumluluklar yükler. Boşanmanın gerekçeli olması, kadının sosyal itibarının korunması, kadına zarar verilmemesi ve erkeğin sadece bireysel bir hak olarak değil, toplumsal bir sorumluluk olarak boşanmayı değerlendirmesi gerektiği anlamları çıkarılabilir. Boşanma,

³⁴⁴ Şeker, "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı", 258.

³⁴⁵ Yas. 24:1-4. "... Kadın evinden çıkıp başka bir adamla evlenirse ve o adam da onu boşarsa ya da ölürse, eski kocası, onu geri alıp evine getiremez. Çünkü o kadının her iki erkeği de kirletmiş olması, Tanrı'nın gözünde iğrençtir. Böyle yaparak Tanrının verdiği mirası kirletmeyin. Tanrınız Rab, size miras olarak verdiği toprakta, her şeyin yolunda gitmesi için bunları yapın."

³⁴⁶ Mal. 2:16. "İsrail'in Tanrısı Rab diyor ki, boşanmadan nefret ederim. Çünkü bu, giysiyi şiddetle kaplamak gibidir, diyor Her Şeye Egemen Rab. Bu yüzden kendinizi koruyun ve sadakatsiz olmayın."

³⁴⁷ Şeker, "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı", 258.

Tanrı'nın yarattığı evlilik düzenine aykırı olsa da belirli durumlarda kabul edilebilir bir çözüm olarak ele alınmıştır. Yahudi hukukunda, bu kurallar Talmud ve hahamların yorumlarıyla detaylandırılmıştır.

Tevrat boşanmanın yalnızca bireysel bir karar olmadığını, aynı zamanda dini, toplumsal ve kültürel bağlamda da değerlendirilen bir konu olduğunu ortaya koyar.³⁴⁸ Ezra, İsrail halkının dinî saflığını korumak için yabancı kadınlarla yapılan evliliklerin sona erdirilmesini emretmiştir. Burada boşanma, bireysel bir mesele değil, toplumsal bir düzenleme aracı olarak görülür. İsrail toplumunun dinî ve kültürel kimliğini korumak öncelikli bir amaçtır.

Tanah'ta, boşanmış erkeklere yönelik herhangi bir olumsuz nitelme bulunmazken, dul kadınlara yönelik damgalayıcı ifadeler ve uygulamalar yer alır. Bu durum, toplumda dul kadınların namuslarına gölge düşmüş gibi algılandığını gösterir. Bu anlayışı destekleyen uygulamalardan biri, Yahudi dinî liderleri olan kohenerin, bekârlara kıyasla sakıncalı bir konumda görülen dul kadınlarla evlenmelerinin yasaklanmış olmasıdır. Bu yasağın, kohenerin kutsallığını ve diğer Yahudilerden farklı bir statüye sahip olduklarını vurgulamak amacıyla konulduğu belirtilse de bu kuralın kadına yönelik negatif bir ayrımcılığı yansıttığı şeklinde de yorumlanabilir. Bu durum, Yahudi geleneğinde kadının statüsüne ilişkin farklı bakış açılarını ve dinî kuralların sosyal yansımalarını ortaya koymaktadır.³⁴⁹

Günümüz anlayışı noktasında bir değerlendirme yapılacak olursa erkeğin "hoşnutsuzluk" veya "kötü bir şey bulması" nedeniyle kadını boşama hakkına sahip olması ve kadına bu hakkın verilmemesi eleştirilecek meseleler olarak görülebilir. Modern toplumsal normlar, evliliklerdeki eşitliği ve karşılıklı rızayı ön planda tutmaktadır.

³⁴⁸ Ezr. 10:3. "Şimdi Tanrımız'ı hoşnut etmek için bütün bu kadınları ve onlardan doğan çocukları gönderelim. Ey Tanrım, bu konuda senin buyruğuna ve Tanrımız'a derin saygısı olanların önerisine göre davranılsın."

³⁴⁹ Şeker, "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı", 259.

3.1.2. İncil’de Boşanma Durumunda Erkek

Boşanma, Hristiyan hukukunda Tanrı’nın huzurunda yapılan bir evlilik antlaşmasının insanlar tarafından feshedilmesidir. Hristiyanlar, evliliklerinde Tanrı’nın insanlığa ve İsa’nın dostlarına olan sevgisinin somut bir örneğini sergilemeye çalışır ve nikâh töreni sırasında bu doğrultuda söz verirler. Bu anlayışa bağlı olarak, Hristiyanlar evliliği yaşam boyu süren kutsal bir taahhüt olarak görür ve bu şekilde kabul ederler.³⁵⁰ Bu durum, evliliğin “Tanrı’nın birleştirdiği şeyi insan ayırmasın”³⁵¹ ilkesine aykırı olarak görülür. Boşanma, bir sakrament olan evliliğin bitirilmesi olduğu için buna izin verilmemektedir.

İncil, boşanmayı çok kısıtlı durumlarda mümkün kılar ve bu durumun çok ciddi sonuçlar doğuracağını anlaşılmaması gerektiğini vurgular. İncil boşanmanın yalnızca ciddi nedenlerle gerçekleşmesi gerektiğini ve erkek eşin bu konuda sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerektiği ifade edilir.³⁵²

İncil’de, İsa boşanmanın ne zaman ve nasıl kabul edilebilir olduğu konusunda Eski Ahitteki uygulamalara karşı çıkar.³⁵³ İncil erkeğin boşanma hakkını sınırlayan bir düzenleme getirmektedir. Erkeğe boşanma hakkı verilmiş olsa da bu hakkın keyfi kullanılamayacağı ve sadece çok ciddi sebeplerle boşanmanın gerçekleşebileceği belirtilir. Boşanmanın yalnızca geçici bir çözüm değil, derin sonuçları olan bir eylem olduğu belirtilir. Erkek, boşanma kararını verirken, bu kararın hem kendi hem de eşinin geleceğini çok ciddi şekilde etkilediğinin farkında olmalıdır zira “Karısını boşayıp başkasıyla evlenen, zina etmiş olur. Kocasından boşanmış bir kadınla evlenen de zina etmiş olur.” ayeti boşanma sonrası toplumsal hayatta tarafların zorluk çekmesine neden olabilir.³⁵⁴ Bu ifadeye göre, erkek sadece kendisinin arzu ve hoşnutsuzluklarına göre hareket etmemeli, eylemlerinin sosyal ve etik sonuçlarını göz

³⁵⁰ Bahçekapılı, “İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik”, 35.

³⁵¹ Mat. 19:6.

³⁵² Mat. 5:32. “Her kim karısını fuhuş dışında bir nedenle boşarsa, onu zinaya sürükler. Ve kim boşanmış bir kadınla evlenirse zina etmiş olur.”

³⁵³ Mat. 5:31-32. “Daha önce şöyle denmişti: 'Her kim karısını boşarsa, ona boşanma belgesi versin.' Ama ben size diyorum ki, karısını zina dışında bir sebepten boşayan her adam, onu zina işlemeye zorlar ve kim boşanmış kadını, zina yapmış bir kadın olarak evlenirse, zina yapmış olur.”

³⁵⁴ Luk. 16:18.

önünde bulundurulmalıdır. Erkek, boşanma kararında daha dikkatli ve adil olmalı, iki tarafı da sosyal olarak zor durumda bırakmamak için yalnızca zina gibi geçerli sebeplerle boşanmayı düşünmelidir.

İncil’de Hz. İsa boşanmanın yalnızca zina gibi ciddi sebeplerle mümkün olduğunu vurgular.³⁵⁵ Boşanmanın sınırlı ve yalnızca ciddi nedenlerle kabul edilmesi, boşanmanın toplumsal ve bireysel etkilerinin farkında olmayı gerektirir. Erkek, boşanmayı sadece kişisel hoşnutsuzluklar veya keyfi sebeplerle bir seçenek olarak değerlendirmemelidir. Toplumsal olarak boşanmanın geniş etkilerini dikkate alarak, eğer gerçekten zaruri bir durum söz konusu değilse, boşanmanın zorlayıcı etkilerinden kaçınılmalıdır. İncil’de boşanmanın, erkeğin elinde olduğu ve kadının “zina” dışında başka bir sebepten boşanamayacağı vurgulanır. Günümüzdeki sosyal normlar, boşanma kararının her iki tarafın da eşit haklarla alabileceği bir süreç olarak kabul eder. Kadınların, eşit haklarla boşanma kararı alması gerektiği anlayışı, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı modern hukuk anlayışlarıyla uyumludur. Ancak İncil’de yer alan boşanma ayetlerinde hitap erkeklerle yapılmaktadır bu da boşanma hakkının yalnızca erkekte olduğuna dair bir varsayım doğurmaktadır.

İncil’deki boşanma ile ilgili ayetler, erkeğe boşanma konusunda özgür bırakmayan ve bunu yalnızca çok ciddi sebeplerle yapmasına olanak tanıyan bir perspektife sahiptir. Erkeğin boşanma sürecindeki rolü, yalnızca kişisel çıkarlarını değil, aynı zamanda kadının, ailenin ve toplumun zarar görmemesi adına sorumluluk taşıdığını gösterir. Erkeğin, boşanma kararını alırken, kararının toplumsal etkilerini göz önünde bulundurması, günümüz eşitlikçi ve adaletli hukuk sistemleriyle de uyumlu bir yaklaşım olacaktır. Boşanma, sadece bireysel bir hak olmaktan çok,

³⁵⁵ Mat. 19:3-9. “Farisiler, İsa’yı denemek için ona gelip şöyle dediler: 'Bir adam karısını boşarsa, herhangi bir sebep yüzünden mi boşaması uygundur?' İsa şöyle cevap verdi: 'Siz, yaratılışın başından itibaren Tanrı onları erkek ve kadın olarak yaratmıştı. Ve şöyle demişti: 'Adam babasını ve annesini terk edip, karısına bağlanacak, ikisi bir bedene olacaklardır.' Bu yüzden onlar artık iki değil, tek bir bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini insan ayırmamın.' Farisiler, 'O zaman neden Musa, boşanma belgesi yazıp kadını boşamaya izin verdi?' diye sordular. İsa, 'Musa, sizin yüreğinizin sertliği nedeniyle, size boşanmayı izin verdi. Ama başlangıçta böyle değildi. Size şunu söyleyeyim: Her kim karısını zina dışında bir sebepten boşarsa, başka bir kadınla evlenirse, zina etmiş olur.'”

toplumsal dengeyi etkileyen bir eylem olarak ele alınmalıdır. Bununla beraber Hristiyan mezhepleri arasında boşanma konusunda farklı görüşler vardır.

3.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Boşanma Durumunda Erkek

İslâm hukukuna göre boşanma talâk kelimesiyle ifade edilir. Talak, evlilik birliğinin erkek ve bazı durumlarda ise kadın tarafından sona erdirilmesini ifade eder.³⁵⁶ Kur'an-ı Kerim'e göre evlilik, taraflar arasında sürdürülemez noktaya gelirse erkek eş, boşanma sürecini güzellikle yönetmekle sorumludur.³⁵⁷ Evlilik akdi sırasında erkek eş, vaat ettiği mehri boşanma durumunda karısına ödemekle yükümlüdür.³⁵⁸ Keyfi bir şekilde ya da doğrudan eşini boşamak isteyen bir erkek, mehir ödeme sorumluluğunu ciddi biçimde değerlendirecektir. Bu nedenle mehir, ailenin çözülmesini önleyici veya evliliğin devamını teşvik edici bir işlev görmektedir.³⁵⁹ Kur'an'a göre eşler arasındaki anlaşmazlık durumunda sabretmek ve sorunların çözümü için arabulucuya başvurulması tavsiye edilir. Adaletli şekilde sonuçlanması açısından ise hem kadın hem de erkek tarafından birer arabulucu önerilir.³⁶⁰ Burada amaç eşler arasında barışın tesis edilmesidir ancak sürecin adaletle yürütülmesinin gerekliliği de görülmektedir.

Tek taraflı irade ile boşama hakkı İslam'da erkeğe verilmiştir ancak eşlerin anlaşmasına bağlı olarak kadına da böyle bir hak verilebilir. Erkeğe verilen re'sen boşama hakkının kötüye kullanılmasının önüne geçmek maksadıyla erkeğe mehir sorumluluğu verilmiş ve boşama sayısı sınırlandırılmıştır.³⁶¹ Boşanma, toplumsal olarak yıkıcı bir olay olabilir ancak erkeğin sorumluluğu, bu süreci en az zararlı tamamlamaktır. Burada erkeğe düşen sorumluluk, kadının toplumdaki yerini sağlam

³⁵⁶ H. İbrahim Acar, "Talâk", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010).

³⁵⁷ en-Nisâ 4:20. "Onları güzellikle bırakın." (Bakara Suresi, 2:229) "Onlara verdiklerinizden bir şey almayın."

³⁵⁸ en-Nisâ, 4:4. "Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla verin. Eğer onlar, o mehirden bir kısmını size gönül hoşnutluğu ile bağışarlarsa, onu afiyetle yiyin."

³⁵⁹ Erten, *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*, 164.

³⁶⁰ en-Nisâ 4:35. "Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır."

³⁶¹ el-Bakara 2:229. "Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. (Eşlerin) Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helâl olmaz."

tutacak şekilde, onu hiçbir şekilde dışlamadan ve mağdur etmeden boşanma işlemini gerçekleştirmesidir. Kur'an'da boşanmanın tam anlamıyla tek bir tarafın iradesine dayalı olmadığı, tekrar birleşme hakkı olsa da bunun saygı çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanır.³⁶²

Erkek, ailede bir liderlik rolü taşımasına rağmen, bu liderlik ona aynı zamanda bir sorumluluk yüklemektedir.³⁶³ Ayetteki “kavvam” kelimesi, erkeğin sadece kadına değil, tüm aileye karşı olan sorumluluğunu ifade etmektedir. Bu sorumluluklar, maddi destek sağlama, koruma, yönlendirme gibi çeşitli alanlarda kendini göstermektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında, erkeğin kavvam rolü, ailesini ekonomik ve duygusal olarak desteklemesini gerektirmektedir şeklinde yorumlanabilir. Boşanma durumunda da bu sorumluluğunu yerine getirmesi beklenmektedir.

Kur'an boşanmanın her iki taraf için de adil ve saygılı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtir.³⁶⁴ Erkeğin, kadına zarar vermemesi ve onun haklarını ihlal etmemesi önemlidir. Erkeğin sorumluluğu, boşanma sırasında kadının psikolojik ve ekonomik zarar görmemesini sağlamaktır. Sosyolojik açıdan bakıldığında, erkeğin kadına zarar vermemesi, toplumsal huzuru sağlayan bir unsurdur. Boşanmanın karşılıklı saygı ve anlayışla yapılması, toplumdaki aile yapısını zedelemekten çözüm bulunmasına olanak sağlar Kur'an'da bunu gözetir.

Talak suresinde, evlilik kurumunun dolayısıyla boşanmanın da ciddiye alınması gereken bir konu olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu konuda atılacak bütün adımlar sorumluluklar da getirecektir. Boşama iradesinin işleme konması için belirli sürelerin dikkate alınması gerektiğine dair erkeğe doğrudan bir hitap vardır. Boşama düşüncesi kesinlik kazanmış olsa bile bu karar beyan edilirken, kadının temizlik döneminde bulunması ve o dönem içinde eşler arasında cinsel temas meydana

³⁶² el-Bakara 2:232. “Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini tamamladıklarında, aralarında mâkul ve meşrû ölçülerde rızalaştıkları takdirde boşayan kocalarıyla yeniden evlenmelerine engel olmayın.”

³⁶³ en-Nisa 4:34. “Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.”

³⁶⁴ et-Talâk 65:1. “...Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin. Rabbiniz Allah'a saygısızlıktan sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar...”

gelmemiş olması gerekmektedir ve bu noktada bunun takibinin sorumluluğu erkeğe verilmektedir.³⁶⁵ Kadının toplumsal pozisyonunu, haklarını ve onurunu koruyarak, boşanma erkeğin sorumluluğundadır. Kadınların yalnızca bir “eş” değil, aynı zamanda bir birey olarak toplumsal haklarını da göz önünde bulundurmaları önemlidir şeklinde çıkarım yapmak mümkündür.

Kur'an'da boşanma ile ilgili ayetler, erkeğe boşanma sürecinde büyük sorumluluklar yüklemektedir. Erkeğin bu süreçte, kadına karşı adaletli, saygılı ve şefkatli olması, sadece bireysel ilişkilerin değil, toplumsal yapının da sağlıklı olmasını sağlar. Boşanmanın yalnızca bireysel bir karar olmadığı, toplumsal bir etki yarattığı unutulmamalıdır. Erkeğin, boşanma sırasında kadının haklarını koruyarak adaletli bir tutum sergilemesi, toplumsal barışı ve düzeni sağlamada kritik bir rol oynamaktadır.

Görüldüğü üzere Kur'an'ın boşanma noktasındaki tutumu diğer iki kutsal kitaba göre daha ılımlıdır. Boşanmanın önüne geçmek için bazı telkinler de bulunmasına karşın boşanma, bazı gereklilikler yerine getirildiği sürece hukuki olarak normal karşılanmıştır. Ancak özellikle İncil'de boşanma ile ilgili bir özgürlük bırakılmamış hukuki olarak ise çok nadir şartlar altında gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Tevrat'ta da boşanma Kur'an'a göre çok daha baskın bir şekilde yerilmiş olmakla beraber İncil'e göre daha mütesahhil bir tutum görülmektedir. Üç kitabın bu noktadaki ortak tutumu ise boşanma ile ilgili hitapların erkeğe yönelik olmasıdır. Bu da dinlerde boşanma fiilinden erkeğin sorumlu olduğu anlayışını beslemiştir.

3.2. Miras Paylaşımında Erkek

Miras kavramı, akademik ve hukuki bağlamda, bir kişinin ölümüyle birlikte malvarlığının, borçlarının ve bu kişiyle bağlantılı olan diğer hukuki ilişkilerin yasal veya atanmış mirasçılara geçişini ifade eder. Miras, yalnızca bireyler arasında mal ve servet transferi değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği, sınıf, cinsiyet ve akrabalık ilişkilerinin düzenlendiği bir mekanizma olarak da işlev

³⁶⁵ en-Nisâ 4:19. “Ey iman edenler! Kadınlarınıza haksızlık yapmanız, onları sıkıntıya sokmanız, ne de olsa onlarla bir arada yaşamamız ve boşanmanın birçok yolu vardır.”

görür. Miras, servetin nesiller arasında aktarılmasını sağlayarak zengin ve yoksul sınıflar arasındaki farkın sürekliliğini sağlar. Miras paylaşımı, zaman zaman aile içindeki ilişkilerde gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Birçok kültürde miras paylaşımında kadınlar genellikle erkeklere göre dezavantajlı durumdadır. Bazı dinî ve geleneksel kurallar, kadınların mirastan ya hiç pay alamamasına ya da erkeklerin aldığı yarısını almasına neden olur.

Miras, kadınlara karşı ataerkil söylemin oluşturulmasında önemli rol oynayan ve söz konusu söylemin dinî emir ve pratiklerle şekillendirildiği konulardan birisidir. Miras, kadın ve erkek cinsiyetlerinin toplumsal düzen içindeki yerlerini dinî referanslar üzerinden gösteren bir sembol olarak nitelendirilebilir. Kadınlara verilen miras hakkının erkeklere kıyasla az verilmesi ya da hiç verilmemesi, dinî hükümlerle meşrulaştırılmaktadır. Kadınlara eşit hak vermemenin ikinci gerekçesi de gelenekler ve kültürel pratiklerin bu şekilde süregelmiş olması olarak gösterilmektedir. Miras eşitsizliğinin bir diğer gerekçesi de kadınların evlenerek başka bir aileye gitmeleri olarak ifade edilir.³⁶⁶

3.2.1. Tevrat'ta Miras Paylaşımında Erkek

Yahudi miras hukuku, bir kişinin vefatından sonra mal varlığının, belirli bir hiyerarşi ve kurallar çerçevesinde aile üyelerine intikalini düzenler. Tevrat'taki miras düzenlemeleri, özellikle Tesniye ve Sayılar kitaplarında ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Tevrat'a göre, miras çoğunlukla aile içindeki erkekler arasında dağıtılır. Erkek çocuklar mirasın ana hissedarlarıdır. İlk doğan erkek çocuk, “behor” olarak adlandırılır ve babasının mirasından iki pay alır.³⁶⁷ Eğer erkek çocuk yoksa, kız

³⁶⁶ Ayça Demir Gürdal - Zuhale Yonca Odabaş, “Kadın ve Miras: Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Folklor/Edebiyat* 20/78 (Ağustos 2014), 41-43.

³⁶⁷ Yas. 21:15-17. “Eğer bir adamın iki karısı varsa, birini sever, diğerinden hoşlanmaz ve her ikisi de ona erkek çocuklar doğurmuşsa, adam ilk doğan çocuğu hoşlanmadığı kadının oğlu olsa bile, ona hak ettiği payı vermelidir. Çünkü ilk doğan çocuk, babasının mirasından iki pay almalıdır.”

çocuklar mirasçı olur.³⁶⁸ Eğer ölen kişinin çocuğu yoksa, miras babasına; baba yoksa erkek kardeşlerine geçer.³⁶⁹

Tevrat'ın miras düzenlemeleri, kadın ve erkek arasında bir eşitsizlik olduğunu göstermektedir. Kadınlar, mirasta genellikle erkeklerle aynı payı almazlar. Bunun yerine, aileyi geçindirecek ve soyun devamını sağlayacak erkek çocuklara öncelik verilmiştir. Kadınlar yalnızca, belirli koşullar altında ve bazen yalnızca erkek çocukları olmadığı durumlarda mirasçı olabilirler. Örneğin Seloheş'in beş kızı, babalarının mirasını almak için talepte bulunurlar, çünkü erkek kardeşleri yoktur. Bu durum, kadınların da mirastan pay alabileceğini gösteren önemli bir olaydır.³⁷⁰ Miras, Yahudi toplumunda kabileler arasında düzeni sağlamak için de kullanılır. Kızların başka kabilelerden biriyle evlenmesi, mirasın farklı kabilelere geçmesine neden olabileceğinden, bu uygulama engellenmiştir.³⁷¹ Benzer bir durum ölen bir adamın karısıyla adamın kardeşinin evlenmesinin tavsiye edildiği bir başka ayette de görülebilir.³⁷² Bu uygulama, ölen kardeşin soyunun devamını ve miras hakkının korunmasını amaçlar. Doğan çocuk, ölen kişinin soyundan kabul edilir ve onun mirasını devralır. Evlilik ve miras yoluyla aile mülkünün aile içinde kalması sağlanır.

Tevrat'ta miras, aile içindeki bireylerin hakları ve toplumsal yapıyı düzenleyen önemli bir konudur. Tevrat'ta erkekler genellikle mirasçı olarak öne çıkar, çünkü toplumsal düzen ve aile yapısı, erkeklerin aileyi geçindirme ve soyun devamını sağlama sorumluluğuna dayanır. Tevrat'ın miras hükümleri, aile mülkiyetini ve kabile sistemini korumayı amaçlayan bir dönemde oluşturulmuştur. Erkeklerle öncelik tanınması, soyun devamı ve mülkiyetin ailenin erkek bireyleri arasında kalmasını sağlamayı hedeflemiştir. Günümüz toplumlarında kadınların iş gücüne katılımı ve

³⁶⁸ Say. 27:8. "İsraililere de ki, 'Bir adam ölür ve oğlu olmazsa, mirasını kızına devredeceksiniz.'"

³⁶⁹ Say. 27:9-11. "Eğer kızları yoksa, mirasını kardeşlerine vereceksiniz." "Eğer kardeşleri de yoksa, mirasını amcalarına vereceksiniz." "Eğer amcaları da yoksa, mirası en yakın akrabasına devredeceksiniz. Bu, İsraililer için bir yasal düzenleme olacaktır. Rab bunu Musa'ya bildirdi."

³⁷⁰ Say. 27:1-11.

³⁷¹ Say. 36:6-9. "Eğer miras, babalarının mirasını alan kızlara verilirse, kendi kabilelerinden biriyle evlenmelidirler. Böylece, İsraililer arasında mülk, bir kabileden diğerine geçmez. Her İsraili, atalarının mirasını koruyacaktır."

³⁷² Yas. 25:5-10 "Eğer kardeşlerden biri çocuksuz ölürse, ölenin karısı, başka bir adamla evlenmemelidir. Kardeşi, onunla evlenmeli ve ona çocuk vermelidir. Bu çocuk, ölen kardeşin soyunu sürdürecektir."

ekonomik bağımsızlığı, cinsiyet eşitliği taleplerini artırmıştır. Tevrat'taki miras hükümleri, kadının erkekten sonra gelen konumunu savunsa da modern hukuk sistemleri kadın ve erkeği mirasta eşit kılma eğilimindedir. Tevrat'ta miras, ailenin ekonomik dengesini korumak amacıyla düzenlenmiştir. Ancak günümüzde, adalet daha çok bireylerin eşit haklara sahip olması üzerinden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, Tevrat'taki hükümler çağdaş eşitlik anlayışına tam olarak uymayabilir.

3.2.2. İncil'de Miras Paylaşımında Erkek

Hristiyanlıkta miras hukuku, doğrudan dinî metinlerde ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Daha çok, Kutsal Kitap'ın genel ilkeleri ve Hristiyan etiği çerçevesinde mirasa dair yaklaşımlar şekillenmiştir. Hristiyanlıkta miras, ahlaki bir bağlamda ele alınır ve sevgi, adalet, eşitlik gibi değerlerle ilişkilendirilir. Miras kavramı Hristiyanlıkta sadece maddi bir paylaşımı ifade etmez, aynı zamanda ruhsal bir anlam taşır.³⁷³ Hristiyanlar, Tanrı'nın çocukları olarak kabul edilir ve Tanrı'nın vaat ettiği ruhsal nimetlere ortak mirasçılardır. Mesih ile birlikte yüceltilmek, Hristiyanların en büyük mirasıdır. Miras, maddi bir varlık değil, ruhsal bir ödül olarak anlaşılır. İsa'nın öğretileri, Pavlus'un mektupları gibi metinlerde, Tanrı'nın halkı için hazırlanan ruhsal miraslardan bahsedilir.³⁷⁴ Hz. İsa, maddi miras anlaşmazlıklarında hakemlik yapmayı reddetmiş ve kişilerin maddiyata aşırı önem vermemesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁷⁵

Tevrat'taki miras düzenlemeleri, o dönemdeki patriyarkal toplumsal yapıyı yansıtır. Erkekler, sadece mal varlıklarının sahipleri değil, aynı zamanda ailenin liderleridir. Kadınlar ise daha çok ev içindeki rollerle sınırlıdır ve miras hakkı genellikle onlara verilmez. İncil'de ise, Hristiyanlığın getirdiği manevi eşitlik anlayışı, kadın ve erkek arasında miras hakkı bakımından daha eşit bir yaklaşım sunar, ancak

³⁷³ Rom. 8:16-17. "Tanrı'nın Ruhu, bizim ruhumuzla birlikte Tanrı'nın çocukları olduğumuzla tanıklık eder. Madem çocuklar, o zaman mirasçılarız; Tanrı'nın mirasçıları ve Mesih'le birlikte ortak mirasçılar. Eğer O'nunla birlikte acı çekiyorsak, O'nunla birlikte yüceltilmek için mirasçısıyız."

³⁷⁴ Gal. 4:7. "Artık sen köle değilsin, oğulsun; eğer oğul isen, Tanrı'nın iradesiyle mirasçı olursun.", Rom. 8:17. ayette, Tanrı'nın çocukları, Mesih ile ortak mirasçılar olarak kabul edilir. Bu, Hristiyanlar için sonsuz yaşam ve Tanrı'nın krallığının parçası olma anlamına gelir.

³⁷⁵ Luk. 12:13-15. "Kalabalıktan biri İsa'ya, 'Öğretmenim, kardeşime söyle de mirası benimle paylaşın' dedi. İsa ona, 'Ey adam! Beni kim üzerinizde yargıç ya da miras paylaşırıcı yaptı?' dedi. Sonra da onlara, 'Her tür açgözlülükten sakının! Çünkü bir kişinin yaşamı, mal varlığına bağlı değildir' dedi."

toplumsal normlar ve aile yapılarındaki geleneksel roller yine de bazı etkilerini sürdürür.

3.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Miras Paylaşımında Erkek

İslam hukukunda fıkıh terimi olarak miras, ölen bir kimsenin mal varlığının akıbetini düzenleyen kuralları ifade etmektedir.³⁷⁶ İslam hukuku, mirasın paylaşımında ayrıntılı hükümler getirerek, toplumsal düzeni ve aile bağlarını korumayı amaçlar. Kur'an'da miras, özellikle Nisa Suresi'nde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Miras, İslam hukukunda, bir kişinin ölümünden sonra geride bıraktığı mal ve mülklerin nasıl paylaşılacağına dair düzenlemeleri içerir. Bu konuda Kur'an'da belirli hisseler, kadın ve erkeklerin payları, mirasçılardan kimler olacağı ve özel durumlarla ilgili çeşitli hükümler yer alır.³⁷⁷ Kur'an'da aile üyelerinin miras payları belirtilmiştir.³⁷⁸ Söz konusu ayetlerde erkeğe iki kadın payı kadar pay verilmesinden bahsedilir. Kadın ve erkeğe farklı paylar verilmesi çeşitli sebeplerle gerekçelendirilebilir. İslam miras hukukunda erkeğin sorumluluğunda olan nafaka, mehir, cihat yükümlülüğü, ceza hukukundaki âkile gibi durumlar erkeğe maddi olarak daha fazla yük bindiğini bu sebeple erkeğin ekonomik sorumluluğu nedeniyle böyle bir taksimin hayatın gerçeklerine daha uygun ve adil olduğu ifade edilir.³⁷⁹

Erkeklerin, kadınlardan daha fazla pay almasının arkasında ailedeki maddi sorumlulukları ve koruyucu rollerinin bulunduğu kabul edilir. İslam toplumunda erkekler, aileye bakma ve ekonomik destek sağlama sorumluluğuna sahipken, kadınlar genellikle evin içindeki sorumluluklarla yükümlüdürler. Bu nedenle, erkeklere aileye maddi destek sağlama görevinden dolayı daha fazla miras payı verilir. Kur'an'daki miras ayetlerinin sosyolojik olarak değerlendirilmesi, hem İslam toplumlarında

³⁷⁶ Hamza Aktan, "Miras", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020).

³⁷⁷ en-Nisâ, 4:7. "Erkekler ve kadınlar için, mirasçılarından her birinin aldığı pay kadar bir hisse vardır. Fakat, babanız ve oğlunuz (gibi yakınlar) dışında olanlar hakkında size belirttiğimiz ölçülerde miras payı belirlenmiştir."

³⁷⁸ en-Nisâ 4:11-12. "Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur."

³⁷⁹ Abdurrahman Yazıcı, "İslam Miras Hukuku ile Türk Medeni Kanunu Miras Sisteminin Mukayesesi", *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi* 17/55 (Mart 2013), 173-174.

tarihsel olarak nasıl uygulandığı hem de günümüz perspektifinden nasıl anlaşıldığı açısından önemlidir. Miras paylaşımına dair Kur'an hükümleri hem toplumsal yapıyı düzenleyen hem de bireyler arasındaki hak ve sorumlulukları belirleyen birer sosyal norm olarak işlev görmüştür. Bu ayetler, yalnızca bireyler arasındaki maddi paylaşım ile ilgili değil, aynı zamanda toplumsal düzenin sağlanması ve aile içindeki rollerin tanımlanmasıyla ilgili de bir anlam taşır. Kur'an'daki miras hükümleri, adalet ve eşitliği teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Zira kadınların mirasta hakları da ayetle güvence altına alınmıştır, bu da onların ekonomik bağımsızlıklarını artırmayı amaçlamaktadır. Kur'an'daki miras düzenlemeleri, toplumsal cinsiyet rollerini ve bu rollerin ekonomik hayata etkisini de yansıtır. Erkeklerin daha fazla pay alması, eski toplumsal yapılarda erkeklerin çalışan, kadınların ise bakıcı ve ev içi rollerle sınırlı kalmalarına dayandırılabilir.

Kur'an'daki miras ayetleri, İslam öncesi Arap toplumunda kadınların miras hakkının bulunmadığı ve erkeklerin tüm mirası aldığı bir dönemde büyük bir devrim niteliği taşımaktadır. Kadınlara miras hakkı verilmesi, dönemin şartlarında ilerici bir adım olarak nitelendirilebilir. Modern toplumlarda kadınlar ise kadın, iş hayatına daha fazla katılmakta ve ekonomik bağımsızlık kazanmaktadır. Kadınların ekonomik rollerinin değişmesi, miras paylaşımında cinsiyet eşitliği taleplerini artırmış ve İslam miras anlayışı eleştirilerin hedefi olmuştur.

Üç kutsal kitabın miras uygulamalarına bakıldığında özellikle Tevrat'ın mirası istisnai durumlar dışında tamamen erkeğe hasrettiği görülmektedir. Buna karşın İncil, diğer bazı amelî konularda olduğu gibi miras konusunda da içsel bir yorum benimsemiş, konunun hukuki boyutuna dair çok fazla içerik sunmamıştır. Kur'an'a bakıldığında ise kadın ve erkek mirastan mutlaka pay almakla beraber erkekler daha fazla pay alabilmektedirler. Günümüz anlayışı içerisinde kadın erkek eşitliği ön planda olduğu için dinlerin miras hukuku uygulamaları bazı kesimler tarafından eleştiri konusu edilmektedir.

3.3. Erkeğin Şahitliği

Hukuk terimi olarak şahitlik, bir kişinin, hukuki bir olay veya uyuşmazlıkla ilgili bilgi veya gözlemlerini, mahkemede veya yetkili bir mercide ifade etmesi anlamına gelir. Şahitlik, bir hukuki olayın aydınlatılması ve adaletin sağlanması için önemli bir delil türüdür. Şahitlik, bütün hukuk sistemlerinin geçmişten günümüze suçların ve hakların ispatı için başvurduğu yollardan birisidir.³⁸⁰ Şahitlik, bireylerin toplumsal sorumluluklarının bir parçasıdır. Sosyolojik açıdan bakılacak olursa şahitlik, yalnızca bir hukuki süreçteki bilgi aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal düzenin, adaletin ve güvenin yeniden inşasında önemli bir görev olarak değerlendirilebilir. Kişiler, doğru bilgi aktararak adaletin sağlanmasına ve toplumsal huzurun korunmasına katkıda bulunurlar.

İlahi ya da beşerî bütün hukuk sistemleri için şahitlik, suçun ispatı noktasında önemli bir vasıta olarak görülmüştür. Hukuki anlaşmazlıkların adaletle çözülebilmesi için sık sık güvenilir şahitlere ihtiyaç duyulmuş bu sebeple hukuk sistemleri şahitlik yapmayı toplumsal bir sorumluluk olarak görmüştür.³⁸¹ Toplumdan topluma bazı farklılıklar göstermekle beraber hukuki olarak şahitlik yapacak kimsede bazı özellikler aranmaktadır, şahitlik yapabilmek için belli şartlar taşımak gerekmektedir.

3.3.1. Tevrat'ta Erkeğin Şahitliği

Tevrat'ta şahitlikle ilgili düzenlemeler hem adaletin sağlanması hem de toplumda doğru ve güvenilir bir yargı sürecinin işletilmesi amacıyla çeşitli kurallar içerir. Şahitlik, adaletin sağlanması için önemli bir araçtır ve Tevrat'ta, şahitlerin güvenilirliği, şahitlik yapacak kişinin sayısı, yalan şahitlik gibi konulara dair düzenlemeler bulunur.³⁸² Tevrat, yalan şahitlik yapmanın yasak olduğunu ve yalancı şahitlerin cezalandırılacağını belirtir.³⁸³ Tevrat'ta bir kişinin suçlu olduğunun tespiti

³⁸⁰ Hadi Sağlam vd., “İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (Mart 2014), 89.

³⁸¹ Yılmaz Yurtseven, “İslam-Osmanlı Muhakeme Hukukunda Şahitlik Müessesesi”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 2 (Ağustos 2018), 91.

³⁸² Çık. 20:16 “Komşun aleyhine yalan şahitlik yapma.”

³⁸³ Tes. 19:18-19. “Hakimler iyice araştırma yapacaklar. Eğer şahit yalancıysa ve kardeşine karşı yalan yere tanıklık ettiyse, ona, kardeşine yapmak istediği şeyi yapacaksınız. Aranızdan kötülüğü kaldırmış olacaksınız.”

edilmesinde en az iki veya üç tanık gerekliliği ilkesini ortaya koyar.³⁸⁴ Bu durum şahitliğin ciddiyetini vurgulamaktadır. Tevrat'taki şahitlikle ilgili düzenlemeler, adaletin sağlanmasında şahitlerin güvenilirliğini esas alır. Doğruluk, dürüstlük ve şahitlerin doğru beyanlarda bulunması gerekliliği, toplumsal düzenin sağlanması önem teşkil etmektedir. Tevrat'taki bu kurallar, şahitlikte dürüstlüğün korunmasının yanı sıra, toplumda adaletin sağlanması ve haksız yere cezalandırılmanın engellenmesi için oldukça önemlidir.

Tevrat'ta kadının şahitliğiyle ilgili açık ve ayrıntılı bir düzenleme yer almamakla birlikte, Tevrat'ın bazı bölümleri ve Yahudi hukukunun yorumları, kadınların şahitlik yapma durumunu sınırlandırır. Tevrat'ta geçen cinayet için gerekli tanıklıkla ilgili ayette şahitlerin cinsiyeti ile ilgili bir bilgi verilmeden en az iki tanık ifadesi yer alır.³⁸⁵ Ancak, uygulamada kadınların şahitliği çoğunlukla erkeklere kıyasla daha sınırlı tutulmuştur. Yahudi hukukunda kadınlara yönelik olumsuz algının bir diğer yansıması, kadınların zekâ açısından yetersiz oldukları gerekçesiyle mahkemelerde şahitlik yapma ehliyetine sahip olmamaları yönündeki kararlardır. Kadınlar, bu bağlamda sağır, dilsiz, akıl hastası, kumarbaz ve uyuşturucu kullanan kişilerle aynı kategoride değerlendirilmiş ve şahitlikte güvenilir görülmemiştir. Hatta kadınların sayısal çoğunluğunun bile dikkate alınmadığı, yüz kadının bile tek bir erkeğin şahitliğiyle eşdeğer kabul edildiği belirtilmiş ve bu anlayış, kadınlara yönelik ayrımcı tutumu daha da belirgin hale getirmiştir.³⁸⁶ Yahudi hukuku ve Talmud literatürünün bir parçası olan Sanhedrin 27b, şahitlikle ilgili kuralları tartışır. Bu bölüm, özellikle şahitlerin kimler olabileceği, şahitliğin kabul edilebilirliği ve şahitlik yapamayacak kişiler hakkında detaylı hükümler içerir. Buna göre Talmud'un bu kısmı, kadınların genellikle şahitlik yapamayacağını ifade eder.³⁸⁷ Bu kural, Tevrat'ın ceza ve medeni hukukunda uygulanan genel bir prensip olarak sunulur. Kadınların şahitlik yapmalarının sınırlı olmasının temel nedenlerinden biri, bütün ataerkil toplumlarda olduğu gibi kadınların kamusal alandaki rollerinin dar olmasıdır. Bu sınırlamalar

³⁸⁴ Tes. 19:15. "Bir adamın işlediği herhangi bir suç veya günah için, bir kişinin tanıklığına dayanarak hüküm verilemez. Ancak, iki veya üç tanığın ifadesiyle bir suç sabit olur."

³⁸⁵ Say. 35:30. "Bir adamın öldürülmesiyle ilgili olarak, suçlu olduğu iddia edilen kişi için yalnızca bir tanığın sözü yeterli olamaz. Bir kişinin ölümüne tanık olan en az iki kişi gereklidir."

³⁸⁶ Şeker, "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı", 255.

³⁸⁷ "Sanhedrin 27b", *Sefaria* (Erişim 12 Ocak 2025).

toplumsal normlarla, kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda daha az yer almasıyla ve kadınların eğitim fırsatlarının sınırlılığıyla ilişkilendirilebilir. Bu, kadınların şahitlik haklarının çoğunlukla erkeklerin beyanlarını doğrulamak ya da onların hatırlamalarına yardımcı olmak gibi ikincil bir rol üstlenmelerine yol açmıştır. Tevrat'taki bu farklılıkların gerekçeleri, dönemin toplumsal yapısının ve kültürünün etkisiyle şekillenmiştir. Ayetlerde, şahitliğin ciddiyeti ve doğruluğu üzerinde durulmakta, suçlunun cezalandırılmasında tanıkların da sorumluluğu olduğu belirtilmektedir. Ancak, kadınların şahitliği erkeklerin tanıklıklarına destek olarak görülmüştür. Erkekler, kamusal alanda daha fazla yer aldıkları için, hukuki ve ekonomik deneyimleri daha çoktur. Dolayısıyla, şahitlik de genellikle erkeklerin sorumluluğunda bir alan olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde, bu farklılıklar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve kadınların kamusal alandaki dışlanmasına sebep olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Günümüzde, kadınların şahitlik yapma hakkı, erkekler ile eşit bir şekilde değerlendirilmekte ve bu tür eski düzenlemeler modern toplumlarda eleştirilmektedir.

3.3.2. İncil'de Erkeğin Şahitliği

İncil'de şahitlik hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etik, hukuki ve dinî sorumlulukları kapsayan bir olgudur. Şahitlik kavramı ahlaki ve manevi boyutlarıyla ele alınır. Hukuki olarak mahkemede yapılan tanıklığı ifade edecek bölümlerden ziyade manevi anlamda tanıklık ve önemli olaylara şahit olmaktan bahsedilir. Hem Eski Ahit hem de Yeni Ahit'te erkeklerin şahitlik yapma sorumluluğu, toplumsal düzenin merkezinde yer alır ve çoğunlukla topluluk içinde liderlik rollerine sahip olmalarıyla ilişkilendirilir.

İsa'nın öğretisi, şahitliğin sadece hukuki değil, aynı zamanda etik bir sorumluluk olduğunu vurgular. Bu, bireyin hem Tanrı'ya hem de topluma karşı sorumlu olduğuna dair bir bilinç oluşturur. İncil'de şahitlik, bireylerin toplumsal yaşamda güven ve adalet sistemine olan katkısının bir simgesidir. Yalan yere şahitlik yasağı, bireyler arası güvenin temeli olarak işlev görür, yalancı şahitler Hz. İsa'nın

çarmıha gerilmesine sebep olmuştur.³⁸⁸ Modern toplumlarda, benzer şekilde hukuk sistemleri yalan yere tanıklığı cezalandırarak toplumsal düzeni korumaya çalışır. İncil’de şahitlik iki ya da üç kişinin tanıklığına dayandırılarak, bireysel adalet arayışının toplumsal bir denetime tabi olması sağlanmıştır.³⁸⁹ Yeni Ahit, şahitliği yalnızca hukuki bir mesele olarak değil, aynı zamanda ahlaki ve dinî bir görev olarak ele alır.³⁹⁰ Bu bağlamda, şahitlik bireyin sadece dünyevi düzenle değil, aynı zamanda Tanrı ile ilişkisiyle de bağlantılıdır, tanıklık yalnızca sözlerle değil, yaşam biçimiyle de yapılmaktadır. Sosyolojik açıdan, bu tür bir yaklaşım, bireylerin toplumsal normlara uymasını dinî bir yükümlülükle pekiştirir. Yeni Ahit’te erkeklerin şahitliği, özellikle İsa Mesih’in yaşamı, ölümü ve dirilişi bağlamında öne çıkar. İsa’nın seçtiği on iki havari, onun Tanrı’nın Oğlu olduğuna tanıklık etmekle görevlendirilmiştir.³⁹¹

Eski Ahit’te şahitlik, genellikle erkeklerin etkin olduğu bir alan olarak karşımıza çıkar. Bu, patriarkal yapıların hem dinî hem de hukuki sistemleri etkilediği bir toplumsal düzenin yansımasıdır. Yeni Ahit, kadınların tanıklığına da yer vermiştir.³⁹² İsa’nın dirilişi olayında kadınlar ilk olarak tanıklık etse de dirilişin doğruluğunu erkeklerin tanıklığı desteklemiştir.³⁹³ Eski Ahit’teki kurallar, İsrail toplumunun patriarkal yapısını yansıtır. Kadınların şahitliklerinin göz ardı edilmesi veya sınırlandırılması, toplumdaki güç ilişkilerinin erkekler lehine nasıl şekillendiğini gösterir.

Kadınların şahitlikleri, erken Hristiyan toplumu içinde toplumsal önyargılar nedeniyle ciddiye alınmamıştır.³⁹⁴ İncil’in yazıldığı dönemde, erkekler toplumun

³⁸⁸ Mat. 26:59-61. “Başkâhinler ve Yüksek Kurul’un tüm üyeleri, İsa’yı ölüm cezasına çarptırmak için yalancı tanıklar arıyorlardı. Birçok yalancı tanık ortaya çıktı. Sonunda iki kişi gelip şöyle dedi: 'Bu adam, Tanrı'nın Tapınağı'nı yıkıp üç günde yeniden kurabilirim, dedi.'”

³⁸⁹ Mat. 18:16. “Ama seni dinlemezse, bir ya da iki kişi daha al, böylece her söz iki ya da üç tanığın ifadesiyle doğrulanabilir.”

³⁹⁰ Elçilerin İşleri 1:8 “Ama Kutsal Ruh üzerinize inince güç bulacaksınız; Yeruşalim’de, bütün Yahudiye ve Samiriye’de, yeryüzünün dört bucağında benim tanıklarım olacaksınız.”

³⁹¹ Elç. 1:8. “Kutsal Ruh üzerinize inince güç bulacaksınız; Yeruşalim’de, bütün Yahudiye ve Samiriye’de, yeryüzünün dört bucağında benim tanıklarım olacaksınız.”

³⁹² Mat. 27:55-56. “Orada, uzaktan olup bitenleri izleyen birçok kadın vardı. Bunlar, Celile’den İsa’nın ardından gelmiş ve O’na hizmet etmişlerdi. Bunların arasında Mecdelli Meryem, Yakup ve Yose’nin annesi Meryem ve Zebedi’nin oğullarının annesi vardı.”

³⁹³ 1Ko. 15:5-6. “Ve Kefas’a (Petrus) ve ardından Onikiler’e görüldü. Daha sonra beş yüz kardeşe birden görüldü.”

³⁹⁴ Luk. 24:10-11. “Bu kadınların söyledikleri, elçilere saçma geldi ve onlara inanmadılar.”

liderleri ve karar alıcıları olarak görülüyordu. Şahitlik yapma sorumluluğu, erkeklerin bu konularını pekiştiren bir görevdi. Yeni Ahit, erkeklerin tanıklık sorumluluğunu sürdürmekle birlikte, kadınların da önemli olaylara tanıklık etmesine yer vererek toplumsal cinsiyet rollerindeki dönüşümün ipuçlarını vermektedir. Ancak erkeklerin şahitliği, güçlü bir toplumsal kabul görmektedir. Günümüzde İncil'deki bu sorumluluklar, erkeklerin dinî ve toplumsal rolleri üzerine tartışmalara yol açmıştır. Modern Hristiyanlıkta, kadınların da şahitlik ve liderlik rollerinin artması, bu geleneksel yorumların yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur.

3.3.3. Kur'an-ı Kerim'de Erkeğin Şahitliği

Şehadet, 'şehide' kelimesinin mastarıdır. Lügate kesin haber anlamına gelir. Bir kimsenin, bir şahısta bulunan hakkını almak için, şehadet lafzıyla, hâkimin huzurunda ve hasmın muvacehesinde vaki olan doğru ihbardır.³⁹⁵ Kur'an, şahitliği adaletin bir parçası olarak ele alır. Şahitlik, toplumsal düzenin sağlanmasında temel unsurlardan biridir ve bireylerin haklarının korunmasını sağlar. Kur'an'da şahitlik konusu, çeşitli ayetlerde ele alınmıştır. Şahitlik, bir kişinin başka bir kişi veya olay hakkında doğruları söylemesini ifade eder ve hem kişisel hem de toplumsal hukuk düzeni açısından büyük bir öneme sahiptir. İslam hukukunda şahitlik, bir olayın ya da anlaşmanın doğru şekilde aktarılmasında kritik rol oynar. Şahitlik yapmanın sadece kişisel bir sorumluluk değil, aynı zamanda toplumsal bir görev olduğu ifade edilir. Bir olay ya da anlaşma hakkında doğru bilgi vererek adaletin yerine gelmesine yardımcı olmak, toplumda güvenin ve düzenin sağlanmasında önemli bir rol oynar.³⁹⁶

Kur'an'da erkek ve kadının şahitliğiyle ilgili en önemli ayet, Bakara Suresi 282. ayettir.³⁹⁷ Bu ayet, mali konularda şahitlikte kadının ve erkeğin eşit olmadığını

³⁹⁵ Mustafa Avcı, "Mecelle'ye Göre Dostluk ve Düşmanlığın Tanıklığa Etkisi", *AKADEMİK İSLAM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ* 6 (Haziran 2019), 171.

³⁹⁶ en-Nisa, 4:135. "Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın."

el-Mâide 5:8. "Ey iman edenler! Allah için adaletle şahitlik yapın. Bir kavme kin besleseniz de adaletli olmanız gerekir. Adalet, Allah'a daha yakın olma yoludur. Allah'tan sakının, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

³⁹⁷ el-Bakara 2:282. "Ey iman edenler! Karz (borç) verişinde birbirinize yazılı olarak sözleşme yapın. Adaletli bir şekilde şahit tutun. Şahitler, erkeğinizden iki kişi olsun. Eğer iki erkek bulunmazsa,

belirtmektedir. İslam'ın ilk yıllarındaki Arap toplumunda, erkekler sosyal hayatın çeşitli alanlarında daha fazla yer alırken, kadınlar genellikle ev içi işlerle sınırlanmış durumdaydı. Bu toplumsal yapının da şahitlik gibi kamuya açık ve önemli kararlar alma süreçlerinde erkeklerin daha fazla sorumluluk yüklenmesine sebep olmuş olabilir. İslam hukukunda, kadının ve erkeğin şahitliği arasındaki bu fark, genel olarak kadının unutkanlık gibi sebeplerle hata yapma olasılığına dayanır. Dolayısıyla bu düzenleme şahitliğin güvenilirliğiyle ilgili bir garanti sağlamayı amaçlamaktadır.

Kur'an'da sadece borçla ilgili şahitlik durumunda iki erkek şahit ya da bir erkek ile iki kadının şahitliği istenmiş olmakla birlikte, bu durumun her durumdaki şahitlik için geçerli olduğu belirtilmemiştir. Ancak, klasik dönem İslam hukuku doktrini bu şekilde oluşturulmuştur.³⁹⁸

Söz konusu dönemde, kadınların ekonomik ve hukuki deneyimlerinin erkeklere kıyasla daha az olması, onların şahitlik gibi ciddi toplumsal görevlerde daha az yer almalarına neden oluyordu. Kadınların eğitim düzeyinin ve toplumsal hayattaki katılımlarının sınırlı olduğu bir dönemde, erkekler hukuki işlemlerde ve şahitlik gibi konularda daha fazla sorumluluk taşımaları olağandışı olarak görülmemelidir. Bu durum, toplumsal iş bölümü ve kadınların kamusal alanlardaki görünürlüğü ile doğrudan ilişkilidir. Günümüzde bu tür düzenlemeler, kadınların eğitim seviyesinin arttığı, iş gücünde yer aldığı ve sosyal rollerinin dönüştüğü bir ortamda farklı bir şekilde değerlendirilebilir. Kadının toplumsal rolü değiştikçe, şahitlik ve benzeri meselelerde daha eşitlikçi yaklaşımlar benimsenmesi gerektiği düşüncesi gündeme gelmiştir.

3.4. Suç ve Cezalar Karşısında Erkek

Kanun önünde eşitlik ilkesi, doğası gereği, herkesin her koşulda aynı düzenlemelere tabi tutulacağı ve aynı muamele göreceği anlamına gelmez. Bu ilke, en

bir erkek ve iki kadın olsun. O zaman kadınlardan biri hata eder (yanlış hatırlarsa), diğer kadın ona hatırlatır. Şahitler, Allah'ın emrettiği şekilde şahitlik etsinler. Bunu sakın küçümsemeyin. Çünkü bu, Allah'ın indirdiği bir hükümdür.”

³⁹⁸ Nihat Dalgın, “Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (Ağustos 2005), 26.

yalın şekilde, benzer durumda bulunanların eşitliğini ifade eder. Hukuki statüleri farklı olan bireylere farklı kuralların uygulanması, tek başına bu prensibin ihlali olarak değerlendirilmez.³⁹⁹ Kanun önünde eşitlik ilkesi, dil, ırk, renk, cinsiyet gibi farklılıklar gözetmeksizin eşitliği vurgularken, pratikte en sık karşılaşılan problemlerden birisi cinsiyet temelli ayrımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰⁰

Toplumsal yapı, cinsiyetler arasında hiyerarşik bir düzen oluşturur ve bu yapı erkek egemen bir karakter taşır. Bu bağlamda, toplumsal yapının bir yansıması olan hukuk da maskülen bir nitelik taşır. Hukuk, toplumdan ve onun değer yargularından bağımsız değildir. Dolayısıyla, topluma nüfuz etmiş ataerkil anlayış ve bunun somut etkileri hukukta kendini gösterebilir. Hukuk, bir toplumdaki tüm güç ilişkilerinde olduğu gibi, toplumsal cinsiyet üzerinde de belirgin bir etkiye sahiptir. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin oluşumunda hukukun rolü büyüktür. Zira insan ilişkilerini düzenleyen kurallar ve bu kuralların uygulanışı çoğunlukla erkek bakış açısını yansıtır.⁴⁰¹

Feminizme göre ataerkil sistem, bir iktidar düzenidir ve kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıkların erkekler lehine kültürel olarak şekillendirilmesine yol açmıştır.⁴⁰² Mevcut hukuk sistemlerinde, erkeklerin görüşü nesnel standart oluşturur. Devlet toplumsal iktidarı yasalarla hukuk içinde düzenler. Böylece hukuk meşrulaşır ve toplumsal egemenlik görünmez olur. Hukuk böylece kendisi için erkek egemenliği görünmez ve meşru kılar.⁴⁰³

Genellikle kadın suçluların sayısının erkek suçluların sayısını geçtiği görülmemiştir.⁴⁰⁴ Kadınlar genellikle erkeklere kıyasla daha katı bir disiplin altında tutulmakta ve daha sıkı bir denetimle yetiştirilmektedir. Bu nedenle, eğitim ve disiplinin suçluluğa etkisi olduğu düşünüldüğünde, bu durum kadınlar için avantajlı

³⁹⁹ Jülide Gül Erdem, “Yargı Kararlarında Kanun Önünde Eşitlik İlkesi ve Kadın Erkek Eşitliği”, *Akademik Hassasiyetler* 4/8 (Aralık 2017), 23.

⁴⁰⁰ Erdem, “Yargı Kararlarında Kanun Önünde Eşitlik İlkesi ve Kadın Erkek Eşitliği”, 33.

⁴⁰¹ Nergiz Karadağ, “Hukuka Feminist Yaklaşım” (Kadın Hakları Ulusal Sempozyumu, İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2019), 6.

⁴⁰² Yükselbaba, “Feminist Perspektiften Hukuk”, 132.

⁴⁰³ Yükselbaba, “Feminist Perspektiften Hukuk”, 129.

⁴⁰⁴ Öztekin Tosun, “Suç ve Kadın”, *İstanbul Hukuk Mecmuası* 33/3-4 (Temmuz 2011), 29.

bir hale gelmektedir. Erkekler ise daha özgür bir ortamda büyüdüğü için olumsuz etkilerle daha kolay karşılaşmaktadır. Bu da erkeklerin suç teşkil eden nedenlerle daha sık karşılaştığı bir çevrede yaşamasına karşın, kadınların daha korunaklı ve düzenli bir ortamda hayatlarını sürdürmelerine olanak tanımaktadır.⁴⁰⁵ Bazı araştırmacılar, suç işleyen erkeklerin daha sıkı bir şekilde izlenirken, kadınlar için aynı özenin gösterilmediğini öne sürmektedir. Hafif suçlar, küçük çaplı hırsızlıklar veya basit kabahatler gibi durumlarda bu iddianın doğru olduğu söylenebilir. Ancak, daha ciddi suçlar söz konusu olduğunda, bu durumun geçerli olduğu veya kadınların erkeklere göre daha fazla hoşgörüsüyle karşılandığı iddiası kabul edilemez.⁴⁰⁶

Ceza muhakemesinde görev alan kişiler hem erkek hem de kadın olabilir. Hâkim, savcı veya müdafî gibi rollerde cinsiyetin bir önemi bulunmamaktadır; bu meslekler hem erkeklere hem de kadınlara açıktır. Aynı şekilde, ceza muhakemesinde görev yapan zabıt kâtabî, bilirkişi, tercüman veya mübaşir gibi diğer pozisyonlar için de herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Tanıklar açısından da cinsiyet farklılığına dayalı bir ayırım yapılmamaktadır; her iki cinsiyet de eşit şekilde değerlendirilir.⁴⁰⁷

Tarihsel süreçte kadınlara ve erkeklere verilen cezalar arasında belirgin farklılıklar olmuştur. Bu farklılıklar, toplumların kültürel, dini, ekonomik ve sosyal yapılarına bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Dünya genelinde yapılan istatistikler, bu durumun açık bir şekilde dikkat çektiğini ortaya koymaktadır.

Ceza hukukunda, kadınların suçları genellikle aile veya namus kavramları çerçevesinde değerlendiriliyordu. Örneğin, zina suçları kadınlar için daha ağır cezalandırılıyordu.⁴⁰⁸ Modern hukuk sistemlerinin gelişmesiyle kadın ve erkeklere yönelik ceza farklılıkları azaltılmaya çalışılmıştır. Hukuk sistemlerinde cinsiyet eşitliği sağlanmaya çalışılsa da toplumsal normlar ve ataerkil bakış açısı uygulamalara yansımaktadır.

⁴⁰⁵ Tosun, “Suç ve Kadın”, 33.

⁴⁰⁶ Tosun, “Suç ve Kadın”, 34.

⁴⁰⁷ Tosun, “Suç ve Kadın”, 38.

⁴⁰⁸ Kürşat Avcı - Kaan Özdedeli, “Kadın Cinselliği ve Kültürel Farklılıklar”, *Androloji Bülteni* 17/62 (2015), 227-228.

3.4.1. Tevrat'ta Suç ve Cezalar Karşısında Erkek

Yahudi yasalarına göre suçlar, niteliğine ve bunlara verilen cezalara göre farklılık gösterir. Suçların niteliğini ve derecesini belirleyen temel faktör, Tanrı hakkının ihlali ile insan hakkının gasp edilip edilmemesidir. Ayrıca, kutsal metinlerde cezası açıkça belirtilen suçlar ile kıyas yöntemiyle hüküm çıkarılarak cezalandırılan ve şiddetine göre sınıflandırılmış suçlar da bulunmaktadır. Bu ayrım, suçun manevi ya da toplumsal boyutuna göre cezaların uygulanmasını sağlar.⁴⁰⁹ Tevrat'ta, erkeklere ve kadınlara yönelik cezalar çoğu zaman eşit olarak uygulanmaktadır. Ancak bazı durumlarda toplumsal cinsiyet rollerine ve dönemin kültürel bağlamına dayalı farklılıklar görülebilir. Erkeğe yönelik belirlenen ceza, genel olarak geçim sıkıntıları ve insan olmanın getirdiği zorluklarla ilişkilendirilirken, kadına yüklenen cezalar daha çok cinsiyet veya cinsellik eksenli olup, onu daha aşağı bir konuma iten bir niteliğe sahiptir.⁴¹⁰

Zina suçu için hem erkek hem de kadın ölüm cezasıyla yargılanır. Tevrat, evlilik dışı cinsel ilişkileri ağır bir suç olarak görür ve toplumun ahlaki düzenini koruma amacı güder.⁴¹¹ Tecavüz suçu işleyen erkek, ölüm cezasıyla cezalandırılır. Kız, suçlu kabul edilmez ve herhangi bir cezaya çarptırılmaz. Bu hüküm, kadınların cinsel saldırıya karşı korunmasını hedefler.⁴¹² Hırsızlık suçu için kadın ve erkek arasında bir ayrım yapılmamıştır. Hırsız, çaldığı malın değerinden fazlasını ödemek zorundadır. Eğer bu borcu ödeyemezse, köle olarak çalıştırılarak cezasını öder.⁴¹³ Cinayet işleyen kadın veya erkek, kısas cezasına tabi tutulur. Cezanın uygulanmasında cinsiyet farkı gözetilmez; adalet esas alınır.⁴¹⁴ Nişanlı bir kızla rızaya dayalı cinsel

⁴⁰⁹ Mustafa Yiğitoğlu - Mustafa Göregen, "Yahudilikte Suçlar ve Cezalara Dair Bir Değerlendirme" (1. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi, Karabük, 2018), 832.

⁴¹⁰ Gürkan, "Yahudi ve İslâm Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüşü", 10.

⁴¹¹ Lev. 20:10. "Eğer bir adam başka bir adamın karısıyla zina ederse, zina eden kadın da erkek de mutlaka öldürülecektir."

⁴¹² Yas. 22:25-26. "Eğer bir adam nişanlı bir kızla kırdaki karşılaşırsa, ona zorla sahip olursa ve onunla yatarsa, yalnız o adam öldürülecektir. Kıza bir şey yapmayın, onun suçu yoktur."

⁴¹³ Çık. 22:1-3. "Eğer bir adam hırsızlık yaparsa ve yakalanırsa, çaldığı malın beş katını ödemelidir. Ödeyemezse, kendisi köle olarak satılacaktır."

⁴¹⁴ Çık. 21:23-24. "Can alanın canı alınacaktır. Göz göze, diş dişe, el ele, ayak aya karşılık olacaktır."

ilişki yaşayan hem erkek hem de kadın ölüm cezasına çarptırılır. Eğer ilişki kııda gerçekleşmişse ve kız bağırsa da yardım alamamışsa, sadece erkek suçlu kabul edilir.⁴¹⁵ Yalan tanıklık yapan kişi, erkek veya kadın fark etmeksizin aynı cezaya çarptırılır. Bu hüküm, adaletin korunması ve iftiraların engellenmesi amacı taşır.⁴¹⁶ İsrailoğulları, Musa'nın Sina Dağı'nda Tanrı ile konuşmak üzere kaldığı 40 günlük süre zarfında, sabırsızlık gösterip Tanrı'ya ihanet etmişlerdir. Altın takılarını eriterek bir buzağı heykeli yapıp ona tapmışlardır. Musa, halkın Tanrı'ya olan bağlılığını yeniden tesis etmek için Levi kabilesine görev vermiştir. Levi oğulları, Rab'bin emriyle, Altın Buzağı'ya tapan ve itaatsizlik edenleri kılıçtan geçirmiştir.⁴¹⁷

Kadının adet döneminde cinsel ilişkiye girmesi büyük bir yasak olarak görülmüştür. Kadın ve erkek eşit şekilde suçlu kabul edilir.⁴¹⁸ Adet dönemi, bir saflık meselesi olarak kabul edildiğinden, bu ihlal toplumdaki dışlanmayla sonuçlanır. Bekâretle ilgili suçlarda kadınlar daha fazla yükümlülük altında bırakılır. Örneğin, evlenmeden önce bekâretini kaybeden bir kız için ağır cezalar belirtilmiştir.⁴¹⁹ Eğer kadının bekâretini kanıtlayan işaretler bulunamazsa, bu, kadının evlilik öncesi ilişkiye girdiği veya ailesine karşı güveni ihlal ettiği anlamına gelir. Tevrat'ta kadınlara yönelik cezalar, genellikle cinsellik ve ahlaki davranışlar üzerinde yoğunlaşır. Bu cezalar, o dönemin toplumsal düzenini ve ahlaki normlarını koruma amacını taşır. Kadınlar, özellikle bekâret, zina ve adet dönemiyle ilgili kurallarda daha fazla sorumluluk altına alınmıştır.

Sünnet olmayan bir erkek, Tanrı'nın halkından dışlanır.⁴²⁰ Bu, manevi bir cezadır ve toplulukla bağların kesilmesi anlamına gelir. Savaşlarda erkeklerin sorumlu

⁴¹⁵ Yas. 22:23-24. "Eğer bir adam, başka bir adamın nişanlı kızıyla yatarsa ve bu şehirde olursa, ikisi de taşlanarak öldürülecektir. Çünkü kız bağırmamış, adam ise başkasının nişanlısına sahip olmuştur."

⁴¹⁶ Yas. 19:18-21. "Kim komşusuna karşı yalan yere tanıklık ederse, ona yapmak istediğini ona yapın; cana can, göze göz, dişe diş."

⁴¹⁷ Çık. 32:19-28.

⁴¹⁸ Lev. 20:18. "Eğer bir kadın adet görmekteyken biri onunla yatarsa, ikisi de toplumdaki dışlanacaktır."

⁴¹⁹ Yas. 22:20-21. "Ama kızın bekâret işareti bulunmazsa, kızı babasının evinin kapısına çıkaracaklar ve kentin adamları onu taşıyarak öldüreceklerdir. Çünkü kız, babasının evinde fahişelik ederek İsrail'de rezalet yapmıştır. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız."

⁴²⁰ Yar. 17:12-14. "Bir erkek çocuğu sekiz günlük olunca sünnet edilecektir. Eğer bir erkek sünnet edilmezse, o kişi antlaşmamızı bozduğu için halkın arasından atılacaktır."

olduğu belirtilir. Savaş sırasında korkak davranan veya moral bozucu bir tavır sergileyen erkekler, topluluk için bir tehdit olarak görülmüş ve eve gönderilmeleri emredilmiştir. Bu bir manevi ve toplumsal ceza olarak görülür, çünkü kişinin korkusu tüm topluluğu etkileyebilir.⁴²¹ Asi bir oğlun cezalandırılması konusunda baba öncelikli sorumlu tutulur. Baba hem oğlunun terbiyesinden hem de toplumsal düzeni sağlamaktan birinci derecede yükümlüdür.⁴²² Erkekler, dinî görevlerin ihlali veya otoriteye karşı gelme⁴²³ gibi suçlardan daha sık cezalandırılır. Örneğin, putperestlik ve itaatsizlik gibi durumlarda erkekler sorumlu tutulur. İsrail'in erkekleri, Midyanlı kadınlarla ilişkiye girerek putperestliğe bulaştıkları için cezalandırılmıştır. Bu olayda, erkeklerin sorumluluğu özellikle vurgulanır.⁴²⁴ Tevrat'ta erkekler genellikle aile reisliği, dinî liderlik ve savaş gibi toplumsal rollerde ön planda oldukları için belirli suçlar ve cezalar onlara özgü şekilde düzenlenmiştir. Bu cezalar, toplumsal düzeni korumak, aile birliğini sağlamak ve dinî otoriteye sadakati teşvik etmek için uygulanmıştır. Tevrat'ta erkeklerin sorumlu tutulduğu suçlar, genellikle onların toplumsal ve dinî liderlik rollerinden kaynaklanır. Bu durum, dönemin patriyarkal yapısının ve toplumsal düzenin bir yansımasıdır.

Tevrat'ta birçok suç için erkek ve kadınlara eşit cezalar öngörülmüştür. Ancak bazı durumlarda toplumsal cinsiyet rolleri ve dönemin sosyo-kültürel yapısı nedeniyle cezalar arasında farklılıklar görülebilir. Kadınlar genellikle cinsel suçlar ve namusla ilgili konularda daha ağır yükümlülükler altına alınırken, erkekler dinî ve otoriteyle ilgili suçlarda daha sık cezalandırılır.

⁴²¹ Yas. 20:8 “Eğer bir adam savaşta cesaretini kaybeder ve korkarsa, halkın cesaretini kırmasın diye evine gönderilsin.”

⁴²² Yas. 21:18-21. “Eğer bir adamın asi ve dik başlı bir oğlu varsa, babasına ve annesine itaat etmiyor, onları dinlemiyorsa, babası ve annesi onu kent kapısına, kentin ileri gelenlerine götürsün. Onlara, ‘Oğlumuz asi ve dik başlıdır, bizi dinlemiyor, obur ve sarhoştur’ desinler. Kentin bütün adamları onu taşlasın. Böylece aranızdaki kötülüğü ortadan kaldırmış olursunuz.”

⁴²³ Yas. 17:12. “Eğer bir adam Rab'bin belirlediği otoriteye karşı gelir ve kâhinin ya da hâkimin kararını tanımazsa, o adam öldürülecektir.”

⁴²⁴ Say. 25:1-5. “İsrail'in erkekleri putperest tanrılara tapan kadınlarla ilişkiye girdiler ve Rab'bin gazabını üzerine çektiler.”

3.4.2. İncil’de Suç ve Cezalar Karşısında Erkek

Yeni Ahit’te, cezalar ve suçlar bireylerin ahlaki, ruhsal ve toplumsal davranışlarına yöneliktir. Genel olarak, Eski Ahit hukuki düzenlemelere odaklanırken, Yeni Ahit sevgi, merhamet ve affetme temalarını ön planda tutar. Ancak, bazı suçlar ve cezalar hem erkekler hem de kadınlar için eşit olarak belirtilirken, toplumsal cinsiyet rollerine bağlı farklılıklar da görülebilir.

Yeni Ahit’te İsa, zina suçu işleyen kadının taşlanmasına karşı çıkmıştır. Kadının tövbe etmesini istemiş ve günahın sonuçlarının affedilebileceğini vurgulamıştır. Burada, cezadan çok tövbe ve bağışlanma ön plandadır.⁴²⁵ Ancak Hristiyan mezheplerinin uygulaması bu şekilde olmamıştır. Hem erkek hem de kadın için boşanma ve sadakatsizlik aynı şekilde günah sayılmıştır. Bu hükümde cinsiyet ayrımı yapılmaz ve her iki taraf eşit sorumluluk taşır. Yeni Ahit’te bu tür durumlarda fiziksel cezalar yerine ahlaki sonuçlar vurgulanır.⁴²⁶ Manevi liderlikte veya toplumsal görevlerde ihmalkâr davranışlar cezalandırılır. Bu ayet hem erkeklere hem de kadınlara yönelik olsa da dönemin kültürel bağlamında genellikle erkekler daha çok liderlik rollerinde bulunduğu için sorumluluk ağırlıklı olarak onlara düşer.⁴²⁷

3.4.3. Kur’an-ı Kerim’de Suç ve Cezalar Karşısında Erkek

Kur’an’daki hükümler, genellikle temel cezaları belirlerken, bu cezaların detayları ve uygulanma biçimi İslam hukuku tarafından şekillendirilmiştir. Fıkıh, cezaların uygulanmasında sosyo-ekonomik koşullar, suçun niteliği ve delil durumlarını dikkate alır. Kur’an, cezaların uygulanmasında adaletin sağlanmasını ve suça eşit karşılık verilmesini emreder.⁴²⁸ İslam cinsiyet ayrımına sebep olacak bir dil

⁴²⁵ Yu. 8:3-9. “Din bilginleri ve Ferisiler, zina yaparken yakalanan bir kadını İsa’nın önüne getirdiler. Ona dediler ki: 'Bu kadın zina yaparken yakalandı. Musa’nın Yasası bize böyle kadınların taşlanmasını buyuruyor. Sen ne dersin?' İsa şöyle dedi: 'Aranızda kim günahsızsa, ilk taşı o atsın.' Onlar birer birer oradan uzaklaştılar.”

⁴²⁶ Mar. 10:11-12. “Kim karısını boşar ve başka biriyle evlenirse, zina etmiş olur. Kadın da kocasını boşayıp başkasıyla evlenirse, zina etmiş olur.”

⁴²⁷ Mat. 18:6. “Ama kim bu küçüklerden birini günaha sürüklerse, boynuna büyük bir değirmen taşı asılıp denizin dibine atılmak onun için daha iyi olurdu.”

⁴²⁸ en-Nahl 16:90. “Allah adaleti, iyiliği ve yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”

kullanmamaktadır. İslam hukukunun değindiği meseleler hem kadın hem de erkeğe hitap eder.⁴²⁹

Kur'an'da zina suçu işleyen erkek ve kadın için eşit bir ceza öngörülmektedir. Ancak İslam hukukunda bu cezanın uygulanması için dört güvenilir şahidin olayı görmesi şartı getirilmiştir.⁴³⁰ Bu, iftira ve haksız ceza verilmesini önlemek için konulmuş bir koruma mekanizmasıdır. Zina cezası, toplumsal ahlakı koruma ve aile yapısını muhafaza etme amacı taşır. Hırsızlık yapan erkek ve kadın için eşit bir ceza belirlenmiştir. Ancak bu cezanın uygulanması için suçu hafifletici veya zorlayıcı durumların olmaması gerekir.⁴³¹ Cezanın amacı, toplumdaki mal güvenliğini sağlamak ve hırsızlığı caydırmaktır. Ancak İslam hukuku, bu cezanın uygulanması için bazı şartlar getirmiştir: Çalınan malın değeri belirli bir miktarın üzerinde olmalı, mal koruma altındaki bir yerden alınmalı ve hırsızlık zorunluluk (açlık gibi) nedeniyle yapılmamış olmalıdır. Namus konusunda iftira atan erkek ve kadın için eşit cezayı öngörmektedir. Özellikle namus konularında iftira, ağır bir suç olarak değerlendirilir.⁴³² Ayrıca, böyle bir kişinin şahitliği bir daha kabul edilmez, bu da onun sosyal güvenilirliğini kaybettiği anlamına gelir. Bu hüküm, bireylerin onurunu koruma ve toplumdaki iftira olaylarını önleme amacı taşır. Öldürme durumunda kısas hükmü, suçu işleyen erkek ya da kadın arasında ayırım gözetmeksizin uygulanmaktadır.⁴³³ Kısas, öldürme veya ağır yaralama durumlarında adaletin sağlanması için uygulanır. Suçluya, mağdurun durumuna eş bir ceza verilir. Ancak affetme ve diyet (kan bedeli) ödeme seçeneği sunulmuştur. Bu, cezaların sertliği kadar toplumsal barışın da önemsendiğini gösterir. Faiz alıp vermek haram kılınmıştır. Erkek ve kadınlar bu

⁴²⁹ Mustafa Yayla, *İslâm Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2011), 74.

⁴³⁰ en-Nûr 24:2. “Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüz değnek vurun. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dinî konusunda merhamet duygusu sizi alıkoymasın. Müminlerden bir grup da onların cezalandırılmasına şahit olsun.”

⁴³¹ el-Mâide 5:38. “Hırsızlık yapan erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah’tan bir ceza olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.”

⁴³² en-Nûr 24:4. “Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup sonra dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun ve onların şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. İşte onlar fasıklardır.”

⁴³³ el-Bakara 2:178 “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı: Hür kişi hür kişiyle, köle köleyle ve kadın kadınla kısas edilir. Ama kim kardeşi tarafından affedilirse, örfe uygun bir şekilde diyet ödenmesi gerekir.”

hükümden eşit derecede sorumlu tutulmuşlardır.⁴³⁴ Faizcilik yapanların ahirette ağır cezalarla karşılaşacakları bildirilmiştir.

Erkekler, ailelerinin geçiminden sorumlu tutulur.⁴³⁵ Kur'an erkeklerin ekonomik olarak sorumlu olduklarını ve bu görevi ihmal etmelerinin dinî ve toplumsal bir suç olduğunu ifade eder.

Kadınlar, toplumda ahlaki düzeni koruma adına giyim ve davranışlarında daha fazla sorumluluk altındadır.⁴³⁶ Bu hüküm, kadınların hem fiziksel örtünmelerini hem de davranışlarındaki iffetli duruşlarını kapsar. Erkeklerle yönelik böyle bir yükümlülük belirtilmemiştir. Boşanmış bir kadının tekrar evlenmeden önce üç ay (iddet süresi) beklemesi zorunludur. Bu süre, kadının hamile olup olmadığının belirlenmesi ve soyun karışmaması amacıyla konulmuştur.⁴³⁷

Erkek ve kadın arasında adaletli bir yaklaşım gözetilmesi, Kur'an'ın temel prensiplerindedir. Ancak bazı durumlarda biyolojik ve toplumsal farklılıklar gözetilerek cezaların uygulanma biçimlerinde farklılıklar olabilir. Bu farklılıklar, Kur'an'ın genel adalet ve denge prensiplerine dayandırılmıştır. Kadın ve erkeklerle yönelik cezaların farklılık göstermesi, eşitsizlik değil, toplumsal düzeni sağlama ve adaleti gözetme amacı taşır. Kadınlar hamilelik ve emzirme dönemlerinde suç işlediklerinde cezalarının ertelenmesi veya hafifletilmesi gündeme gelebilir.⁴³⁸ Kur'an, adalet ve merhametle hükmetmeyi emreder. Kadın veya erkeğe uygulanan herhangi bir cezanın adaletsizlik doğurmaması için titiz bir süreç gereklidir.

⁴³⁴ el-Bakara 2:275 "Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalkışı gibi kalkarlar. Bu, onların 'Alım-satım da faiz gibidir' demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alım-satımı helal, faizi ise haram kılmıştır."

⁴³⁵ en-Nisâ 4:34. "Erkekler, kadınlar üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Çünkü Allah, birini diğerinden üstün kılmış ve erkekler mallarından harcamışlardır."

⁴³⁶ en-Nür 24:31. "Ey Peygamber! Mümin kadınlara söyle: Başörtülerini yakalarının üzerine kadar örtünler ve ziynetlerini açmasınlar."

⁴³⁷ el-Bakara 2:228 "Boşanan kadınlar, üç aybaşı süresi beklerler."

⁴³⁸ Buhari, Hudud, 23; Müslim, Hudud, 22. "Abdullah ibn Ömer'den rivayet edilen bir hadis: "Bir kadın, zina suçunu itiraf etti ve cezasının uygulanmasını istedi. Kadının hamile olduğu anlaşıldığında, Hz. Peygamber (s.a.v.) doğum yapana kadar cezayı erteledi."

4. Tevrat, İncil ve Kur'an'da Erkeklerle Özel Ritüel ve İbadetler

Ortak özellik ve işlevlere göre ele alındığında ritüel, birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin, uygun zamanlarda, sembolik ve aşağı-yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanmasıdır.⁴³⁹ Ritüeller, biçim ve içerik açısından kültürel etkilerden etkilenmeye açık olmakla birlikte, kültürel farklılıkların ötesinde toplumsal yaşamda benzer ve ortak etkiler yaratırlar. Öncelikle, ritüeller sosyal uyumun önemli unsurları arasında yer alır. Temel özellikleri itibarıyla, ritüeller toplumsal bir karakter taşır; grupları bir arada tutar, dayanışmayı artırır ve topluluğun ortak bilincini güçlendirir. Aynı zamanda ritüeller, toplumdaki statü ve rollerin belirlenmesinde de etkilidir.⁴⁴⁰ Tarih boyunca erkekler için özel olarak yapılan ritüeller, genellikle toplumsal cinsiyet, güç, geçiş, olgunlaşma ve kimlik inşası gibi temalar etrafında şekillenmiştir. Bu ritüellerin çoğu, erkeklerin belirli bir yaşa ulaşmalarını, toplumdaki rollerine uygun bir şekilde kabul edilmelerini veya toplumsal cinsiyet normlarına uymalarını sağlamak amacıyla gerçekleştirilir.

Erkeklerle özgü dinî ritüeller, bireyin dinî kimliğini inşa ederken toplumsal rollerini de pekiştirir. Örneğin, Yahudilikte Bar Mitzvah, erkek çocuğun birey olarak dinî sorumluluklarını üstlendiği bir dönüm noktasıdır. Erkeklerin ibadetlerdeki kolektif katılımı, toplumsal dayanışmayı ve dinî aidiyeti güçlendirir. Cuma namazı veya Minyan gibi uygulamalar, topluluğun bir parçası olma duygusunu artırır. Erkeklerle özel ibadetler, kadınların dinî rollerini sınırlayabilir. Bu durum, dinî topluluklarda cinsiyet temelli bir ayrımı ve erkeklerin kamusal alandaki üstünlüğünü yansıtır.

4.1. Tevrat'ta Erkeklerle Özel Ritüel ve İbadetler

Tevrat, erkekler için çeşitli ibadet, tören ve ritüeller içermektedir. Bu ritüeller, toplumsal ve dinî düzenin korunmasına katkı sağlayan patriarkal bir sistemin yansımasını içerir. Tevrat'taki erkeklerle özgü ritüeller, bireyin topluluk içindeki

⁴³⁹ Lauri Honko, "Theories Concerning the Ritual Process", *Science of Religion Studies in Methodology*, ed. Lauri Honko (Paris, 1979), 397.

⁴⁴⁰ Kasım Karaman, "Ritüellerin Toplumsal Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2010/21 (Haziran 2010), 232.

statüsünü belirlemektedir. Ritüeller, erkekler arasında dayanışmayı artıran kolektif bir deneyim ortaya koymaktadır. Erkeklerle topluluk ve aile içinde belirli sorumluluklar yüklenmesine sebep olur. Tevrat'ta geçen ritüellerin çoğu erkeklere özgüdür, bu da Yahudi toplumunda toplumsal cinsiyet rollerini belirginleştirmektedir.

Yahudi geleneğinde, erkek çocuğun doğumunu takip eden ilk cuma akşamı, aile ve yakınların katılımıyla Şalom Zahor adı verilen bir tören düzenlenir. Bu tören, yeni doğan bebeğin doğum sevincini paylaşmak ve kutsamak amacıyla bir ziyafet eşliğinde gerçekleştirilir. Bazı Yahudi topluluklarında, erkek çocuklar için düzenlenen Şalom Zahor törenine benzer bir kutlama, kız çocukları için de büyük bir ayırım yapılmaksızın Şalom Nekeva adıyla gerçekleştirilir. Bu tören, kız çocuğunun doğum sevincini paylaşmak amacıyla düzenlenir.⁴⁴¹

Brit Milah⁴⁴² Yahudilikte sünneti ifade etmektedir. Tanrı ile İbrahim ve onun soyundan gelenler arasında yapılan ahdin fiziksel bir işaretidir. Sünnet emri İbrahim'e geldiğinde, kendisi doksan dokuz yaşında iken sünnet olmuş; aynı gün evindeki tüm erkekleri, hizmetçileri ve o sırada on üç yaşında olan oğlu İsmail'i de sünnet etmiştir. Daha sonra, Tanrı'nın buyruğuna uygun olarak, sekiz günlükken doğan oğlu İshak'ı da sünnet ettirmiştir. Sünnet, özellikle sürgün dönemi ve sonrasında Yahudiler ile diğer halklar arasında en temel ayırıcı işaret olarak kabul edilmiş ve Yahudiler dışındaki milletler "sünnetsiz" olarak anılmıştır. Bu nedenle, İsrailoğulları'ndan bir kadının Yahudi olmayan bir erkekle evlenebilmesi için erkeğin sünnet olması şart koşulmuştur.⁴⁴³ Erkeklerle özgü bu ritüel, Yahudiliğin temel ibadetlerinden biridir.⁴⁴⁴ Erkeklerin bu törenle topluluğa kabul edilmesi, patriarkal bir toplumda bireyin dinî kimliğinin aile ve topluluk aracılığıyla şekillendiğini gösterir. Bu ritüel, erkek çocuğun biyolojik ve dinî açıdan "tamamlanmasını" simgeler ve onu dinî topluluğun bir parçası yapar.

⁴⁴¹ Çinpolat, "Yahudilikte Yenidoğan Törenleri", 87.

⁴⁴² Yar. 17:10-14. "Oğullarınız arasında sekiz günlük olan her erkek çocuk sünnet edilecek."

⁴⁴³ Çinpolat, "Yahudilikte Yenidoğan Törenleri", 88.

⁴⁴⁴ Mustafa Kıranatlıoğlu, "Yahudilikte Sünnet", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32/44 (Haziran 2018), 103.

Yahudilikte yeni doğan çocuklarla ilgili önemli bir uygulama, annenin ilk erkek çocuğu için düzenlenen “Pidyon HaBen” (ilk oğlun fidyesi) törenidir. Bu tören, özellikle annenin ilk erkek çocuğu olan “ben bahor” için gerçekleştirilir. Tören, çocuğun Tanrı’ya adanmışlığını sembolize eder. Yahudilikte, ilk doğan erkek çocukların Tanrı’ya ait olduğu inancına göre, bu adanmışlık durumunu sona erdirmek ve çocuğu sıradan bir birey durumuna döndürmek amacıyla, doğumun 31. gününde düzenlenir. “Pidyon” kelimesi “fidye” anlamına gelir ve bu tören, fidye ödenerek ilk erkek çocuğun Tanrı’ya adanmışlık ya da rehin olma durumundan kurtarılmasını sembolize eder.⁴⁴⁵ Pidyon HaBen töreninden farklı olarak, Vijola töreni sadece ilk kız çocuğu için değil, doğan tüm kız çocukları için düzenlenir. Vijola töreni, aynı zamanda kız çocuğuna isim verme töreni olarak da kabul edilir. Bu tören, çocuğun doğumunun sekizinci gününden kırkıncı gününe kadar uygun görülen herhangi bir günde gerçekleştirilebilir.⁴⁴⁶

Yahudi erkek çocukları 13 yaşına geldiklerinde dinî sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlü kabul edilirler. Bar Mitzvah töreni, bu yükümlülüğün resmi olarak kabul edildiği ritüeldir.⁴⁴⁷ Erkek çocuk, sinagogda Tevrat’tan bir bölüm okuyarak bu geçişi ilan eder. Bu tören, patriarkal toplumlarda erkeklerin dinî liderlik rollerine hazırlık sürecinin bir parçası olarak görülebilir.

Pesah ritüelinde, her aile reisi, kuzuyu kurban eder ve evin eşiğine kan sürer.⁴⁴⁸ Erkeklerin dinî lider olarak ev halkı için bu ritüeli yerine getirmesi, aile içinde dinî otoritenin erkeklerde toplandığını gösterir. Bu ritüel, erkeklerin ailelerini Tanrı’nın koruması altına sokma görevini vurgular.⁴⁴⁹ Yahudilikte din adamlığı görevi olan kohenlik yalnızca erkeklerin yapabileceği bir görevdir.⁴⁵⁰ Kohen olmak için aranan şart baba tarafından soyu Harun’a dayanan erkek olmaktır. Bu görevin aynı soydan

⁴⁴⁵ Çinpolat, “Yahudilikte Yenidoğan Törenleri”, 94-96.

⁴⁴⁶ Çinpolat, “Yahudilikte Yenidoğan Törenleri”, 100.

⁴⁴⁷ Yusuf Altıntaş, *Yahudilikte Kavram ve Değerler* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2001), 88-89.

⁴⁴⁸ Çık. 12:24-27. “Bu tören, sizin ve çocuklarınız için sonsuza dek sürecek bir kural olacaktır.”

⁴⁴⁹ Ahmet Sezer, “Yahudilerin ve Sâmîrîlerin dinî Bayram Gelenekleri”, *11. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı II* (2023), 122-123.

⁴⁵⁰ Çık. 28:1 “Kardeşin Harun’u ve oğullarını aranızda al. Onları bana kâhinlik etmek için kutsal kıl.”

gelen kadınlara verilmemesi Yahudi toplumunda kadınların dinî hayatta arka planda kalmalarına etki etmiştir.

Yahudilikte günlük ibadetlerde on yetişkin erkeğin bulunması gerekliliği durumuna “minyan” adı verilir.⁴⁵¹ Minyan, erkeklerin topluluk içindeki dinî liderlik rollerini güçlendirir. Kadınların bu sayıya dahil edilmemesi, toplumsal ve dinî otoritenin erkeklere tahsis edildiğini gösterir. Erkekler, yılda üç kez Kudüs’e giderek Tanrı’nın huzurunda tapınmakla yükümlüdür.⁴⁵² Bu hac ziyareti ritüeli, erkeklerin topluluk içindeki dinî sorumluluğunu vurgular.⁴⁵³ Erkeklerin Kudüs’e seyahat ederek dinî birlikteliği güçlendirmesi, toplumsal dayanışmayı artırır.

Yahudi dininde erkeklere özel ritüeller ve ibadetler, dinî uygulamaların erkekler etrafında şekillendiği patriarkal bir toplum yapısını yansıtır. Erkekler, ailelerin ve toplulukların dinî liderleri olarak kabul edilir ve bu roller dinî metinlerle meşrulaştırılır. Erkeklerin toplu ibadetlerdeki merkezi rolleri, toplumsal dayanışmayı artırır. Erkeklerin topluluk içindeki yerlerini güçlendirir ve dinî kimliklerini pekiştirir. Kohenlik ve kurban ritüelleri gibi uygulamalar, erkeklerin dinî otoritesini ve toplumdaki liderlik rollerini sağlamlaştırır. Bu, toplumun dinî normlar etrafında organize olmasına yardımcı olur. Brit Milah ve Bar Mitsva gibi ritüeller, erkeklerin bireysel dinî kimliklerini inşa etmelerine olanak tanır. Bu ritüeller, bireyi dinî topluluğa entegre etmenin bir yolu olarak işlev görür.

Tevrat’a göre kadınlar da erkekler gibi tapınakta kurban sunabilirler. Örneğin, doğum sonrası temizlenmek için bir çift kumru ya da iki güvercin sunmaları gerektiği ifade edilir.⁴⁵⁴ Tevrat’ta kadınlar, zaman zaman peygamberlik gibi önemli bir rolle de

⁴⁵¹ Gülşen İstek, *Kutsal Metinler ve İslami İlimlerde Her Dem Kadın* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 47.

⁴⁵² Çık. 23:17. “Yılda üç kez bütün erkekler Rabbin huzuruna çıkacaktır.”

⁴⁵³ Yas. 16:16 “Rabbimiz Tanrı’nın belirlediği üç bayramda –Fısıh, Şavuot ve Sukkot– bütün erkekleriniz Rabbiniz Tanrı’nın seçtiği yerde huzuruna çıkacaktır.”

⁴⁵⁴ Lev. 12:6-8. “Temizlenme süresi sonunda bir yaşında bir kuzu ve bir kumru ya da güvercin sunacaktır. Eğer yeterince zengin değilse, iki kumru ya da iki güvercin getirebilir.”

anılabilir. Hz. Musa'nın kız kardeşi olan Miriam, Tanrı'nın halkını yönlendiren bir kadın peygamber olarak anılır.⁴⁵⁵

4.2. İncil'de Erkeklerle Özel Ritüel ve İbadetler

İncil'de erkeklerle özel ibadet, tören ve ritüeller, Yahudi izleri taşır. Bunun yanında Hristiyanlık döneminde daha çok ruhsal sorumluluklar ön plandadır. Bu ritüeller, erkeklerin toplumsal ve dinî rollerini pekiştirme amacı taşımaktadır.

Sünnet, erkek çocukların dinî topluluğa kabul edildiği bir ritüeldir ve toplumsal bir kimlik kazanmalarına yardımcı olur.⁴⁵⁶ İsa'nın sünnet edilmesi, Yahudi geleneğinin bir devamıdır.

İsa, havariler olarak on iki erkeği seçmiştir. Havariler, Hristiyanlık mesajını yaymakla görevlendirilmiştir.⁴⁵⁷ Erkek havariler, dinî liderliği temsil eder ve erkeklerin dinî otoriteyi ellerinde bulduklarını gösterir. Bu, patriarkal bir toplumda erkeklerin otoritesini pekiştiren bir uygulamadır. Rahiplik görevi de yalnızca erkeklerle verilmiştir ve onların kiliselerde dinî otoriteyi ellerinde buldurmasını sağlar.⁴⁵⁸ Erkeklerin rahiplik görevi, dinî otoritenin erkekler tarafından kontrol edilmesini sağlar.

İsa, Son Akşam Yemeği'nde sadece erkek öğrencileriyle birlikte bulunmuştur ve ekmek ile şarabı paylaşarak kutsal bir ritüel başlatmıştır.⁴⁵⁹ Kadınların Son Akşam Yemeği ritüelinde yer almaması, erkeklerin dinî hiyerarşideki özel statüsünü vurgular.

Kilisede ibadet ve vaaz verme gibi görevler erkeklerle özgüdür. Kadınlar, ibadette aktif bir rol üstlenmek yerine sessiz kalmaya teşvik edilmiştir.⁴⁶⁰ Erkeklerin kilisede liderlik yapması, dinî otoritenin cinsiyet temelli bir şekilde organize edildiğini

⁴⁵⁵ Çık. 15:20-21. "Peygamber Miryam, Harun'un kız kardeşi, eline tef aldı. Onu izleyen bütün kadınlar tefler çalıp oynayarak dışarı çıktılar.

⁴⁵⁶ Luk. 2:21. "Sekiz gün dolunca, çocuğun sünnet edilmesi gereken zaman geldi ve ona İsa adı verildi."

⁴⁵⁷ Mat. 10:1-4. "On iki havarinin isimleri şunlardır: Birincisi Petrus olarak bilinen Simun..."

⁴⁵⁸ 1Ti. 3:1-7. "Episkopos olmak isteyen kimse, iyi bir işe taliptir."

⁴⁵⁹ Mat. 26:26-30. "İsa ekmek aldı, şükredip böldü ve öğrencilerine verdi

⁴⁶⁰ 1Ko. 14:34-35. "Kadınlar kilisede sussunlar; konuşmalarına izin verilmez."

gösterir. Bu uygulama, erkeklerin dinî alanlarda kadınlardan daha etkin bir role sahip olduğunu ifade eder.

İsa, erkek havarilerine günah bağışlama yetkisi vermiştir.⁴⁶¹ Günah bağışlama yetkisi, erkeklerin dinî topluluk içinde ahlaki rehberler ve otorite figürleri olarak tanınmasını sağlar. Bu, dinî hiyerarşide erkeklerin ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunun bir göstergesidir.

İncil’de erkeklere özgü ritüel ve görevler, erkeklerin dinî ve toplumsal otoritesini pekiştirir. Erkeklerin ibadet, tören ve liderlik rollerinde ön planda olması, dinî yapıların patriarkal bir toplum düzenine dayandığını gösterir. Erkeklere verilen ruhani sorumluluklar, dinî otoritenin erkekler üzerinden organize edilmesini sağlar. Rahiplik, vaaz ve havarilik gibi görevler, erkeklerin dinî hiyerarşi içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ifade eder. Erkeklerin toplu ibadetlerde ve ritüellerde bir araya gelmesi, toplumsal dayanışmayı artırır. Bu uygulamalar, erkeklerin dinî kimliklerini güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal birliği de destekler. Erkeklere özgü ibadetler, kadınların dinî rollerdeki yerini sınırlandırır. Erkeklerin liderliği, kadınların toplumsal ve dinî alanlardaki rollerinin ikincil konuma itilmesine neden olur şeklinde bir yorum çıkarmak mümkün olacaktır.

4.3. Kur’an-ı Kerim’de Erkeklere Özel Ritüel ve İbadetler

İslam dininde hem kadınların dinî sorumlulukları vardır. Her ikisi de kötülükten alıkoyma ve iyiliği emretmekle yükümlüdür. Tevbe Suresi’nde geçen “Müminlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velîleridir; iyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve resulüne itaat ederler.”⁴⁶² ayeti İslam’ın temel emirlerinden hem kadınları hem erkeklerin sorumlu olduğunu göstermektedir. Bunun dışında kadınlara özel durumlarda kadınların namaz ve oruç ibadetini yerine getirmeleri beklenmemiştir.⁴⁶³ Bazı ibadetler de yalnızca erkeklere farz kılınmıştır. Kur'an'da erkeklere özel ibadet, tören ve ritüeller, İslam'ın

⁴⁶¹ Yu. 20:23. “Kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahlarını bağışlamazsanız, bağışlanmamış kalır”

⁴⁶² et-Tevbe 9:71.

⁴⁶³ Buhârî, Hayz, 19, 24; Müslim, Hayz, 62

getirdiği toplumsal düzenin ve dinî sorumlulukların erkekler etrafında şekillenmesini sağlar. Bu ritüeller, erkeklerin liderlik rollerini ve dinî kimliklerini pekiştiren bir yapıya sahiptir. Sosyolojik olarak, bu uygulamalar patriarkal yapıyı desteklerken, toplumsal dayanışmayı ve dinî kimliğin inşasını da güçlendirir.

Erkeklere Cuma namazına katılma zorunluluğu getirilmiştir.⁴⁶⁴ Kuran’da bütün inanlara hitap edilerek Cuma namazına davet vardır ancak hadislerle bu yükümlülük kadınlardan kaldırılmıştır isterlerse katılabilirler.⁴⁶⁵ Cuma namazı, erkeklerin topluluk içinde aktif bir rol üstlenmelerini ve cemaat içinde yer almalarını sağlar. Erkeklerin ibadette bir araya gelmesi, toplumsal dayanışmayı artırır ve dinî kimliği güçlendirir. Kadınların da ibadetlerini evlerinde yapmaları teşvik edilmiştir.⁴⁶⁶ Cenaze namazı erkeklere farz-ı kifayedir.⁴⁶⁷ İslam’da imamlık görevi erkeklere verilmiştir.⁴⁶⁸ Erkeklerin dinî liderliği üstlenmesi, patriarkal toplumlarda dinî otoriteyi pekiştirir. İmamlık, dinî bilgiye erişim ve topluluk üzerinde otorite kurma imkânı sağlar. İslam dininde sünnet uygulaması da erkek çocuklara has şekilde devam etmektedir.⁴⁶⁹ İslam dininin yaygın olduğu toplumlarda kültürel olarak yerleşmiş bir olgudur.

Kur'an'da erkeklere özel ibadetler ve ritüeller, dinî ve toplumsal liderliği erkeklerin elinde toplar. Bu, patriarkal düzenin meşrulaştırılmasına katkı sağlar. Cuma namazı gibi ritüeller, erkeklerin toplu ibadetler aracılığıyla dinî dayanışmayı güçlendirmesine olanak tanır. Bu, erkeklerin toplumsal kimliklerini pekiştirir. Erkeklere özgü görevler, kadınların dinî ve toplumsal alanlardaki rollerini sınırlar. Ancak bu durum, aynı zamanda kadınları bazı ağır sorumluluklardan muaf tutar.

Erkeklere özel ritüeller tarihsel olarak, erkeklik kimliğini pekiştirmek, geçiş dönemlerini kutlamak ve toplumsal rollerin kabul edilmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu ritüeller, her kültürün kendi erkeklik anlayışına göre farklılıklar gösterse de genellikle benzer temalar etrafında şekillenir: cesaret, güç, bağımsızlık ve

⁴⁶⁴ el-Cuma 62:9. “Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığınız zaman hemen Allah’ı anmaya koşun.”

⁴⁶⁵ Ebû Dâvûd, Salât, 214.

⁴⁶⁶ Ebû Dâvûd, Salât, 53.

⁴⁶⁷ Buhârî, Cenâiz 54; Müslim, Cenâiz 66.

⁴⁶⁸ el-Bakara 2:124. “Ben seni insanlara imam yapacağım.”

⁴⁶⁹ Buhârî, Gusl, 28

toplumla uyum. Günümüzde bu ritüellerin çoğu modernleşme ile değişmiş olsa da hala pek çok kültürde önemli yer tutmaya devam etmektedir.

SONUÇ

Tevrat, İncil ve Kur'an'da erkek; aile, ekonomi, hukuk, ibadet ve toplumsal yönetim gibi farklı alanlarda çeşitli sorumluluklarla donatılmış bir figür olarak öne çıkmaktadır. Bu üç dinin kutsal kitaplarının genel olarak ataerkil bir anlatım benimsediği görülmektedir. Bunu dinlerin nazil olduğu dönemlerin kültürel yapısıyla ilişkilendirebiliriz. Ataerkillik vurgusu her kitapta farklı şekilde ve farklı seviyede kendini göstermektedir.

Tevrat, ataerkil toplum yapısını yansıtarak erkekleri sosyal ve dinî hayatın merkezine yerleştirmiştir. Erkek, aile reisliği, ekonomik sorumluluklar ve dinî liderlik gibi rollerle öne çıkarken, miras, mülkiyet ve hukuk alanlarında da önemli bir konumda bulunmaktadır. Tevrat'ın yaklaşımı erkek ve kadın arasında toplumsal hayatta ciddi farklılık olduğu vurgusu yönündedir. Kitap içinde yer alan anlatılarda kullanılan ifadeler erkeği, doğum öncesi dönemden itibaren ön plana çıkarmaktadır. Erkek, sahip olduğu haklar noktasında toplumsal hayatta daha avantajlı ve görünür pozisyonudadır. Sorumluluklar noktasında da aynı şekilde daha fazla yük altındadır. Dolayısıyla Tevrat'ın anlatım şekli Yahudi toplumunda erkeğin esas kadının yardımcı olduğu bir anlayışa sebep olmuştur. Bu anlatım yaratılış kıssasından itibaren açıkça görülmektedir.

İncil'de erkek hem dünyevi hem de ruhani sorumluluklar taşıyan bir birey olarak ele alınmıştır. Hz. İsa'nın erkek bir kurtarıcı olması, Hristiyan dünyasında erkek figürünün ruhani liderlikle özdeşleşmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, İncil'de sevgi, merhamet ve fedakârlık gibi değerler vurgulanarak erkek figürüne yalnızca otorite yüklenmemiş, aynı zamanda hizmet eden bir kimlik de kazandırılmıştır. Bunun yanında Tevrat'ta yer alan örnek anlatımlar İncil için de geçerlidir. Dolayısıyla toplumsal hayatta erkeğe yüklenen roller noktasında benzer çıkarımlar yapılabilir.

Kur'an'da erkek, aile içinde koruyucu ve geçim sağlayıcı olarak tanımlanmış, ancak bu sorumluluklar mutlak bir üstünlük olarak değil, adalet ve hakkaniyet çerçevesinde ele alınmıştır. Kur'an, erkeğe ekonomik ve hukuki bazı ayrıcalıklar tanıırken, aynı zamanda erkeğin aile içindeki yükümlülükleri de açıkça belirtilmiştir.

Ancak İslam dünyasında tarihsel süreçte ataerkil kültürel yapıların etkisiyle bu roller zaman zaman genişletilmiş ya da farklı yorumlanmıştır. Kur'an anlatımı Tevrat'ın aksine kadını ikincil duruma düşürmeden cinsiyetler arası adaleti ön plana çıkarmak üzerinedir. Görev ve sorumluluklar bütün dinlerde kadın ve erkek noktasında farklılık göstermekle beraber Kur'an'ın farklılık vurgusu, yaratılış yani fitrat sebebiyledir. Yaratılış noktasında farklılık olması bir tarafın daha önemli olduğu şeklinde yorumlanmamaktadır. Zamana ve bulunulan yere göre farklı yorumlar getirilmiş olsa bile, bu kitaplar arasında ataerkil anlatımın en yoğun olduğu kitap Tevrat olarak değerlendirilebilir. Bunun sebebi de yaratılış kıssası başta olmak üzere bu konuda çok sayıda örnek olaya yer verilmesi olarak ifade edilebilir. Üç dinin kutsal kitabında da yer alan kıssaların ve örnek olayların ataerkil toplumlarda meydana gelmesi de kutsal kitapların anlatımı üzerinde etkili olmuştur.

Tevrat, İncil ve Kur'an'ın cinsiyetler üzerinden farklılıkları vurgulayan bir anlatıma sahip olması son dönemde dinlerin cinsiyet rolleriyle olan ilişkisinin incelenmesine sebebiyet vermiştir. Dinden beslenen geleneksel ataerkil sistemler yüzyıllar boyunca erkekleri kamusal alanın hâkimi olarak konumlandırmış, ancak modern dünyada toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları ve bireysel özgürlükler gibi kavramların öne çıkmasıyla birlikte bu rollerin yeniden değerlendirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Günümüzde erkeklerin sosyal hayattaki konumları, dinî metinlerdeki rollerle birebir örtüşmemekte, ancak bu metinler hala kültürel ve toplumsal normların şekillenmesinde belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, dinî metinlerin tarihsel bağlamı içinde değerlendirilmesi ve modern toplumlarla ilişkilendirilmesi hem akademik çalışmalar hem de toplumsal dönüşümler açısından önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet araştırmaları içinde erkeğin durumunu temel alan çalışmaların sayısı son yıllarda artış göstermiş olmakla beraber hala bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Dinin, ataerkil yapıyı beslediği şeklinde bir düşünce olmakla beraber bunun boyutlarının incelenmesi açısından toplumsal cinsiyet ve din alanında özellikle kutsal metinlerin ele alınması gerekmektedir. Bununla beraber konunun daha iyi anlaşılması için tarihsel süreç içinde değerlendirmeler yapılması ve farklı görüş ve

mezhepler içinde bu durumlara nasıl yaklaşıldığı incelenmelidir. Bu çalışmanın da literatüre bu noktada katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. "Talâk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010. <https://islamansiklopedisi.org.tr/talak>
- Ağıllı, Sibel Ezgin. "Babalık Deneyimlerini Şekillendirmede Annelerin Rolü: Bir Yaşamöyküsü Çalışması". *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11 (Ekim 2023), 221-254. <https://doi.org/10.54557/karataysad.1327424>
- Akbaş, Özge Zeybekoğlu. "Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile". *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* 3/2 (Aralık 2013), 297-328.
- Akman, Zekeriya. "Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (Aralık 2012), 255-267.
- Aktan, Hamza. "Miras". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/talak>
- Aktaş, Çisem. "Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği". *İmgelem* 2/2 (Temmuz 2018), 29-57.
- Aktaş, Özgül. *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Altınay, Ayşe Gül. *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender, and Education in Turkey*. New York: Palgrave Macmillan, 1. Basım, 2004.
- Altıntaş, Yusuf. *Yahudilikte Kavram ve Değerler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 3. Basım, 2001.
- Avcı, Kürşat - Özdedeli, Kaan. "Kadın Cinselliği ve Kültürel Farklılıklar". *Androloji Bülteni* 17/62 (2015), 224-230.
- Avcı, Mustafa. "Mecelle'ye Göre Dostluk ve Düşmanlığın Tanıklığa Etkisi". *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi* 6 (Haziran 2019), 169-190.
- Aydın, Kemal - Hanağası, Uğur Baran. "Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33 (Haziran 2017), 57-86.
- Aydın, Mahmut. "Yahyâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yahya>
- Aydın, Mehmet Âkif. "Aile". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aile>
- Bahçekapılı, Nedim. "İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik". *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları* 1/1 (2008), 29-38.
- Balaban, Esra - Kısaç, İbrahim. "Evlilik Beklentileri: Kültürel Dönüşüm ve Modern Zamanlar". *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)* 11/110 (Ağustos 2024), 1565-1571. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13625590>
- Başman, Münevver vd. "Toksik Erkeklik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması". *Fe Dergi* 16/1 (Mayıs 2024), 83-109. <https://doi.org/10.46655/federgi.1276555>
- Bayer, Ali. "Değişen Toplumsal Yapıda Aile". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (Aralık 2013), 101-129.
- Beki, Ezgi. *Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Doğum Öncesi, Doğum Anı ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Yetiştirilmesine İlişkin Gelenek, Görenek ve*

- İnançlarının İncelenmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Belli, Mustafa vd. “Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Katkıları”. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Haziran 2021), 366-371. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.806798>
- Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Bilgili, Naile - Vural, Gülşen. “Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri”. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 14/1 (Nisan 2011), 66-72.
- Boran, Mehmet. “Bir İnşa Alanı Olarak Erkeklik Nosyonu ve Erkek Dünyasına İlişkin Kuramsal Bir Yaklaşım”. *Etkileşim* 11 (Nisan 2023), 366-385. <https://doi.org/10.32739/etkileşim.2023.6.11.201>
- Bozok, Mehmet. *Soru ve Cevaplarla Erkeklik*. İstanbul: Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği, 1. Basım, 2011.
- Butler, Judith. *Cinsiyet Belası*. çev. Başak Ertür. Metis Yayınları, 4. Baskı., 2014.
- Can, İslam - Büyükbayraktar, Çağla Girgin. “Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2018), 355-372. <https://doi.org/10.21497/sefad.443531>
- Can, Yücel - Aksu, Nazlı Buket. “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/58 (Temmuz 2016), 887-902. <https://doi.org/10.17755/esosder.258824>
- Connell, R. W. - Messerschmidt, James W. “Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept”. *Gender & Society* 19/6 (2005), 829-859. <https://doi.org/10.1177/0891243205278639>
- Connell, Raewyn. *Masculinities*. Berkeley: University of California Press, 2. Basım, 2005.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni*. ed. Selçuk Beşir Demir. çev. Yüksel Dede. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 3. Basım, 2017.
- Çabuklu, Yaşar. *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları, 1. Basım, 2007.
- Çağırkan, Barış. “Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Postmodern Toplumlarda Farklı Erkeklik Algıları”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/5 (Mayıs 2018), 93-105.
- Çelik, Gizem. “Erkekler De Ağlar!”: Toplumsal Cinsiyet Rollerine Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü”. *Fe Dergi* 8/2 (Aralık 2016), 1-12. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000161
- Çinpolat, Salih. “Yahudilikte Yenidoğan Törenleri”. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (Aralık 2017), 83-102.
- Dalgın, Nihat. “Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Nasıldaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (Ağustos 2005), 7-38.
- Dalkılıç, Leyla Çiğdem - Aral, Doğa. “Türk ve Rus Atasözleri Üzerinden Toplumlardaki Erkek Algısı”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 57 (Mart 2024), 55-86. <https://doi.org/10.24155/tdk.2024.232>

- Demir, Gülistan. *Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü: Neden ve Nasıl?* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Demirel, Gökhan. "Toplumsal Cinsiyet Mağduriyetinde Erkek". *1st. International Scientific Researches Congress Humanity an Social Sciences*. https://www.academia.edu/30781677/Toplumsal_Cinsiyet_Ma%C4%9Fduriyetinde_Erkek
- Demirhan Seken, Nurhan. "Anaerkil Toplumun Sonu". *Journal of International Social Research* 9/42 (Ekim 2024), 1070-1076. <https://doi.org/10.17719/jisr.20164216216>
- Dökmen, Zehra Y. *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. Basım, 2015.
- Duman, Mustafa. "Toplumsal Cinsiyet ve Erkeklik Çalışmaları Açısından Folklorun Niteliği ve Bir Yöntem Denemesi". *Folklor Akademi Dergisi* 5/2 (2022), 461-473. <https://doi.org/10.55666/folklor.1144128>
- Elitok, Özgül. *Erkeklik Olgusu Bağlamında Erkeklerin Boşanma Deneyimleri*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Erdem, Jülide Gül. "Yargı Kararlarında Kanun Önünde Eşitlik İlkesi ve Kadın Erkek Eşitliği". *Akademik Hassasiyetler* 4/8 (Aralık 2017), 19-44.
- Ergin, Ahmet vd. "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Tutumları ve Etkileyen Faktörler". *Fırat Tıp Dergisi* 24/3 (2019), 122-128.
- Eroğlu, Feyzullah - İrdem, Şeyda. "Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Yönetim Kademelerindeki Yansımaları". *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi* 2 (Ekim 2016), 11-35.
- Eroğul, Nebile - Zabun, Beyhan. "Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Erkeklik Çalışmaları ile Eleştirel Erkeklik Çalışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme". *Academic Social Resources Journal* 7/42 (Ağustos 2024), 1229-1237. <https://doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.64905>
- Erten, Hayri. *Model Müslüman Toplumun Sosyolojisi Hz. Ömer Dönemi*. Konya: Kitaparası Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Erten, Hayri. *Osmanlı Aile Yapısı 18. Yüzyılda Konya Örneği*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Eşmeli, İsmet - Hiçyılmaz, Muhammed İsmail. "Yahudiliğin Erkek Egemen Anlayışı". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Haziran 2020), 72-87.
- Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir?* Ankara: Atilla Kitabevi, 5. Basım, 2001.
- Filiz Ünser, Ayşe. *Erken Çocukluk Eğitimi Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Gökcan, Mahmure - Kavas, Ayşenur Büyükgöze. "Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi* 1/1 (Aralık 2018), 48-67.
- Gündüz, Hicran Çetin vd. "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Ocak 2015), 21-33.

- Gündüz, Şinasi. “İslam Öncesi Dinlerde ve Medeniyetlerde Aile”. *Kürselleşen Dünyada Aile: 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, 56-64.
- Gürdal, Ayça Demir - Odabaş, Zuhul Yonca. “Kadın ve Miras: Sosyolojik Bir Değerlendirme”. *Folklor/Edebiyat* 20/78 (Ağustos 2014), 37-50.
- Gürhan, Nazife. “Toplumsal Cinsiyet ve Din”. *Şarkiyat* 4 (Kasım 2010), 58-80.
- Gürkan, Salime Leyla. “Yahudi ve İslâm Kutsal Metinlerinde İnsan’ın Yaratılışı ve Cennet’ten Düşüşü”. *İslam Araştırmaları Dergisi* 9 (Ocak 2003), 1-48.
- Harman, Ömer Faruk. “Kadın”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadin#1>
- Honko, Lauri. “Theories Concerning the Ritual Process”. *Science of Religion Studies in Methodology*. ed. Lauri Honko. Paris, 1979.
- Horzum, Şafak. “Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kuramsala”. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4 (Aralık 2018), 75-101.
- İstek, Gülşen. *Kutsal Metinler ve İslami İlimlerde Her Dem Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1. Basım, 2021.
- İyem, Cemal vd. “İslamda Kadın Emeği ve İstihdamı”. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi* 4/1 (30 Haziran 2016), 66-81.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları, 6. Basım, 2019.
- Karadağ, Nergiz. “Hukuka Feminist Yaklaşım”. İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2019.
- Karadoğan, Umut C. “‘Çocuk ve Çocukluk’ Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi”. *Çocuk ve Medeniyet* 4/7 (Haziran 2019), 195-226.
- Karaman, Kasım. “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2010/21 (Haziran 2010), 227-236.
- Kıranatlıoğlu, Mustafa. “Yahudilikte Sünnet”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 32/44 (Haziran 2018), 99-119.
- Kurt, Ali Osman. “Yahudilikte Levirat Evlilik -Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar-”. *Journal of Turkish Studies* 11/17 (2016), 221-221. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.10083>
- Kuzgun, Yıldız - Sevim, Seher A. “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37/1 (Mayıs 2004), 14-27. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000088
- Laloğlu, Pınar. “Hegemonik Erkeklik ve Şiddet”. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi Özel Sayı* (Haziran 2018), 393-397.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Orhun, Orhan. “Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Raewyn Connell”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 1/14 (Ocak 2021), 14-30.

- Ömür, Mediha. “Baba Olmanın Psikolojik Sağlık, Sosyal Yaşantı ve Kariyer Üzerine Etkileri”. *Psikoloji Araştırmaları* 1/1 (Haziran 2020), 34-35.
- Özcan, Fikret. “Grek Mitolojisi ve Sanatında Kadına İlişkin Davranış Modellerinin Yansıtılışı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 35 (Ekim 2015), 75-100.
- Özçelik, Tuğba - Şahin, Mine Koyuncu. “Erken Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şekillenmesinde Aile Tipi, Kardeş ve Arkadaşların Rolü”. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi* 10/2 (Ekim 2023), 57-67.
- Pekel, Elif. “Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu”. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (ts.), 30-39.
- Rahte, Emek Çaylı. “Türkiye’de Eleştirel Erkeklik Çalışmaları: Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi ile Söyleşi”. *Moment Dergi* 8/2 (2021), 517-524. <https://doi.org/10.17572/mj2021.2.517524>
- Russell, Bertrand. *Evlilik ve Ahlak*. İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1. Basım, 1983.
- Sağlam, Hadi vd. “İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (Mart 2014), 87-103.
- Sak, Ramazan vd. “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (Mayıs 2021), 227-256. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Sancar, Serpil. *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları, 1. Basım, 2009.
- Say, Ömer. “Sosyal / Toplumsal Rol”. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. TÜBİTAK. Erişim 13 Ocak 2025. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/sosyal_toplumsal_rol
- Sezer, Ahmet. “Yahudilerin ve Sâmirîlerin Dini Bayram Gelenekleri”. *11. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı II* (2023), 117-130.
- Şahin, Burak. “Türkiye’de Askerlik Hizmeti ve Sosyal Zaman”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1/48 (Aralık 2020), 445-468. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.769331>
- Şeker, Cihat. “Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 44 (Aralık 2015), 247-271. <https://doi.org/10.29288/ilted.308482>
- Şener, Tülin - Saltürk, Aylin. *Sosyokültürel Bakış Açısından Ana Babalık*. Ankara: Anı Yayıncılık, 1. Basım, 2021.
- Tezcan, Mahmut. *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık, 9. Basım, 2016.
- Tin, Neriman - Alptekin, Duygu. “Tarihsel Süreçte Babalık Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi”. *Sosyoloji Dergisi* 43 (Mayıs 2022), 155-191.
- Tosun, Öztekin. “Suç ve Kadın”. *İstanbul Hukuk Mecmuası* 33/3-4 (Temmuz 2011), 27-44.
- Ullah, Neamet. *Yahudi Hukukunda Boşanma ve Aguna Problemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Uygur, Gülriz. “Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir”. *Ankara Barosu Dergisi* 4 (Temmuz 2015), 121-132.
- Ünal, Ali. “Geleneksel Türk Ailesinde Çocuk ve Çocukla İlgili İnanç Felsefesi: Kırgızistan Örneği”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 35 (Aralık 2015), 9-36. <https://doi.org/10.21560/spcd.49376>

- Ünver, Şura - Demirli, Cihad. “Çalışan Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rol Algısı Bağlamında Aile İçi Rol Dağılımı: Bir Nitel Araştırma”. *International Journal of Social Inquiry* 15/1 (Haziran 2022), 143-156. <https://doi.org/10.37093/ijsi.944705>
- Vatandaş, Celalettin. “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”. *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35 (Eylül 2011), 29-56.
- Yavuz, Şahinde. “İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihani”. *Milli Folklor* 26/104 (2014). <https://avesis.ktu.edu.tr/yayin/83d703c5-7ef8-4440-bf89-d56ddfce3fa2/iktidar-olma-surecinde-erkeklerin-erkeklikle-imtihani>
- Yayla, Mustafa. *İslâm Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Yazıcı, Abdurrahman. “İslam Miras Hukuku ile Türk Medeni Kanunu Miras Sisteminin Mukayesesi”. *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi* 17/55 (Mart 2013), 167-180.
- Yılmaztürk Güleç, Hümeýra. “Hz. Peygamber Dönemi Kadınlarında Mesleki İlgi”. *Danışname Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (Eylül 2021), 89-116. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5507609>
- Yiğitoğlu, Mustafa - Göregen, Mustafa. “Yahudilikte Suçlar ve Cezalara Dair Bir Değerlendirme”. Karabük, 2018.
- Yirmidokuz, Elif - Kahraman, Burak. “Bedelli Askerliğin Erkeklik Algısı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Mehmetçik’ten Mehmet Bey’e”. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/2 (Aralık 2021), 267-283.
- Yurtseven, Yılmaz. “İslam-Osmanlı Muhakeme Hukukunda Şahitlik Müessesesi”. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 2 (Ağustos 2018), 85-140.
- Yücel, Volkan. *Kahraman Yolculuğu Mitik Erkeklik ve Suç Draması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Yükselbaba, Ülker. “Feminist Perspektiften Hukuk”. *İstanbul Hukuk Mecmuası* 74/1 (Kasım 2016), 123-138.
- Zeybekoğlu, Özge. “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı”. *Ethos: Dialogues in Philosophy and Social Sciences* 3/1 (2010).
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 08 Ocak 2025. <http://sozluk.gov.tr>
- DİB Kur’an-ı Kerim. “Kevser Suresi Tefsiri”. Erişim 23 Mart 2025. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/108-kevser-suresi>
- “Kiddushin 29b”. Erişim 23 Ocak 2025. <https://www.sefaria.org/Kiddushin.29b>
- Kutsal Kitap Türkçe Tercümesi. Erişim 12 Aralık 2024. <https://kutsalkitap.info.tr/>
- “Nisâ Suresi 11-12. Ayet Tefsiri”. Erişim 23 Mart 2025. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/504/11-12-ayet-tefsiri>
- DİB Kur’an-ı Kerim Meali. Erişim 27 Aralık 2024. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/>
- DİB Kur’an-ı Kerim. “Nisâ Suresi 34. Ayet Tefsiri”. Erişim 13 Ocak 2025. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/527/34-ayet-tefsiri>
- Sefaria. “Sanhedrin 27b”. Erişim 12 Ocak 2025. <https://www.sefaria.org/Sanhedrin.27b>
- Doğru Veri. “Ülkelerdeki Zorunlu Askerlik Süresi”, 13 Ocak 2023. <https://dogruveri.com/ulkelerdeki-zorunlu-askerlik-suresi/>

